

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Diplomová práce

Bc. Jaroslav Endrle

Filozofické možnosti otázky po osobní identitě

Philosophical possibilities of question of personal identity

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Jan Palkoska, Ph.D.

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat vedoucímu této práce Janu Palkoskovi nejprve za to, že se jejího vedení ujal, byť již nezbývalo tolik času, jak by bylo třeba. Především mu chci ale poděkovat za pečlivé čtení a produktivní připomínky, které mi v nemálo ohledech byly nápomocny nejen při formování práce, ale i při vyjasňování vlastních východisek.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29.7.2016

Klíčová slova

osobní identita, identita, osoba, vědomí, mysl, sebevědomí, koncept

Key words

personal identity, identity, person, consciousness, mind, self-consciousness, concept

Abstrakt (česky)

Tématem této práce je problém osobní identity. Jejím cílem je nalézt alternativní způsob položení a řešení této otázky. K dosažení toho je zvolen následující postup. Nejprve jsou vytknuty tři hlavní problematické body, které určují směr, jímž se ubírají diskuze vedené na toto téma především v rámci analytické filozofie. Těmito předpoklady jsou - ontologické pojetí identity, logická disociabilita mysli a těla a metoda myšlenkového experimentu. Hlavní část práce lze chápat jako návrh cesty vedoucí k překonání jich samotných i těžko řešitelných problémů, k nimž vedou. Ta začne na konci první části obecnou kritikou ontologického pojetí identity a představením alternativního epistemického pojetí identity. V druhé a klíčové části práce je představeno schéma teorie konceptuálního systému. Právě v něm nalezneme alternativní rámec, v němž má být otázka identity osoby řešena. Jeho zavedením bude zablokována logická disociabilita kritérií identity osoby. Zároveň v něm bude fundováno epistemické pojetí identity. Na konci druhé části práce pak bude naznačen původ i funkce konceptu osoby v konceptuálním systému. Budu tvrdit, že se koncept osoby vyvinul z konceptu role, který slouží k organizaci kooperativních aktivit. Po přehodnocení pojetí identity a navržení konceptuálního rámce, jehož použití umožňuje myslet mysl a tělo bez dualistických implikací, bude následovat poslední kapitola, v níž je koncept osoby rekonstruován vzhledem k otázce vztahů mezi kritérii identity osoby v čase. Jako nutné kritérium připsání konceptu osoby bude bráno sebevědomí. Budou ale předneseny argumenty proto, že sebevědomí musí být nutně realizováno. Tím se jako další podmínka identity osoby v čase ukáže její tělo. Završení celé práce bude právě rekonstrukce vztahů mezi kritérii identity osoby.

Abstract (in English):

The topic of this thesis is the problem of personal identity. Its aim is to develop alternative approach to this question. To achieve this, the following course is chosen. Firstly, three most important assumptions are exposed. These assumptions steer debate about this topic in analytic philosophy and are regarded as main cause of its difficulties. These suppositions are – the ontological conception of identity, logical dissociability of mind and body and the method of thought experiment. Essential part of following thesis can be taken as proposal of technique that can overcome these assumptions and problems they cause. This attempt begins at the end of first part with development of general criticism of ontological conception of identity and with presentation of epistemic conception of identity. The second and crucial part deals with the theory of conceptual system. This theory provides a basis for alternative approach to question of personal identity. It will block the logical dissociability of criterions of personal identity – the dissociability of mind/consciousness and living body. It will also serve as fundament for epistemic conception of identity. Finally, it is used for tracing the origin of concept „person“. It will be shown that the concept of person descends from the concept of role that primarily serves as mean of cooperation ordering. The reconsideration of conception of identity and the dismissal of dissociability of criterions are followed by the last chapter. This part is concerned with the structure of concept of person. It is claimed that the necessary condition of personhood is the presence of self-consciousness. But it is also argued for the role of body. Reconstruction of concept of person regarding its criteria of identity over time is considered to be the result of this thesis.

Obsah

Předmluva.....	9
1 Diskurz o osobní identitě.....	12
1.1 Uvedení do problému osobní identity.....	12
1.2 Tři východiska debaty o osobní identitě.....	15
1.3. Identita.....	18
1.3.1 Logická struktura konceptu identity.....	20
1.3.2 Ontologická koncepce identity – dilema.....	20
1.3.2.1 Esenciální a akcidentální vlastnosti objektu.....	22
1.3.2.2 Paradox „Theseova loď“ a „Fission problem“.....	24
1.3.3 Epistemické pojetí identity.....	27
2. Schéma teorie konceptuálního systému.....	31
2.1 Individuální konceptuální systém.....	33
2.1.1 Aktivace konceptu.....	34
2.1.2 Koncept – systémová „definice“.....	35
2.1.3 Konceptuální systém.....	38
2.1.4 Aktualizace konceptu.....	41
2.1.5 Konceptuální konfigurace.....	43
2.1.6 Reálný a simulovaný modus	45
2.1.7 Aktuální stav konceptuálního systému.....	46
2.1.8 L2 - Druhá úroveň konceptuálního systému.....	47
2.1.9 Mysl a tělo.....	53
2.1.10 Mind-body problem z perspektivy schématu teorie konceptuálního systému.....	54
2.1.11 Konfigurace a rekonfigurace – shrnutí vzhledem k možnostem myšlenkového experimentu.....	58
2.1.12 Inferenční síť.....	62
2.1.13 Dva typy inferencí.....	64
2.1.14 Procedura.....	65
2.2 Intersubjektivní modus funkce konceptuálního systému.....	67

2.2.1 Synchronizace konceptuálních systémů.....	67
2.2.2 Distribuovaný konceptuální systém.....	70
2.2.3 Sdílená složka distribuovaného konceptuálního systému.....	71
2.2.4 Sdílení a objektivita – teleologická „definice“ konceptu.....	73
2.2.5 Deklarace.....	76
2.2.6 Deklarace konceptu svobody.....	77
2.2.7 Sdílené procedury.....	81
2.2.8 Institucionalizace sdílené procedury.....	82
2.2.9 Komunikační protokol.....	85
2.2.10 Externalizace systému.....	87
2.2.11 Memplex.....	88
2.2.12 Přidělení role memplexem.....	90
2.2.13 Funkce role v činnosti konceptuálního systému - shrnutí vzhledem ke konceptu osoby.....	92
3. Struktura konceptu osoby.....	96
3.1 Sebevědomí.....	97
3.2 Jednota kritérií identity osoby.....	99
3.3 Konkrétní sebevědomí.....	103
3.4 Externí a interní kritéria identity osoby.....	108
3.5 Jednání jako průsečík externích a interních kritérií aktivace singulárního konceptu konkrétní osoby.....	111
Závěrečná reflexe.....	115
Literatura.....	118

Předmluva

Tématem této práce je otázka osobní identity. Jejím východiskem a inspirací je způsob, jímž je tento problém kladen a řešen v tradici, která počíná Johnem Lockem a končí v současné analytické filozofii. Důvodem jejího napsání je přesvědčení, že způsob, jímž je tato otázka v daném rámci traktována, je fundamentálně zavádějící. Domnívám se, že spirála paradoxů a bizarních teorií, v níž se tento diskurz točí, je zapříčiněna několika nereflektovanými východisky, předpoklady, či snad jen habity uvažování, které dokud zůstanou skryty, budou znovu a znovu vést debatu v těch samých cyklech, posouvající jí jen stále dál z dohledu těch, kteří by ji snad chtěli sledovat. Prvním smyslem a cílem této práce je identifikovat nejdůležitější a nejrozšířenější z těchto předpokladů. Druhým a významějším cílem je načrtnout alternativní teoretický rámec, skrze nějž by mohl být problém osobní identity postaven do nového světla.

Ještě před tím, než se pustím do demaskování předpokladů druhých, musím odhalit některé z těch svých. Ty jsou v zásadě dva. Zaprvé zde akceptuji jistou formu naturalismu. Její jádro by se dalo shrnout heslem inspirovaným Deweyho principem kontinuity – v přírodě nejsou žádné zlomy. Primárním důsledkem přijetí principu kontinuity je popření propasti mezi tělem a myslí, mezi světem kultury a světem přírody. Jeho sekundárním důsledkem je přesvědčení, že člověk, mysl a nakonec i osoba jsou produkty evoluce. Pro nás nejpodstatnější následek tohoto přesvědčení spočívá v apriorním odmítnutí jakékoliv dualistické teorie. Prakticky vzato funguje akceptace principu kontinuity ve styku s dualismem následovně - jakýkoliv argument podporující tezi separace mysli a těla se tváří v tvář principu kontinuity obrací na argument proti koncepcím mysli a těla, na kterých je postaven. Čím lepší takový pro-dualistický argument je, tím více svědčí v neprospěch koncepcí, jejichž separaci má prokazovat.

Tento bod navazuje na můj druhý základní předpoklad, jenž se týká

povahy našeho poznávání a prostředků, jimiž ho dosahujeme. Teorie, způsoby hovoření o věcech či konceptuální rámce vnímám jako nástroje, pomocí nichž se pokoušíme kontrolovat prostředí i vlastní praxi. Jde tedy o jisté lépe či hůře fungující techniky. Filozofie je z tohoto úhlu pohledu technologickou disciplínou. Jejím smyslem je tvorba a údržba technik řeči a konceptualizace v oblastech, které jsou z různých důvodů mimo dosah věd. Ze všech implikací tohoto přesvědčení zde bude hrát roli především jedna. Konceptualizace je kreativní podnik, v němž máme nemalou míru svobody. Jaká schémata použijeme v určitých cílových oblastech závisí na tom, co zde chceme či potřebujeme. Stejně tak na tom, co chceme a potřebujeme závisí to, jak daná schémata budeme konstruovat. Z tohoto úhlu pohledu platí, že pokud někdo navrhne schéma, jímž se pokouší uchopit sebe sama jako živou, myslící a morální bytost a toto schéma mu přitom generuje aporie a mystéria, jako tomu klasicky je u dualismů, pak je to proto, že je dané schéma v daném ohledu dysfunkční a zralé na revizi. Tento předpoklad bude mít přímé důsledky v mé práci s dualistickým schématem, které je v daných debatách nasazováno. Nebudu řešit vztah mysli či vědomí a těla, ani která z těchto entit spíše podkládá identitu osoby. Naproti tomu se pokusím rekonstruovat techniku řeči a myšlení, pomocí které uchopujeme sebe sama jako tělesné, myslící a morální bytosti tak, aby obvyklé problémy vůbec nevznikly.

Dobře si uvědomuji, že tyto předpoklady potřebují mnohem větší pozornost jak vzhledem k formulaci, tak vzhledem k podložení argumenty. Tuto pozornost jim však v této již tak příliš rozsáhlé práci věnovat nemohu.

Nyní krátce k postupu práce. Práce bude mít tři hlavní části. V první z nich půjde o představení problému osobní identity, vytknutí tří problematických východisek a v návaznosti na to o analýzu konceptu identity. Analýza identity se bude skládat z části zaměřené na problematizaci modelu, který je v daných debatách obvyklý a z části prezentující náčrt modelu alternativního. Po této „zahřívací“ sekci bude následovat centrální kapitola práce. V té se pokusím rozvrhnout schéma teorie konceptuálního systému,

tedy onu techniku konceptualizace, pomocí které jednak funduji v první části naznačenou alternativní teorii identity, jednak s ní ve třetí a finální části přistoupím k řešení otázky osobní identity. Druhá část bude mít sama dvě části. První z nich bude věnována individuálnímu konceptuálnímu systému. Zde si připravíme základ pro zablokování negativních konsekvencí dualistického myšlení. Druhá bude věnována funkci systému v intersubjektivním modu. Právě zde se poprvé setkáme s konceptem osoby. Otázce osoby a kritérií její identity pak bude věnována třetí a poslední část.

1 Diskurz o osobní identitě

Tato kapitola obsahuje krátký úvod do diskurzu na téma osobní identity, identifikaci tří základních východisek či intelektuálních habitů, které diskurzu dávají jeho současný tvar a vyrovnání se s prvním z nich – s ontologickou koncepcí identity. Po schematické kritice tohoto východiska bude naznačena alternativní koncepce, jejíž diskuze bude vstupem do druhé a centrální kapitoly.

1.1 Uvedení do problému osobní identity

V souladu s uchopením a rozvedením problému osobní identity v rámci analytické filozofie¹ a jejích předchůdců,² lze naši otázku formulovat následovně: Za jakých podmínek je osoba „x₁“ v čase „t₁“ identická s osobou „x₂“ v čase „t₂“? Odpověď na tuto otázku bude záviset na dvou bodech. Za

¹ Hovořím-li zde o diskurzu na téma osobní identity, je mým hlavním referenčním bodem v oblasti sekundární literatury: NOONAN, Harold W. *Personal identity*. 2nd ed. London: Routledge, 2003, ISBN 0203428358. Domnívám se, že uvedená kniha a historicko-systematický přehled debaty, který obsahuje v podstatných bodech debatu uchopuje adekvátně. Mnoho z nejpodstatnějších klasických textů je obsaženo v : MARTIN, Raymond a John BARRESI (eds.). *Personal identity*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. Blackwell reading in philosophy. ISBN 978-0-631-23442-5. Uvědomuji si, že debata na toto téma je mnohem širší, nicméně pro účely této práce, mezi něž nepatří podat přehled daného diskurzu, ani v něm zaujmout stanovisko a nakonec ani provést jeho důkladnou kritiku, uvedené jako referenční bod postačuje. Dobrý úvod do problému nalzeme: PERRY, John. *A dialogue on personal identity and immortality*. Indianapolis: Hackett Pub. Co., c1978. Případně: Olson, Eric T., *Personal Identity*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/identity-personal/>>

² Mezi předchůdce debaty, na něž zde odkazují patří především samozřejmě Locke : LOCKE, John. *An Essay Concerning Human Understanding/Book II/ChapterXXVII.*" Wikisource, . Wikisource, , 14 Apr. 2012. Web. 4 Nov. 2013. <http://en.wikisource.org/w/index.php?title=An_Essay_Concerning_Human_Understanding/Book_II/Chapter_XXVII&oldid=3751368> Patří sem ale i jeho kritici jako: REID, Thomas. *Essays on the Intellectual Powers of Man: Memory* [online]. Do moderní angličtiny přeložil Jonathan BENNETT. ©2010–2015, s. 133-159 [cit. 2014-02-17]. dostupné na <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/reid1785essay3.pdf> Dále: BUTLER, Joseph. *The Analogy of Religion*. Dissertation 1. Oxford: Oxford University Press, 1896. Dále pak: HUME, David, SELBY-BIGGE, L.A. (ed.). *Treatise of human nature*. Oxford: Clarendon press, 1888. Z dobové sekundární literatury: WALLECE, Thomas. *A Review of the Doctrine of Personal Identity, by an Old Ex-Scholar of Trinity College, Dublin*. London: J.Moyes, 1827. V analytické filozofii byl tento problém nastartován především několika články: WILLIAMS, Bernard. *Problems of the self: philosophical papers 1956-1972*. Cambridge [Eng.]: Cambridge University Press, 1973. ISBN 0521202256.

prvé na způsobu, jakým explikujeme termín "identita".³ Zde musíme nejprve rozhodnout, jde-li o termín, který značí například substanci, vlastnost substance, relaci či něco zcela jiného. Musíme vědět, co chceme termínem identita říci o tom, o čem ji predikujeme a současně musíme vědět, jaké podmínky je nutno dodržet, aby predikována být mohla. Za druhé musíme explikovat termín osoba, kde musíme zvážit, jaký má tento termín vztah k dalším konceptům, pomocí nichž uchopujeme sebe sama (jako je člověk, vědomí). To pochopitelně úzce souvisí s určením oněch podmínek, na jejichž základě osobám identitu připisujeme.

Podle tradiční odpovědi na první otázku je identita relací, jíž nalezneme mezi výskyty objektů v různých časech či narativních kontextech. Můžeme ji vypovídat tehdy, setkáváme-li se ve srovnávaných kontextech či časech s jedním objektem. Tato intuice nás moc daleko nedostává, protože otázka kdy je objekt v různých časech jeden, tedy za jakých podmínek trvá a za jakých podmínek trvat přestává, je parafrází otázky po identitě. Proto je tato intuice obvykle racionalizována pomocí pravidla, jemuž se říká Leibnitzův zákon. Podle tohoto jsou objekty identické tehdy a jen tehdy, sdílejí-li všechny své vlastnosti. Aplikace tohoto pravidla na empirickou oblast, tedy na reálné objekty prodávající proměny v čase pak má nepříjemné konsekvence, plynoucí z toho, že úplně stejné vlastnosti ve dvou různých časech nemá nic. Tato problematika bude podrobeněji probírána dále, zde jen podotknu, že se v tomto bodě dostáváme k druhé části otázky, tedy k otázce po podmínkách trvání osoby. Podmínky trvání čehokoliv totiž musí být formulovány tak, aby bylo možné myslet identitu ve světě změny. Typická strategie v otázce po identitě osoby je hledat něco jako nutná a dostatečená kritéria identity, nutné podmínky trvání, či něco, co by se mohlo nazvat její esencí.⁴ Vlastnosti, které

³ Termín identita se používá v různých oblastech k různým účelům, v této práci půjde jen o použití tohoto termínu v oblasti mezi metafyzikou a epistemologií, kde jde o určování identity objektů vyskytujících se v různých časech či kontextech.

⁴ Existuje samozřejmě více strategií, jak se s tímto problémem vyrovnat. Příkladem může být rozlišení volné a striktní identity, které zastává například Reid či Leibnitz. Podle této teorie proměnlivé objekty ve striktním smyslu nejsou, jako o identických o nich hovoříme jen z praktických důvodů. Jinou strategií je čtyř-dimenzionalismus. Tato strategie spočívá v uchopení objektu jako rozlehlého v čase, jehož proměny jsou tímto uchopeny jako části jeho časového rozměru. Těm se zde nebudu věnovat jednak z úsporných důvodů a jednak protože v otázce osobní

v tomto ohledu přichází autorům žánru „osobní identita“ typicky na mysl, lze rozdělit do tří kategorií. Buď to, v čem spočívá identita osoby je něco tělesného (samo tělo, mozek, část mozku), nebo něco psychologického (epizodická paměť, trvání či rozsah vědomí), a nebo jde o nějaký metafyzický postulát (duše). V prvním případě je odpověď na otázku, za jakých podmínek je osoba „ x_1 “ v čase „ t_1 “ identická s osobou „ x_2 “ v čase „ t_2 “ například - „sdílela osoba „ x_1 “ s osobou „ x_2 “ jedno tělo, či jeden mozek“. Odpověď druhého typu bude například: „Vzpomíná-li si „ x_2 “ v čase „ t_2 “ na konání a prožitky „ x_1 “ v čase před „ t_2 “, jako a své vlastní konání a prožitky“. V třetím případě může odpověď znít, že „ x_1 “ je identická s „ x_2 “ tehdy a jen tehdy, mají-li „ x_1 “ a „ x_2 “ tu samou duši.

Diskurz, jenž tvoří pozadí a východisko mé práce, je zhruba řečeno hnán bojem o to, které z těchto kritérií je tím pravým. Hlavními soubojovými zbraněmi zde jsou myšlenkové experimenty prezentující mezní situace vyvolávající intuice tlačící k akceptaci toho či onoho kritéria a současně myšlenkové experimenty prezentující mezní situace demonstrující neschopnost toho či onoho preferovaného kritéria splnit podmínky dané relací identity.

Tolik tedy k uvedení otázky, již se v této práci budu zabývat. Nyní je třeba uvést, jak se touto otázkou budu zabývat a jak se jí zabývat nebudu. Jak jsem již naznačil v předmluvě, myslím si, že debata o osobní identitě je postavená na jistých předpokladech, které značně ztěžují, ne-li znemožňují řešení otázky, a které naopak debatu ženou směrem od smysluplnosti a relevance k samoúčelné přetechnizovanosti.⁵ Vliv těchto předpokladů je pak natolik silný, že vše co je na jejich základě řečeno, napsáno či myšleno, automaticky míří do slepé uličky. S jejich odmítnutím odpadá důvod zabývat

identity nejsou podle mého názoru příliš perspektivní.

⁵ Pro ilustraci toho, co myslím samoúčelnou přetechnizovaností může být použita tzv. Multiple occupany thesis (pocházející z LEWIS, David. *Survival and Identity*. In: MARTIN, Raymond a John BARRESI. *Personal identity*). Podle této teorie tělo každého člověka sdílí blíže nedefinovatelný počet osob, které získají samostatnost jen tehdy, dojde-li k duplikaci těla, například v případě, kdy člověk vejde do rozbitého teleportu, jenž ho na místo transportu na určené místo zkopíruje. Tato teze je technickým řešením určitého technického problému (problému duplikace), který vzniká jako argument proti psychologickému kritériu osobní identity.

se čímkoliv, čeho se tato dotkla. Zde je důvod toho, proč se na místo vstupu do daného diskurzu budu zabývat hledáním alternativy. Vytknutí těchto východisek bude provedeno v následujícím oddíle.⁶

1.2 Tři východiska debaty o osobní identitě

V této části identifikuji tři implicitní východiska či předpoklady daného diskurzu, jimiž jsou ontologická koncepce identity, logická disociabilita fyzických a psychologických kritérií trvání osoby a nakonec víra v myšlenkový experiment.⁷ Je pravděpodobné, že všechny tyto předpoklady pramení z jednoho zdroje, jenž by mohl spočívat v přístupu k poznávání, které příliš nereflektuje na to, co do poznávaného poznávání samo vnáší.

Prvním z těchto východisek je pojetí identity, které identitu uchopuje jako relaci, která je odvozená od objektu. To znamená, ontologicko-epistemický vztah určení identity je formulován tak, že ontologické podmínky trvání objektu (časoprostorová kontinuita, zachování typické formy, zachování materie...) jsou u objektu objevovány či poznávány. Objekty tak jsou identické či různé nezávisle na poznávání.

Důkazem široké, byť implicitní akceptace teze, že identita je relace závislá na objektu, bude tzv. „fission problem“, který vzniká právě ve vztahu k této koncepci. Tento argument poprvé předkládá B. Williams jako ukázkou selhání psychologického pojetí osobní identity, podle které je identita osoby založena v rozsahu vědomí či paměti.⁸ Jeho původní verze je přímočará – prostě si představíme, že se něčí mysl a vědomí zkopíruje do někoho jiného.

Budou zde tak dva lidé, sdílející veškeré vzpomínky, kteří by na tomto základě

⁶ Podotýkám, že zde nepůjde ani o solidní diskurzivní analýzu, ani o plnohodnotnou kritiku. Kritika výchozího diskurzu představuje jen odrazový můstek, něco, co má jen instrumentální charakter, jímž je získání správné akcelerace pro hlavní část práce. Jako musí být dupnutí na odrazový můstek dost rychlé a úderné, tak bude rychlý a úderný i kontakt s diskurzem, jenž tvoří východisko této práce. Hlavním cílem práce je nastínit vůči standartním debatám alternativu.

⁷ Tyto předpoklady samozřejmě nesdílí každý a i jejich konkrétní rozvinutí se bude lišit podle autora či teorie. To ovšem příliš nesnižuje jejich vliv na celou debatu.

⁸ WILLIAMS, Bernard. Personal Identity and Individuation. *Proceedings of the Aristotelian Society*. London: Williams and Norgate, 1956 - 1957, Vol. 57, s. 229-252. Další verze fission problému nalezneme zde: PARFIT, Derek. *The unimportance of identity*. In H. Harris. Identity. Oxford University Press. 1995. str. 13-45.

měli být jednou osobou. Problém je pochopitelně v tom, že jsou dva. V technické řeči se přitom tento problém uchopuje jako porušení tranzitivity identity. Tranzitivita je vedle symetrie a reflexivity klíčovou vlastností identity. Podle ní platí, že je-li nějaké „x“ identické s „y“ a toto „y“ s nějakým „z“ pak musí platit, že je „x“ identické s „z“. V našem případě porušení tranzitivity spočívá v tom, že oba výsledníci přenosu mysli jsou na základě psychologického kritéria identičtí s osobou, jíž původně mysl patřila, nicméně jsou evidentně distinktní mezi sebou. Osoba „x“ (ta před kopírováním) je tak identická s osobami „y“ a „z“ (těmi po kopírování), které však už identické nejsou.

Williamsův duplikační argument se možná proti původním intencím autora ukazuje jako pandořina skříňka. Je totiž možné jej použít na prakticky jakoukoliv podmínku identity. V dané literatuře existuje mnoho verzí, nicméně vyvrcholením je verze Parfitova,⁹ spočívající na ideji rozbitého teleportu, který na místo přepravy osoby kopíruje. Tím je zdvojeno jakékoliv představitelné kritérium identity, tedy kromě identity založené ve speciální substanci v „karteziánském egu“, o níž se řekne, že je neduplikovatelná.¹⁰

Duplikační argument se dá považovat za jistý „landmark“ moderní diskuze našeho tématu, který spouští onu spirálu podivuhodných teorií.¹¹ Jako takový ukazuje na přítomnost ontologického chápání identity. Kdyby kritéria identity objektu nebyla odvozena od tohoto objektu, ale od konceptu, jímž je uchopován, mohli bychom problém řešit deklarativně, stanovením pravidel pro používání konceptu „osoba“ v příslušných situacích. Pragmatický přístup k této otázce ale není příliš obvyklý. Můžeme tedy vyvodit, že kdekoliv je

⁹ Například PARFIT, Derek. *The unimportance of identity*. In H. Harris. Identity. Oxford University Press. 1995. str. 13-45. a PARFIT, Derek. *Reasons and persons*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1987. ISBN 978-0-19-824908-5.

¹⁰ Což má vlastní absurdní konsekvence – neduplikovatelná substance si bude muset vybrat, s kterým tělem půjde, nicméně nebude mít z rozvržení argumentu na základě čeho si vybrat. Vybere si tedy náhodně, protože nebude nikdo z postižených moci určit, koho si vybrala. V důsledku tak nebude nikdo vědět kdo je kdo. (argument tohoto typu pochází: PARFIT, Derek. *Reasons and persons*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1987. ISBN 978-0-19-824908-5.)

¹¹ Mezi jeho slavné řešitele patří například Nozick se svou teorií nejbližších pokračovatelů (například v: NOZICK, Robert. *Philosophical explanations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University, 1996. str. 29-70. ISBN 0-674-66479-5. Zmiňovaný D.Lewis s tezí „více osob v jednom těle“, Parfit s odmítnutím relevance otázky (například: PARFIT, Derek. *Reasons and persons*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1987. ISBN 978-0-19-824908-5) a samozřejmě mnozí další.

„fission problem“ brán jako relevantní metafyzický problém, kdekoliv je takto řešen, tam je nasazena ontologická teorie identity, podle níž je identita relací, jíž má objekt sám o sobě, a kterou musíme poznávat.

Druhé východisko představuje ještě hlubší a problematičtější moment. Jde o předpoklad konceptuální či logické disociability kritérií trvání osoby. Ten se palčivě manifestuje ve sporech mezi „psychologickými“ a „fyzickými“ kritérii,¹² nicméně je v těchto debatách natolik silný a zásadní, že pokud by zmizel, pak nejspíše zmizí i celá debata. Asi není náhoda, že otázka osobní identity v té formě, v níž je v současnosti traktována odstartovala až u Locka, který je jedním z protagonistů odvratu od aristotelského paradigmatu. Logická discociovatelnost konceptů mysli a těla se pregnatně ukazuje v myšlenkových experimentech, kolem kterých se debata točí.

S disociabilitou úzce souvisí „zlom“ mezi subjektivní a objektivní perspektivou. Ten se v tradici analytické filozofie manifestuje v úvahách týkajících se fenomenálního vědomí a v příslušných „intuitivních pumpách“¹³ jako je zombie argument,¹⁴ „netopýří“ argument,¹⁵ nebo argument barvoslepe Mary.¹⁶ Disociace objektivní a subjektivní perspektivy je sice něco trochu jiného, než disociace psychologických a fyzických kritérií, plyne ale ze stejného zdroje a má stejné důsledky. Jelikož jde o partikulární instance obecného problému dualismu, znamená to pro nás, že nebude možné se tomuto oblíbenému filosofématu vyhnout. Domnívám se, že dokud budeme pracovat s konceptuálním rámcem, který nám umožňuje představovat si mozky a těla oddělené od mysli, subjektivní deskripce od objektivních, nebude řešení v dohlednu.

Trojici detrimentálních předpokladů doplňuje víra, že myšlenkový

¹² V nejnovější verzi téhož jde o spor mezi animalismem a neolockismem, viz.: NOONAN, Harold.W. Animalism Versus Lockeanism: A Current Controversy. *The Philosophical Quarterly*. 1998, vol.48(192), 302-318. ISSN 0031-8094.

¹³ Termín pro myšlenkový experiment zaveden: DENNETT, Daniel Clement. *Consciousness explained*. London: Penguin Books, 1993. Penguin science philosophy. ISBN 0-14-012867-0. DENNETT, Daniel Clement. *Intuition pumps and other tools for thinking*. New York: W.W. Norton & Company, c2013. ISBN 978-0-393-08206-7.

¹⁴ Kirk, Robert, *Zombies*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/zombies/>>.

¹⁵ NAGEL, T. What is it like to be a Bat? *Philosophical Review*. 1974, 83(4), 435-450.

¹⁶ JACKSON, Frank. Epiphenomenal Qualia. *The Philosophical Quarterly*. 1982, 32(127), 127-136.

experiment prezentující určitou mezní situaci představuje vhodnou filozofickou metodu, jejímž nasazením můžeme zjistit něco zajímavého o osobách a jejich trvání. Obvykle se předpokládá, že intuice trvání či zániku osob, které jsou vyvolané prezentací mezní situace v myšlenkovém experimentu, jsou buď relevantní vzhledem k otázce trvání či zániku osob, nebo alespoň odhalují strukturu našich konceptů a tím mohou přispět k řešení otázky. Oba tyto předpoklady jsou pochybné. První proto, že předpokládá intuici jako spolehlivý nástroj filozofických zkoumání, druhý protože předpokládá, že tato otázka může být zodpovězena bez zásadní revize konceptů, které, jak se ukazuje právě v mezních situacích, tyto problémy vyvolávají.¹⁷

Podobně jako u implicitního dualismu je proliferace metody myšlenkového experimentu v daných debatách manifestní.¹⁸

V následujícím oddíle se pokusím vyrovnat s prvním z vytknutých předpokladů. K tomu nejprve blíže specifikuji termín identita a posléze naznačím dvě základní možnosti, jak tento koncept konstruovat vzhledem k rozeznávání identity objektů (včetně osob) v čase.

1.3 Identita

Identita je termín, který může mít vzhledem k různým účelům různé významy. Něco jiného bude představovat relace identity definovaná z technických důvodů v rámci logického systému, něco jiného bude tento termín představovat ve vztahu k problematice trvání objektu v čase, úplně jinou roli bude výraz identita hrát v sociálních vědách či v oborech věnujících se bezpečnosti v kyberprostoru. Jestli má použití tohoto termínu ve všech těchto instancích něco společného či ne, považuji z hlediska této práce za

¹⁷ Kritiku ve zhruba stejném duchu vzhledem k otázce osobní identity přináší např. Quinne. „*To seek what is "logically required" for sameness of person under unprecedented circumstances is to suggest that words have some logical force beyond what our past needs have invested them with*“ W. V. QUINE 'Book Review of *Identity and Individuation*, Munitz. K, ed. (New York: NYU Press, 1971)' in *Journal of Philosophy*, 1972 69(16), str. 490.

¹⁸ A lze to snadno shledat už o otce a zakladatele našeho diskurzu Johna Locka.

bezpředmětné. Pro naše účely je zásadní jen jedno jeho použití, a to ve filozofii, na přelomu mezi metafyzikou a epistemologií, kde jde o stanovení identity individuálních entit v čase. Zajímají mě tedy otázky jako: Čím je dána identita nějaké věci?¹⁹ Jaké jsou podmínky, jež je třeba dodržet, aby byla zachována v čase? Jaká jsou kritéria jejího určení? Již z těchto otázek je zjevné, že má náš problém dvě úrovně. Na úrovni ontologické se budeme ptát po tom, co identitu objektu v čase konstituuje, co musí být splněno, abychom mohli o objektech vyskytujících se v různých situacích tvrdit, že jsou či nejsou identické. Ptáme se zde po podmínkách zachování identity objektu, respektive po podmínkách trvání objektu vůbec. Trvání objektu a jeho identita jsou dvě strany téže mince. Na druhé úrovni, na úrovni epistemologické, se budeme tázat na to, jak vůbec můžeme poznat, kdy jde o ten samý objekt a kdy ne. Ptáme se po kritériích určení identity objektu. Mezi kritérii určení identity a podmínkami trvání identity je možné nalézt v zásadě dva vztahy – buď budou kritéria určení identity odvozena od objektivních podmínek trvání identity – zde budeme hovořit o ontologickém pojetí identity. Nebo to bude naopak a kritéria určení identity budou určovat podmínky trvání identity. Zde budeme mluvit o epistemické koncepci identity. V prvním případě pak bude identita primárně poznávána, v druhém bude primárně stanovována.

Zde nám tedy půjde primárně o teorie, které konstruují vztah mezi epistemologickými aspekty identity (kritérii jejího určení) a ontologickými aspekty identity (podmínkami jejího trvání).

V rozhodnutí mezi ontologickou teorií²⁰ (ta která kritéria určení odvozuje od podmínek trvání) a epistemologickou teorií (ta, která podmínky trvání odvozuje od kritérií určení) jde o to, kdo bude mít v otázce identity objektu nakonec poslední slovo – bude to svět a nebo to bude konceptuální systém, tedy lidská mysl? Toto rozhodnutí má pak samozřejmě implikace pro

¹⁹ Při určování identity v čase osob i věcí je používána ta samá relace identity, problémy, které konstrukce identity má vzhledem k věcem, jsou přenositelné i na osoby. Je naprosto nevyhnutelné prozkoumat koncept identity, ještě před tím, než přistoupíme ke zkoumání identity osoby.

²⁰ Za označením daných teorií termíny „ontologický“ a „epistemologický“ či „epistemický“ netřeba hledat žádnou velkou myšlenku. Jde prostě jen o pojmenování, které odráží to, co má v dané teorii rozhodující slovo v procesu identifikace – jestli svět nebo poznávací aparát.

řešení mezních či sporných situací – jde o to, jestli jsme v těchto okamžicích odsouzeni k věčné perplexitě či nekonečné metafyzické disputaci, protože z nějakého důvodu nejsme schopni identitu objevit a nebo jsme-li oprávněni, nejen prakticky ale i teoreticky, správnou odpověď stanovit.

1.3.1 Logická struktura konceptu identity

Podíváme-li se na identitu obecně, tedy nikoliv na podmínky trvání či kritéria rozeznání identity konkrétního předmětu, ale na samotnou koncepci identity, podává se nám následující schéma.²¹ Podle „Leibnitzova zákona“ o identitě nerozlišitelného jsou posuzované objekty identické právě tehdy, sdílí-li všechny své vlastnosti. Pokud tuto definici rozvineme, získáme tři základní vlastnosti identity. Identita musí být relací tranzitivní, symetrickou a reflexivní. Tranzitivita identity při tom říká, že je-li nějaké „x“ identické s nějakým „y“ a toto „y“ identické s nějakým „z“, pak musí být „x“ identické i s tímto „z“. Symetrie nám říká, že je-li „x“ identické s „y“, musí být i „y“ identické s „x“. Poslední, reflexivita říká v podstatě jen to, že každé „x“ musí být identické samo se sebou.

Logická struktura konceptu identity ale ještě neříká nic o způsobu jejího určování. Dvěma možným způsobům konstrukce identity vzhledem k identifikaci objektů (a osob) se budou věnovat následující oddíly.

1.3.2 Ontologická koncepce identity - Dilema

Pojetí identity jako ontologické relace je naivním a výchozím pojetím konceptu identity. Identita je zde chápána jako relace mezi jedním a tím samým objektem, vyskytujícím se v různých časech. Je to relace, kterou má objekt sám k sobě a jen sám k sobě, tak jak se vyskytuje v různých časech či

²¹ Které je zde zjednodušené. Jde spíše o naznačení smyslu, v jakém se termín identita používá. Podrobnější rozvinutí s naznačením souvislostí mezi zde zmíněnými charakteristikami např.: WIGGINS, David. Identity, Individuation and Substance. *European Journal of Philosophy*. 2012, 20(1), 1-25.

narativních kontextech. Můžeme říci, že je to relace mezi časovými či narativními instancemi jednoho objektu, která zde je proto, že to jsou instance jednoho objektu. Podmínky trvání objektu zde naprosto určují kritéria rozeznání objektu jako téhož, respektive, poznání metafyzických podmínek, za nichž jedině může zůstat daný objekt tím samým objektem, plně determinuje určení jeho identity v čase.

Tato koncepce má jeden zásadní problém, který plyne z charakteru toho, na co má být aplikována. V čase a prostoru existující objekty, u nichž se na identitu obvykle ptáme, totiž neustále prochází graduální změnou. Díky tomu se koncepce dostává do překerní situace, jíž můžeme shrnout takto: 1) – identita je reflexivní, tranzitivní a symetrická relace mezi objekty vyžadující splnění Leibnitzova zákona. 2) objekty na které je tato relace aplikována se v čase mění 3) tyto objekty nezanikají s každou změnou. Tyto tři předpoklady jsou na první pohled v rozporu. Jestliže platí (1) tedy, že identické objekty musí sdílet veškeré své vlastnosti, potom zřejmě nemůže současně platit (2) a (3). Pokud se totiž objekt v čase mění, je to jistě tím, že se mění nějaké jeho vlastnosti, pokud se ale mění nějaké jeho vlastnosti, pak buď neplatí Leibnitzův zákon a standartní logická koncepce identity, nebo objekt přestává být se sebemenší změnou identický sám se sebou a stává se objektem jiným. Prezentuje se nám zde tedy dilema, v němž musíme buď odvrhnout standartní logickou koncepci identity, nebo musíme odvrhnout naši praxi, která je postavená přesně na tom, že objekt nepřestává být s každou změnou tím samým objektem. Obvykle nepřistupujeme k domu, z jehož zdi odpadal kus omítky, jako by to již nebyl ten samý dům.

K řešení tohoto dilematu bylo zastánci ontologického pojetí identity vyvinuto mnoho strategií, pro jejichž kritiku zde bohužel nemám místo.²² Zmíním zde jen jednu z nich, která je podle mého názoru nejpersvědčivější a nejrozšířenější.

²² K problémům identity a strategiím řešení například: HOSLANGER, Sally. *Persistence through time*. In: LOUX, Michael J. a Dean W. ZIMMERMAN (eds.). *The Oxford handbook of metaphysics*. Oxford: Oxford University Press, 2005. s. 315-354 ISBN 0-19-928422-9

1.3.2.1 Esenciální a akcidentální vlastnosti objektu ²³

Toto řešení dilematu změny spočívá v okleštění uvažovaných objektů od vlastností, které ke svému zachování nepotřebují. Cílem je odhalit esenciální vlastnosti, které jediné jsou pro zachování identity v čase podstatné. Zachování takové vlastnosti má být nutnou i dostačující podmínkou k zachování identity objektu v čase. Byť se tato cesta zdá vycházet z rozumných předpokladů – jmenovitě, opravdu to vypadá tak, že mnoho vlastností či částí objektu je skutečně pro jeho trvání v čase nepodstatných (například glazura mého hrnku, pravá tlapa psa, větev dubu), obsahuje tato koncepce několik problematických momentů. Prvním z nich je nepochybně metoda odhalování těchto vlastností. Jak poznat, které vlastnosti jsou podstatné a které ne? Jednoduchá cesta k tomuto poznání je testovat jednu po druhé v myšlenkových experimentech. Bude dub u nás na zahradě tím samým dubem i po změně své velikosti? Zřejmě ano. Velikost tedy není jeho esenciální vlastností a není ani nutnou, ani dostačující podmínkou jeho trvání v čase. Co když dub ale pokácím, rozemelu na hnojivo, zasadím do vzniklé hmoty jeho vlastní plod a pak počkám, až tento vyrostе? Podle mého názoru už to ten samý dub nebude. To ale znamená, že kontinuita života, která je zachována skrze plod, identita materie, která je zachována skrze hnojivo vzniklé z původní hmoty dubu také ne.²⁴

Takto můžeme pokračovat, dokud konečně nenalezneme něco, s čím bychom mohli být spokojeni. Tento postup má ale jeden problém, tedy kromě toho, že se může ukázat, že takovým testováním neprojde vůbec nic. Zdá se totiž, že zde nezískáváme ani tak poznatky o dubu, jako o tom, co si myslíme o dubu. Testován zde není objekt, ale náš koncept. Což je zjevně problém vzhledem k tomu, že kritizovaná koncepce identity a její podmínky vidí jako něco náležitějšího objektu. Testujeme-li zde náš koncept dubu, pak se můžeme

²³ Podotýkám, že se kritika této pozice týká jejího použití v rámci analytické filozofie, kde obvykle není přijímána teze izomorfismu rozumu a světa. Je to tedy kritika platná jen v rámci určitého paradigmatu.

²⁴ Předpokládejme, že mé umění výroby hnojiv z dubů je na takové úrovni, že dokážu organický substát vyrobit, aniž bych do něj přidal elementy pocházející odjinud.

oprávněně ptát, jakou vypovídací hodnotu může tento test mít vzhledem k tomu, co se snažíme odhalit, tedy vzhledem k podmínkám trvání daného předmětu. Je snad nějakým metafyzickým řízením osudu forma objektu tou samou formou, jako forma konceptu? Pokud si myslíme toto, pak daný problém nemáme – co bude platit pro koncept v myšlenkovém experimentu, bude muset platit, díky jednotě jejich struktury, i pro objekt ve světě. Bohužel si toto, jak se domnívám, většina autorů píšících na téma osobní identity, počínaje Lockem, nemyslí. Tím je ale pro tyto autory myšlenkový experiment odsouzen k metafyzické irelevanci.

Jediné co zde můžeme podniknout, chceme-li se vyrovnat s nejasnými situacemi, je precizace konceptu. To však nemůžeme udělat s pomocí myšlenkového ani jiného experimentu. Naše intuice vyvolané myšlenkovým experimentem nám zde nemohou pomoci, jelikož jsou determinovány konceptem, který má být vylepšen, nikoliv konceptem vylepšeným, který ještě neexistuje. K tomu, abychom daný koncept precizovali, potřebujeme zaujmout pragmatické stanovisko, zvážit požadavky, které na koncept klademe současně s jeho logickými či sémantickými aspekty a následně jej upravit tak, aby těmto požadavkům vyhovoval. Je ale jasné, že v tomto procesu neděláme nic takového, jako je poznávání ontologických podmínek identity objektu.

Toto řešení původního dilematu ontologického pojetí identity tak staví před jeho příznivce vlastní dilema – buď opustit předpoklad, že identita je relací odvozenou od objektu a připustit, že ji determinuje koncept – a nebo opustit celý projekt hledání identity a říci, že tato patří k mystériím přírody, jenž nám zůstanou navždy skryta.²⁵ Nemyslím si, že by druhou volbu někdo někdy akceptoval. Alespoň já jsem nikdy nepotkal žádného takového člověka, pro něhož by byla identita řekněme jeho hrnku na čaj, nerozluštitelným mystériem.

²⁵ Ve vztahu k možnost izomorfismu formy objektu a konceptu, či rozumu a světa se v této otázce klade vlastní "existenciální" intelektuální volba, v níž se buď vzdáme myšlenkového experimentu jako nástroje metafyzického zkoumání, a s ním i snahy odkoukat nutná kritéria trvání předmětů z přírody a nebo akceptujeme zmíněnou tezi izomorfie, čímž ovšem opustíme moderní, postkarteziánský diskurz a možná i moderní intelektuální svět, v jehož klimatu obávám se, teorie takového typu nemůže přežít.

1.3.2.3 Paradox „Theseova loď“ a „Fission problem“

Ale výše řečené není jediný problém, který tato strategie konstrukce konceptu identity má. Vezměme si slavný paradox jménem Theseova loď.²⁶ Představme si unikátní loď, která je, jak to u lodí bývá, postupně opravována výměnou starých prken za prkna nová. Představme si dále, že nějaký uctíváč této lodi bere každé z prken někam do soukromých doků, kde postupně jedno po druhém skládá do podoby původní lodi. V okamžiku, kdy přitluče poslední z prken, nastane pro zastánce pojetí identity jako ontologické relace, snažícího se vyklouznout z dilematu, který přináší změna pomocí odhalování nutných a dostačujících podmínek trvání objektu, další překerní situace plynoucí z toho, že identifikované podmínky trvání lze postavit proti sobě. Která z obou lodí bude v Theseově případě tou pravou? Ta nová, časoprostorově kontinuální, či ta stará, materiálně identická? Obě to být nemohou, pak by totiž byla porušena tranzitivita identity. Obě lodě by totiž byly identické s původní lodí a zároveň distinktní mezi sebou. Co ale dělat, když dvě základní podmínky pro zachování identity objektu stojí proti sobě? I kdyby někdo našel způsob, jak se v rámci ontologické teorie identity s tímto problémem vyrovnat, aniž by přitom překročil mantinely této teorie a prostě stanovil, že tou pravou je právě ta prostorově kontinuální, zcela jistě už se nedokáže vyrovnat s posledním z paradoxů, jímž je možnost úplné duplikace. Tu můžeme formulovat následovně.

Představme si, že si olympští bohové si usmyslí potrápit řecké filosofy a pomocí nějakého kouzla udělají z Theseovy lodě dva naprosto stejné duplikáty. Můžeme si celý proces představit podobně jako dělení buňky, jen na jeho konci budou dvě zcela identické lodě, případně jsme-li spíše příznivci science-fiction a obdivovatelé filozofa Parfita, můžeme si představit, jak Theseova loď vpluje do rozbitého teleportu, který ji i s posádkou zkopíruje

²⁶ Thomas Hobbes, *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury; Now First Collected and Edited by Sir William Molesworth, Bart.*, London: Bohn, 1839-45. vol. 1, kapitola 11, Of Identity and Difference. s. 132-138

(zde je alespoň jasně vidět, že vše řečené se plně vztahuje i na osoby).

Ať v těchto mezích situacích zvolíme jakákoliv kritéria trvání a identity, ať už objevíme jakoukoliv esenciální vlastnost, nebude nám to k ničemu, neboť oba následníci původní Theseovy lodě mají naprosto stejný nárok být tou pravou Theseovou lodí. Nicméně, oba být identičtí s Theseovou lodí nemohou – opět by byla porušena podmínka tranzitivity identity. Následník „1“ je zřetelně jinou lodí, než následník „2“. Přestala snad loď existovat? Vždyť jsou tu přeci dvě!²⁷

Všechny problémy, které zde byly předneseny ve vztahu k relaci identity obecně, lze aplikovat i na identitu entit týkajících se osobní identity. Lidské tělo, mozek, mysl, paměť či vědomí jsou entity, které prodělávají graduální změnu, a které jsou z tohoto hlediska otevřeny všem paradoxům. Navíc lze alespoň v myšlenkových experimentech tyto entity duplikovat. Není tak třeba probírat jednotlivá kritéria identity osoby jedno po druhém. Všechny nakonec končí u problému duplikace.

Jediné řešení tohoto problému může být pro zastánce ontologického pojetí identity tzv. „simple view“. Podle tohoto postoje identita objektu už nespočívá v ničem jiném. Objekt ji prostě má. Problém, který tato pozice tváří v tvář možnostem duplikace vytváří je následovný – jelikož vzniknou dva naprosto stejní následovníci nějaké entity (ať už to je objekt či osoba), nemáme naprosto žádné kritérium, podle kterého bychom mohli poznat, který je skutečným následníkem a který duplikátem. Ve vztahu k identitě osoby je tato konsekvence poněkud humorná, jelikož podle teoretiků zastávajících simple view, nebude ani jeden z následníků dělení vědět, jestli je opravdu sám sebou.

I když tato kritika jistě není definitivní (už jen proto, že existuje mnoho dalších nezmíněných strategií), myslím, že nás nechává dostatečně okusit důsledky přijetí ontologické konstrukce identity, o což zde jde. Nejpalčivější z nich spočívá v tom, že už jen tyto nemalé obtíže s fundováním identity objektů v čase, které ontologická konstrukce nepochybně má, svědčí proti této teorii.

²⁷ Zde vyvstává zajímavá otázka, do jaké míry je vůči této kritice imunní výše zmíněná teze izomorfismu konceptu a objektu. Mám podezření, že v tomto bodě slehává i ona.

To proto, že s identifikací objektů v reálném světě v drtivém počtu případů žádné problémy nemáme. Zdá se být poněkud zvláštní domnívat se, že v nějakém filozoficky zásadním smyslu vlastně nevíme, kdy jsou předměty typu „tento hrnek“ identické a kdy ne. Zcela absurdní se mi zdá být implikace ontologické teorie, že bychom se ohledně identity objektů běžného zacházení mohli systematicky mýlit, a že by tento omyl mohl odhalit nějaký metafyzický argument. Jen si to představme – sbor metafyziků dojde k závěru, že pro identitu materiálních objektů je podstatná jen jejich materiální skladba, v důsledku čehož se ukáže, že například naše počítání hrnků je zcela špatně postavené. Mohlo by se stát, že během mého míchání kávy se pod tímto nápojem vystřídaly tři hrnky. Příliš jsem totiž tlačil na lžičku, čímž jsem několikrát odřel okem neviditelný kousek glazury a změnil jsem tak materiální objekt „hrnek s kouskem glazury x“ na materiální objekt „hrnek bez kousku glazury x“, aniž bych to já či někdo jiný věděl. Absurdita této představy je absurditou možnosti systematického omylu v oblasti identifikace objektů, nikoliv absurditou toho či kterého kritéria identity. Každé kritérium, které bude implikovat systematický omyl se bude jevit absurdním. Možnost systematického omylu ale ontologická konstrukce konceptu identity obnáší.²⁸

Poslední argument proti ontologickému pojetí identity tedy vypadá takto. Jelikož je v rámci ontologické konstrukce identity rozeznání objektu jako téhož závislé na ontologických, objektivních, na poznávajícím nezávislých podmínkách trvání a identity objektů, mohlo by se ukázat, že se při identifikaci a reidentifikaci objektů systematicky mýlíme. To ale možné není, kromě toho, že je to zcela absurdní, to zároveň odporuje předpokladu, že jsme tvůrci a pány svých konceptů – že tedy obecně vzato víme, jak je používat.²⁹ Nemožnost systematického omylu tak vylučuje možnost

²⁸ Opět podotýkám, za předpokladu že není doplněna nějakou epistemickou vsuvkou jako je teze izomorfiismu.

²⁹ Pokud toto nestačí, pak si představme, co by se stalo v situaci, kdy by náš imaginární metafyzik konfrontoval průměrného mluvčího s obviněním ze systematického omylu, například vzhledem k identitě hrnků. Přirozená reakce mluvčího bude něco ve smyslu - „toto slovo hrnek neznám, takto jsem ho nemyslel, nepoužil nebo takto se nepoužívá.“ Jednoduše – v případě konfrontace s možností systematického omylu ohledně identifikace lze okamžitě přenést debatu na úroveň významu slova, čímž je možnost systematického omylu zmrazena. Nemožnost prokázání možnosti systematického omylu je v tomto bodě pro zastávce epistemického pojetí identity stejně dobrá jako

ontologického pojetí, která možnost systematického omylu implikuje.

Tento argument a především primát praktického rozeznávání před teoretickou racionalizací podporuje nakonec i samotná existence a proliferace myšlenkového experimentu, pomocí kterého pokorně žádáme o svolení k přijetí té či oné teze právě intuice nabyté v praxi identifikace a reidentifikace objektů.

Nyní se pokusím představit alternativní přístup k identitě a potažmo k identitě osoby, o který zde především jde.

1.3.3 Epistemické pojetí identity³⁰

Stejně jako u koncepce předchozí i zde je identita relací mezi temporálními instancemi objektů, které vystupují v různých časech či kontextech. V rámci epistemické koncepce identity jsou ale tyto instance uznány za části jednoho a téhož objektu jen tehdy, lze-li na ně aplikovat tentýž singulární koncept.³¹ Tentýž singulární koncept je pak na dané instance možné aplikovat tehdy, splní-li tato určitá specifická kritéria, která přísluší typu konceptu. Například singulární koncept, který patří to kategorie konceptů aplikovatelných na materiální objekty, bude mít mezi kritérii pro aplikaci kritérium časoprostorové kontinuity objektů, tj. bude moci být aplikován v čase „ t_2 “ na temporální instanci objektu „ x_2 “ tehdy, bude-li na základě běžných standardů racionality oprávněné se domnívat, že mezi ním a temporální instancí „ x_1 “ byl dodržen právě tento vztah. Pokud bude toto kritérium splněno, koncept bude aplikován a předmět tím bude uznán jako identický. Pokud bude uvažovaný koncept více specifický, než je singulární koncept „tento materiální objekt“, bude mít více kritérií aplikace. Například „tento

prokázání jeho nemožnosti.

³⁰ Tato teorie má jistou tradici. V určité formě ji nalezneme už u Hobbese a pravděpodobně i u samotného Locka. Výraznou figurou v dané oblasti je Kant. Z filozofů minulého století patří k nejvýznamějším představitelům Quinne. Podotýkám, že uvedení autoři jsou vybráni na základě „rodině podobnosti“ úvah – nechci sugerovat, že jde i v této věci o představitele jednoho programu.

³¹ Singulární koncept je konceptem pro právě jednu věc, lze je uvést určitou deskripci "Rex paní Novákové z Plaňan", či ostensivně „tamten pes“.

hrnek“ už bude mít kritéria odvozená od jeho funkce, vzhledu atd., která mohou nakonec kritérium časoprostorové kontinuity převážit. Obvyklé koncepty jsou obvykle mírně „fuzzy“ v tom smyslu, že jsou konstituovány více kritérii aplikace, které mezi sebou nemají zcela vyjasněné priority, v důsledku čehož vznikají šedé zóny, v nichž není aplikace zcela vyjasněná.

Nesmírná výhoda této koncepce spočívá v tom, že tyto šedé zóny nepředstavují teoretický problém. Kritérium aplikace konceptu náleží konceptu a lze je tedy do určité míry měnit. I když se stále určuje identita objektu, nezávisí už její stanovení na něm a jeho předpokládaných podmínkách trvání, ale na singulárním konceptu, který jej tak v podstatě bude vymezovat. Jak bylo řečeno, kritéria aplikace konceptu zde určují podmínky trvání objektu.³² Objekt v rámci pravidel vymezených konceptem na oplátku určuje, kdy bude koncept aplikován a kdy ne. Určuje to prostě tím, že nějak je.³³ Tedy tím, jestli je ve stavu, který umožňuje aplikaci konceptu. Rozbiji-li svůj hrnek kladivem, přestane daný objekt splňovat kritéria pro aplikaci tohoto konceptu a koncept tím vypadává ze hry – už nikdy nebude aplikován. Podle kritérií pro aplikaci konceptů jako „hrnek“ je rozbití kladivem na prach definitivním koncem aplikovatelnosti daného singulárního konceptu.

Pokud mohu soudit, jsou tímto způsobem veškeré paradoxy identity vysvětleny. Soritovské paradoxy (paradoxy plynoucí z graduální změny) jsou umožněny právě vágností konceptů. Koncepty (běžných věcí) jsou vágní právě proto, aby "ustály" neustálou erozi objektů, na něž jsou aplikovány. Pro jejich aplikaci tedy existuje jistá tolerance, která má samozřejmě své meze, dané například psychologickou stránkou aplikace konceptů či praktickou stránkou aplikace. Psychologický limit je dán tím, že naše koncepty jsou v běžné interakci aplikovány na předměty přímo a automaticky – aplikace konceptu je

³² Výhoda této koncepce spočívá ve změně metody rozhodování paradoxních a mezních situací. Problémy jsou nyní řešitelné prakticky či technologicky, nikoliv metafyzicky. Kritéria aktivace konceptů jsou transformovatelná jejich uživateli. Jinak ani postupovat nelze, mezní situace a paradoxy ukazují meze rozvinutí daných konceptů, musí se tedy řešit právě prací na těchto konceptech.

³³ Tím, že svět nějak je, jsou nepochybně nastaveny mantinely možností konceptualizace. Nezastávám žádnou „anything goes“ teorii. Jen tvrdím, že stanovení kritérií aplikace konceptů je zodpovědnost konceptualizujících a že to jsou tato pravidla, co vymezuje hranice mezi objekty.

rozeznání předmětu (rozdíl je jen v tom, že termín rozeznání předmětu označuje subjektivní zkušenost rozeznání, zatímco aplikace konceptu je termín určité mysl popisující teorie). Když takové automatické rozeznání reflektujeme, říkáme – „intuitivně je to stále totéž“. V běžných případech toto stačí. V mezních situacích, jako je například problém duplikace, pro něž nejsou naše koncepty dostatečně kalibrovány, pak můžeme rozhodnout na základě praktických potřeb.

Podle našich východisek je nakonec naše mysl a tedy i způsob, jakým konceptualizujeme prostředí, evolučním produktem a odráží tak jisté praktické potřeby našeho biologického druhu. Všechny běžné koncepty jsou tak v tomto biologickém slova smyslu odrazem určitých praktických potřeb.³⁴ Jelikož jsme druhem, který je schopen měnit svůj "Umwelt" a jelikož dokážeme zároveň měnit i způsoby, jakým svět konceptualizujeme, jsou i kritéria aplikace konceptů neustále v pohybu, který můžeme do značné míry řídit. Mezní případy se tak musí řešit stanovením správného užití relevantních konceptů.

Jak je tomu ale s identitou singulárních konceptů? Myslím, že se dá říci, že u těchto se identita neurčuje vůbec. Identitu má smysl určovat u entit, které existují v čase a prostoru a mají tak časové instance. Konceptem se obvykle nemyslí něco časoprostorového, ale něco formálního či logického. V tomto ohledu spadá do stejné kategorie jako číslo. Tak jako se můžeme ptát na identitu čísla v jeho různých realizacích (v různých zápisech, v rámci rovnice atd.), tak se můžeme ptát na identitu konceptu v jeho různých aplikacích. Ale ptát se na identitu čísla či konceptu jako takového nedává smysl, prostě proto, že jako takový nemá žádná individua ani časové instance.

Díky tomu zde ani neexistuje problém s duplikací. Mluvit o duplikaci konceptu je stejně podivné jako mluvit o duplikaci čísla. Ve světě lze jistě provádět takové změny, po kterých bude singulární koncept aplikovatelný na dvě různé věci. To nás ale nemusí na teoretické rovině příliš trápit. Po

³⁴ V obdobném duchu například: DEWEY, John. *Logic: the theory of inquiry*. New York: Henry Holt and Company, c1938.

DEWEY, John. *Experience and nature*. 2. print. Chicago: Open court publishing co., 1926.

Deweyho pojem významové sítě je v mnoha ohledech příbuzný dále uvedenému pojmu konceptuálnímu systému. To především pokud jde o výše zmíněné aspekty konceptů

duplikaci se nám jen z konceptu singulárního stal koncept obecný, který je místo na individuum nyní aplikován na třídu individuí. Pokud s tím budou mít konceptualizující problém, mají celou paletu možností, jak věc vyřešit. Mohou všechny příslušné věci až na jednu zničit, mohou je očíslovat a tím pro ně vytvořit nové singulární koncepty, mohou vytvořit nové pravidlo pro řešení dané situace, které bude nadále fungovat jako jedno z kritérií použití daného konceptu.

Tato alternativní konstrukce identity jako relace, která je určena kritérii aplikace konceptu, má jak je snad patrné jistou výhodu oproti koncepci ontologické v prostředcích, které poskytuje k práci s obvyklými perplexitami. Další opora této tezi bude dodána v dalším oddíle.

2. Schéma teorie konceptuálního systému

V tomto oddíle se pokusím navrhnout konceptuální schéma, jehož oblastí aplikace bude výsek toho, co je v běžné řeči konceptualizováno slovníkem tzv. „folk psychology“. Důvod, proč se do této práce pouštím spočívá v tom, že považuji standartní způsoby konceptualizace, které jsou na tuto oblast nasazeny v rámci analytické filozofie, za ne zcela funkční. Problém s řečeným schématem (a potažmo i s širším metafyzickým rámcem) se projevuje ve vzniku jistých zkratů, které při důsledném domyslení vedou k rozpadu obrazu světa na dvě části – na tu, jenž se týká materiálního světa či světa přírody a na tu, která se týká světa lidí. Zkratky symptomatické tomuto rozpadu jsou různého druhu. Je to otázka možnosti normativity v přírodě – otázka hodnot, je to otázka možnosti svobody vůle v deterministickém univerzu, je to s tím spojená otázka kauzality mentálního či otázka místa vědomí a subjektivní perspektivy v přírodě.³⁵ Všechny tyto problémy jsou důsledkem základní rozpolcenosti způsobu, jímž uchopujeme sebe sama. Je asi zřejmé, že otázka osobní identity nemůže zůstat nezasazena, že dokonce musí stát přímo ve středu této rozpolcenosti. Vždyť jde přeci o identitu nás, tvorů kteří se vlivem rozpolceného myšlení chápou jako jednu nohou vykračující z fyzikálního světa. Není divu, že spor o to, jaké kritérium podkládá trvání osob, zdali trvání tělesného či duševního, představuje možná nejsilnější hybný moment celé debaty.

Jestliže vedle ontologického pojetí identity vnímám jako jeden z problémů celé debaty právě limitaci konceptuálního schématu, týkajícího se člověka jako myslícího tvora, pak musím pro to, abych dal osobu opět

³⁵ Přesnější formulace například Searle: „*As a preliminary formulation, we can say the question is: How do we account for our conceptions of ourselves as a certain sort of human being in a universe that we know consists entirely of physical particles in fields of force. More precisely: Given that any sort of Cartesianism or other form of metaphysical dualism is out of the question, how do we give an account of ourselves as conscious, intentionalistic, rational, speech-act performing, ethical, free-will possessing, political and social animals in a world that consists entirely of mindless, meaningless brute physical particles.*“ SEARLE, John. *Phenomenological illusion*. In: Reicher, Maria E. & Marek, Johan C. (eds.). *Experience and Analysis, The Proceedings of the 27th International Wittgenstein Symposium*. 2005. str.318.

dohromady, nejprve tematizovat onen implicitní problém vztahu těla a vědomí. Vzhledem k tomu, že tento problém považuji za problém konceptuálního charakteru, který plyne z toho, že nemáme dostatečně rozvinutý koherentní konceptuální rámec pro tematizaci oblasti mysli a vědomí, spatřuji i jeho řešení v práci právě na tomto konceptuálním rámci.

Následující výklad je tedy v základě hledáním alternativního způsobu konceptualizace dané oblasti. Cílem je vytvořit takový způsob řeči o osobách, vědomí a tělech, který nepovede k metafyzickým paradoxům, kolem nichž se odvíjejí standartní diskurzy na toto téma. Z toho plynou některé důsledky – pokud bude moje usilování alespoň částečně úspěšné, spousta problémů prostě zmizí. Nikoliv tak, že by byly vyřešeny, ale tak, že otázky, které k nim vedou nebudou v tomto rámci vůbec možné. Úspěšnost této strategie bude měřena právě tímto, přičemž mantinel pro rozpouštění problémů bude stanoven adaptabilitou prezentovaného slovníku vzhledem k běžné zkušenosti a jeho vlastní koherencí.

Teorie, jíž zde prezentuji, nebudu explicitně situovat v žádném metafyzickém rámci. To má dva důvody. Rámec v němž se debaty týkající se vztahu těla a mysli často pohybují, který rozkládá svět do ontologických rovin a následně hledá způsoby jak je přemostit, buď redukcí jedněch typů na jiné, nebo konstruováním dalších vztahů jako supervenience či emergece tak, aby se schéma úplně nerozpadlo, odmítám jako jednu z příčin daných problémů. Druhým důvodem je mé přesvědčení, že pokud jde o otázku realizace konceptu, bude moje schéma potenciálně adaptovatelné na více dynamický a procesuální přístup k životu, jaký rozvíjí v oblasti mezi filozofií mysli a teoretickou biologií Terrence Deacon.³⁶ Dále zavedený termín „koncept“ spadá do kategorie Deaconových „entencionálních“ fenoménů, tj. takových „věcí“, které jsou fyzikálně vzato dány „absencí“.³⁷ Koncept je totiž určitá funkce, připisatelná různým realizacím a měl by tak být z hlediska své

³⁶ Především v: DEACON, Terrence William. *Incomplete nature: how mind emerged from matter*. New York: W.W. Norton & Co., c2012. ISBN 0393049914.

³⁷ Příkladem entencionálního fenoménu je funkce – například funkce dopravní značky či lopaty není něčím, co bychom na daných věcech mohli fyzicky vykázat.

realizace vykazatelný právě Deaconovou teorií dynamické emergence. Jelikož nemám prostor a nejsem schopen tímto směrem v rámci této práce jít a tuto možnost prověřit, musím to prostě v dobré víře předpokládat.

To ale znamená, že problém dualismu jako takový zde svým schématem vyřešit nedokážu, nedokážu podat kompletní vysvětlení vztahu mysli a těla. Konkrétně se nebudu moci pustit do otázky po tom, jakým způsobem je konceptuální systém realizován či implementován. Ale to ani nemusím – pro otázku osobní identity je na prvním místě podstatný jen pod-problém dualismu, jímž je logická disociabilita kritérií identity osoby a s tím související problém nepřístupnosti či neuchopitelnosti subjektivní a objektivní perspektivy jedním teoretickým rámcem. Jsou to tyto dva podproblémy, na nichž otázka osobní identity znovu a znovu ztroskotává. Tyto dva body schéma konceptuálního systému vyřešit dokáže. A právě tyto body jsou pro otázku osobní identity podstatné, jelikož jejich řešení či „odřešení“ je zároveň zablokováním možnosti disociace a tím i sjednocení konceptu osoby. Byť se mi snad podaří podat argument proto, že je konceptuální systém fyzicky realizován a realizován být musí, nebude zde zodpovězena ani tematizována otázka *jak* je realizován, jejíž zodpovězení je k plnému překonání dualismu nutné.³⁸

2.1 Individuální konceptuální systém

V následujícím tedy bude navrženo několik technických koncepcí, jejichž parametry budou postupně zaváděny v systematických souvislostech. Pokud to dopadne dobře, získáme schematickou koncepci systematických aspektů naší „mysli“ relevantních vzhledem k otázce osobní identity. Tyto koncepce budou potom právě k této práci nasazeny v oddíle posledním. V

³⁸ V tomto směru budou učiněny dva náznaky, první systémovou a druhý teleologickou "definicí" konceptu. Ty však spíše než aby vedli k odpovědi, naznačí její obtížnost, plynoucí z toho, že koncept bude nutné po jeho implemetační stránce hledat nikoliv v nějakém místě v materii ale v systému dynamických interakcí mezi námi a světem i mezi námi samotnými. Další důvod, proč otázka „jak“ je systém realizován zůstane netematizována spočívá v tom, že jde v zásadě o otázku empirickou, jejíž uchopení vyžaduje vybavenost celou řadou vědeckých teorií.

první části této kapitoly přitom půjde o charakteristiky individuálního konceptuálního systému. To znamená, že se budeme dívat jak systém funguje u jednotlivce, tzn. jak funguje v interakcích individua se světem. Kromě toho lze systém zkoumat z hlediska interakcí individuí mezi sebou, nicméně toto zkoumání vyžaduje předchůdnou analýzu individuální konceptuálního systému, která tak bude náplní první části této kapitoly.

2.1.1 Aktivace konceptu

Při analýze relace identity jsme několikrát použili termínu „aplikace konceptu“. Bude tak nejpřirozenější začít právě odtud a to mírnou změnou terminologie. Výraz „aplikace“ sebou nese příliš mnoho zavádějících konotací – aplikace naznačuje aplikujícího, něco na co je aplikované aplikováno atd. To nebylo problematické v momentě, kdy jsme diskutovali identitu, nicméně v oblasti našeho myšlení a poznávání si nesmíme žádnou lehkomyšlnost a dvojznačnost dovolit. Budu proto nadále hovořit o daném typu události jako o aktivaci konceptu.³⁹

*Aktivace konceptu*⁴⁰ odpovídá na úrovni naší zkušenosti, tedy z hlediska organismu, v jehož systému k aktivaci dochází, momentu rozeznání či aktuálního uvědomění si předmětu. Dívám-li se po místnosti, do mého zorného pole vstupují objekty jako stůl, postel či okno. Aktivace singulárních konceptů „tento stůl, postel, okno“ pak odpovídá právě tomu momentu, v němž daný předmět vstoupí do mého zorného pole a já si ho všimnu. Možnost rozeznání nějakého objektu je dána právě přítomností příslušného konceptu v systému, jímž disponuji, a jeho aktivací stimulací, která splňuje kritéria pro

³⁹ Daná formulace je mimo to více neutrální, jelikož nepředpokládá intencionalitu daného procesu, nenaznačuje, že existuje pro subjekt volba typu „aplikovat či neaplikovat“, ani nepředpokládá mimo koncept žádnou další diskrétní jednotku, objekt, na který by měl být koncept aplikován. To by sice nutně nepředpokládal ani termín „aplikace“, byl-li by použit ve zvláštním technickém smyslu, nicméně vzhledem k porozumění dalšího je výraz aktivace o něco „čistší“.

⁴⁰ Koncept relevantní z hlediska identity je koncept singulární, tedy koncept právě jednoho objektu. V této kapitole budu ale pro jednoduchost používat jen koncept -míněn je ale singulární koncept. Až do hry vstoupí koncepty obecné, budu používat rozlišující adjektiva. U obecných konceptů je ale princip zhruba stejný, jen je aktivací rozeznána například vlastnost.

jeho aktivaci.⁴¹

Zavedení obratu „aktivace konceptu“ a jeho demonstrace v rámci naší subjektivní zkušenosti, kde aktivace konceptu odpovídá rozeznání nějakého objektu, nám může posloužit i jako ostenzivní určení temínu „koncept“, minimálně jako toho, co při poznávání zodpovídá za rozeznávání a vymezování objektů. Konceptu se nyní budu věnovat podrobněji.

2.1.2 Koncept – systémová „definice“

V této části se pokusím specifikovat termín „koncept“, s nímž je dále hojně pracováno. To ale nebude snadné, protože koncept je primárně rolí v rámci konceptuálního systému. To co dělá ontologicky i explanačně předchází tomu jak je. Nelze jej vysvětlovat před vysvětlením systému, ale jen v souvislostech jeho činnosti v rámci systému. Věc je ztížena navíc tím, že konceptuální systém, v jehož rámci můžeme činnost konceptu vykazovat, je sám vysvětlitelný jen z toho, jakou roli hraje v rámci širšího systému interakcí organismu s prostředím. K tomu lze přidat následující problémové faktory - koncept nemůže být fixován k žádnému konkrétnímu konceptuálnímu systému – musí být sdílený. Koncept musí být uchopitelný jako transformující se, tj. jako něco, co se v rámci systému vyvíjí. Zároveň musí být jeho konkrétní instance identifikovatelné napříč jednotlivými systémy jako instance jednoho konceptu. V této kapitole tak půjde jen o předběžnou specifikaci.

Vzhledem k této specifikaci můžeme o konceptu hovořit ze dvou hledisek. Za prvé s ohledem k jeho realizaci, čímž je zhruba míněno to, jak je implementován v materiálním nosiči systému. Za druhé vzhledem k tomu, co

⁴¹ K tomu, aby aktivace konceptu proběhla, musí být splněno samozřejmě mnoho podmínek. Organismus musí mít prostředky ke zpracování dané stimulace tak, aby tato mohla být zpracována do formy diskrétní jednotky, jakou je singulární koncept. Je třeba mít něco jako funkční smyslový aparát, systémy na zpracování vstupního signálu atd. S tím souvisí požadavky na stimulaci – ta musí být takového charakteru, aby ji systém dokázal zpracovat. Mimo to je aktivace ovlivněna celou řadou „psychologických“ podmínek, tj. takových které plynou z koaktivace různých konceptů, nestačí například aby zdroj stimulace vstoupil do percepčního pole – pokud jsme zaujati něčím jiným, pak k aktivaci nedojde. Tyto a další podmínky aktivace se ale týkají fyzické realizace či jinak řečeno implementace systému a jsou tak tématem relevantních věd. Nebudu se jim dále věnovat.

v systému dělá a co umožňuje dělat uživateli systému (tedy organismu). První aspekt bude tvořen implementačními charakteristikami konceptu, druhý funkcionálními charakteristikami. Uvedením implementačních charakteristik konceptu odpovídáme na otázku jak koncept je. Uvedením funkcionálních charakteristik odpovídáme na otázky co koncept je a co dělá. Tyto otázky ve skutečnosti splývají, koncept je tím, co dělá a co dělat umožňuje. To nejpodstatnější, co koncepty dělají, je z našeho hlediska to, že vytvářejí fenomén, jenž je v běžné řeči nazývaný jako subjektivní perspektiva. To nejpodstatnější, co tímto dělat umožňují, je rozeznávání. Obojí vytváří tehdy, jsou-li aktivovány. Aktivovány ale mohou být jen proto, že jsou implementovány, tzn. proto, že jsou realizovány ve fyzickém nosiči. Jen fyzické entity jsou v čase a aktivace je časový pojem. Bez času není aktivace, bez realizace není časovost, bez aktivace není rozeznávání. Aktivovaný koncept musí být tedy realizován. Nicméně to, jak bude vykreslovat svět pro organismus, jenž je jím vybaven, bude záležet na jeho funkcionálních charakteristikách. Tyto charakteristiky jsou konstituovány jeho vztahy k dalším konceptům. Právě vztah konceptu k dalším konceptům je tím, co vytváří jeho roli v systému. Role konceptu spočívá v tom, že umožňuje přejít k dalším konceptům (a potažmo k akcím).

Sama otázka toho, jak je realizováno něco jako funkce, je poněkud zavádějící a problematická, jelikož funkce není něco, co by bylo samo o sobě fyzicky přítomno. Funkce je vyjádřením potenciálu nějaké věci provést nějakou změnu. Potenciál provést nějakou změnu sice je něčím reálným, ale není to něco, co by věc měla, jako má barvu či tvar. Potenciál předmětu je plně v tom, jaký předmět je – samotné vlastnosti předmětu jsou množiny potenciálních interakcí s dalšími předměty. Potenciál něco dělat se ale aktualizuje či projeví jen tehdy, dojde-li ke skutečné interakci. Potenciál něco dělat je termín odvozený od skutečných interakcí, je to způsob, jakým predikujeme chování předmětu. V tomto smyslu se může zdát, že je mu pouze připisán, že ve skutečnosti má předmět jen vlastnosti, které slouží jako

podmínky k připsání potenciálu, ale potenciál ne. Když se ale vydáme touto cestou, dostaneme se k tomu, že vše, co je objektu připsáno, je mu připsáno na základě konceptu, jenž ho vymezuje. Říci, že je objektu připsán potenciál a nikoliv i vlastnosti je neodůvodněné. Celý objekt by musel být objektu připsán.

Matoucí je zde to, že na rozdíl od vlastností objektu, které máme na objektu přímo před nosem, které na něm vidíme, není jeho plný potenciál nikdy aktuálně přítomen (pochopitelně, je to potenciál). To v nás může vzbuzovat pocit, že je to vlastně něco objektu přidaného. Když se podíváme na kostku lega, můžeme mít pocit, že má tvar a materiál reálně, zatímco její konfigurační potenciál vzhledem k dalším kostkám, tedy to jaká místa může zaujmout ve stavebnici, je něčím, co ji pouze připisujeme, co sama o sobě nemá – že je to pouze pomysl. To je ale chyba způsobená tím, že máme tendenci brát potenciál kostky vzhledem k dalším kostkám za něco „navíc“, tedy za něco co kostce přidáváme, jako by to byla další vlastnost. Jenomže tak to není, potenciál kostky je plně dán jejím tvarem a materiálem – potenciál kostky je přísně vzato sama kostka – ona sama a jen ona sama určuje to, co může dělat vzhledem k celému systému lega. Pokud hovoříme o potenciálu objektu, hovoříme o samotném objektu, nicméně díváme se při tom na něj prizmatem systému, v němž jej chceme situovat (či v němž již situován je). Díváme se na něj prizmatem možných interakcí a transformací, které v rámci tohoto systému může získat, díváme se na něj jako na roli, kterou může v systému zastávat. Nesmíme se ale nechat zmást a uchopit tuto roli, funkci či potenciál jakoby to bylo něco, co objekt buď má navíc, jako další vlastnost, nebo co objektu jen připisujeme – ani jedno není pravda. Potenciál, role či funkce nějakého „x“, je samotné „x“ nahlížené jako součást systému. Je to prostě jen to, co může „x“ udělat vzhledem k dalším „y“. Otázka po realizaci (či původu) funkce je tak otázkou po realizaci systému, v němž je funkce funkcí.

Jelikož je koncept určitou rolí v rámci konceptuálního systému, nelze

jeho realizaci vidět jako „one-to-one“ relaci mezi ním a nějakou fyzickou implementací. Stejnou roli mohou za určitých podmínek zastávat různé nosiče. Realizátor konceptu je cokoliv, co dokáže dostát jeho funkcionálním požadavkům. Může to být cokoliv, co svede v systému dělat to, co tato specifická role vyžaduje. Chceme-li se tázat na to, jak jsou realizovány funkcionální vlastnosti konceptu, musíme se ptát, jakou roli zastává jeho realizace v celém systému. Funkcionální aspekty konceptu jsou pro nás nakonec především podstatné. Pro otázku osobní identity stačí realizaci zmínit jen v tom kontextu, že aby mohl být koncept aktivován, musí být realizován, a že k tomu, aby byl objekt percipován, musí být koncept aktivován. Pro zablokování disociability mysli a těla totiž naštěstí není třeba podat plnou teorii zodpovídající otázku, jak je koncept realizován, stačí ukázat, že musí být realizován, pokud má být aktivován.

Problematiku, která se blíže týká realizace konceptu, dále nebudeme probírat, pokud nebude mít přímý vliv na otázky funkcionálního charakteru, k nimž přejdeme nyní.⁴²

2.1.3 Konceptuální systém

Nyní je vhodná chvíle na předchůdné zavedení druhého technického termínu. Tím bude termín *konceptuální systém*. Z hlediska následující diskuze o něm prozatím stačí říci, že je konstituován souborem konceptů, jejich relací, historií jejich aktivací, tak jak se tyto nacházejí v paměti individua. Soubor konceptů představuje metaforicky řečeno informační databázi – je to soubor toho, co subjekt „zná“. Nejde však o soubor slov. Jazykový a konceptuální systém jsou dvě rozdílné schopnosti.⁴³

⁴² Podotýkám, že zde byla zcela pominuta otázka objektivit a sdílení konceptu. To proto, že k ní bude možné přistoupit až v okamžiku, kdy budeme mít dostatečné nástroje pro uchopení funkce systému v intersubjektivním modu.

⁴³ Zvíře, začne-li utíkat před myslivcem, vyhne-li se v běhu stromu a schová-li se ve křoví, nějakým způsobem konceptualizuje svět, v němž se pohybuje. Pochopitelně, zřejmě jen na vizuální a motorické úrovni – strom je to, čemu se je třeba vyhnout, myslivec to, před čím je třeba utéci, křoví to, v čem se schovat. Rozeznání objektů, jako něčeho s čím se může interagovat, vyžaduje konceptualizaci stimulů a aktivaci daných konceptů během interakce. Zvíře konceptualizuje (že rozlišuje a pamatuje si jsou důkazy proto, že konceptualizuje) ale nemluví. Konceptuální systém je

Koncepty mohou být různých typů, pro nás jsou nyní podstatné jen singulární, tj. takové, které pro systém vymezují to, s čím se ze svého hlediska setkává jako s objekty. Ty jsou pak konstituovány jednak kritérii své aktivace, jednak historií své aktivace a jednak relacemi k dalším konceptům. Kritéria aktivace jsou tím, co musí být splněno, aby došlo k aktivaci. Množina nutných podmínek pro úspěšnou aktivaci je ale vždy menší, než množina možných podmínek pro aktivaci. Respektive to, co je nutné k aktivaci konceptu, představuje jen malou část konceptu samotného. Fido nepřestane být Fidem poté, co přijde o nohu nebo je zbaven srsti – srst a nohy nepatří ke kritériím nutným pro aktivaci daného konceptu.⁴⁴

Relace v rámci konceptuálního systému jsou relacemi, které platí mezi jednotlivými koncepty, z hlediska jejich logické struktury. Jako příklad může sloužit relace kategorizace (fido je pes, pes je savec) či konstituce (fido má nohy, nohy jsou z kostí šlach a svalů...). Historie aktivace je historií použití konceptu, což je pro subjekt známou historií objektu a jeho časoprostorového vývoje (Fido mě kousl, Fido zplodil štěňata se sousedovou fenou, Fido byl sražen autem).

Relace vzhledem k dalším konceptům jsou tím, co koncept částečně konstituuje (vedle kritérií pro jeho aktivaci), je-li chápán sám o sobě, jako formální či logická entita, bez ohledu ke své realizaci.⁴⁵

Že je ale koncept nějak realizován, že jeho aktivace je v základu fyzický proces založený v interakci organismu s prostředím, nesmí být opomenuto. Bez toho bychom totiž v systému nejspíš nenalezli žádné singulární koncepty, nebo by alespoň bylo záhadou, proč máme singulární koncepty jaké máme. To vyjde najevo uvědomíme-li si, že kritéria aktivace konceptu, historie aktivace konceptu i relace k dalším konceptům jsou samy (z

tedy rozdílnou funkcí než jazyk.

⁴⁴ V reálu nejspíš není nic jako absolutně nutné podmínky aktivace singulárního konceptu. Kritéria vždy tvoří nějaká konfigurace, jejíž elementy se mohou měnit. Tomu nasvědčují novější teorie v kognitivních vědách (jako „prototype theory“) a nakonec i mnohé filozofické teorie, za jejichž styčný bod lze považovat úvahy o rodiných podobnostech formulované : WITTGENSTEIN, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. ISBN 80-7007-040-4.

⁴⁵ Celé toto schéma je notně zjednodušující, nesnažím se tu navrhnout empiricky vzato plnohodnotnou teorii. Jde mi o vytknutí elementárních, ne zcela kontroverzních a pro účely této práce podstatných rysů.

formální perspektivy) konceptuálního charakteru. Singulární koncept je tak z čistě funkcionálního hlediska složeninou dalších konceptů, které jsou samy podobnými složeninami, a které především mohou být skládány různě, případně nemusí být složeny vůbec. Příčina toho, že je náš systém plný singulárních konceptů se specifickými historiemi je v tom, že je zakotven v tělu a prostředí, tedy že je „embodied“, a proto je jeho struktura výsledkem historie interakcí organismu s prostředím.⁴⁶

V tomto bodě se ukazuje ještě jedna věc, která o něco více specifikuje vztah konceptuálního systému a světa. Mezi konceptem a objektem či zdrojem stimulace jsme zatím naznačili tyto vztahy (realizaci konceptu vyjímaje). Podmínky trvání objektu určují kritéria aktivace konceptu. To znamená, že něco rozeznáváme jako jeden a ten samý objekt tak dlouho, dokud to splňuje kritéria aktivace jistého singulárního konceptu. Konkrétní aktivace je ale určena právě objektem, jeho stavem. Kde není objekt splňující kritéria aktivace, tam není aktivace (sny nyní vyjímaje). K tomuto nyní ale můžeme přidat historický rozměr vztahu. Konkrétní kritéria aktivace jsou formována cyklem interakcí (či historií) typu organismu, kultury, či dokonce jedince. Byť je tedy při konkrétních identifikacích koncept vždy tím rozhodujícím, samotná forma konceptu i aktivace konceptu jsou závislé na něčem mimo systém. Mezi systémem a světem je historický a do jisté míry zpětnovazební vztah. Svět tak do identifikace přeci jen zásadně zasahuje – jen to není v onom naivním duchu, v němž se domníváme, že si objekty přímo diktují podmínky svého trvání, či že je ve světě předepsáno ideální schéma jeho „rozkrájení“ na objekty, či že dokonce ono ideální schéma máme v konceptech běžné řeči.⁴⁷

⁴⁶ V notně zesílené podobě tento argument prezentuje: LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, c1980. ISBN 0-226-46801-1

⁴⁷ Není od věci se domnívat, že kromě vztahů ke světu se do struktury systému promítá i specifická tělesnost organismu, jenž jej využívá. K tomuto bodu směřuje mnoho teoretiků bod banery jako „embodied cognition“ nebo „enacted cognition“.

2.1.4 Aktualizace konceptu

Nyní máme zavedené dva technické výrazy. První je aktivace konceptu, druhý je konceptuální systém. Třetím výrazem, který v této kapitole bude třeba zavést, bude termín *aktualizace konceptu*. Tento výraz má zásadní implikace vzhledem k otázce identity. Budu tvrdit, že termín *identita* v jazyce odráží funkci aktualizace konceptuálního systému.

Aktualizace konceptu je zcela základní funkce systému, který existuje v čase a vyvíjí se. Vývoj totiž probíhá právě skrze aktualizaci konceptů. Jednoduše řečeno je aktualizací jakákoliv změna jakéhokoliv konceptu. Příkladem může být připsání historického záznamu či predikátu singulárnímu konceptu. Paradigmatickým případem je právě aktualizace, která závisí na aktivaci konceptu. Prakticky každá aktivace konceptu může být jeho aktualizací za předpokladu, že není daná aktivace zcela zapomenuta. Například, je-li viděn Fido jak trhá něčí slepice, je aktivací konceptu „Fido“ v dané konfiguraci okamžitě aktualizována historická stránka tohoto konceptu a daný singulární koncept je rozšířen o tuto historickou informaci.

Aktualizace konceptů je pak pochopitelně motorem vývoje konceptuálního systému – jeho růstu. Právě tento dynamický element systému je důvodem a příčinou existence termínu *identity*. Jde o to, že aktivované koncepty musí být roztrženy na ty, které jsou aktivované nově a na ty, které již aktivovány byly. Prvním případem je setkání s dosud neznámým objektem, pro který musí být zaveden do systému nový singulární koncept. Druhý případ je aktualizace již existujícího singulárního konceptu.

K tomu, aby mohl být nějaký koncept aktualizován, musí být předně identifikováno to, co je aktivováno s něčím, co je v paměti. To se většinou v reálné interakci s předměty děje automaticky. Aktivovaný koncept hrnku na mém stole je automaticky identifikován se singulárním konceptem hrnku známého z dřívějšího. Nicméně i taková automatická identifikace se děje na základě nějakých pevně nastavených pravidel, byť jde o pravidla, která budou

nejspíše „hard-wired“ v našem mozku. Jak tato pravidla fungují je empirickou otázkou, nicméně obecně můžeme předpokládat, že jde především o percepční podobnost, doplněnou nějakým ontologickým předpokladem (například časoprostorové kontinuity nebo materiální identity). Takovéto ontologické doplňky pak přijdou ke slovu v okamžiku, kdy něco nesedí. Hrnek se zdá trochu jiným, něco mu chybí, není tam, kde by měl být atd. V takových případech, kdy si nejsme jisti, je proces identifikace explicitní, řízený a reflektovaný. Stále se při tom identifikuje něco v naší paměti s něčím v našem percepčním poli. Ve hře je otázka, jestli může být to, co aktuálně působí na smyslový aparát bráno jako aktualizace již v paměti existujícího konceptu, nebo jestli proto musí být vytvořen nový koncept. Určením (či neurčením) identity je pak proces završen a podle výsledku dojde buď k aktualizaci, či k vytvoření nového konceptu. Pro poznávající subjekt je zde popsán proces procesem rozeznávání. Subjekt se snaží poznat, jestli jde o ten samý objekt. Neptá se, mohu aktualizovat starý koncept nebo musím vytvořit koncept nový? Ptá se, je to ten starý hrnek nebo je to jiný hrnek? To jak rozhodne, bude ale záviset jen na jediném - bude-li koncept hrnku v jeho aktuálním percepčním poli splňovat dost kritérií k tomu, aby mohla být jeho aktuální aktivace připsána k historii nějakému již existujícímu konceptu. Pokud dojde k satisfakci kritérií nutných pro aktivaci již existujícího singulárního konceptu automaticky – subjekt ani nenapadne, že by mohlo jít o jiný hrnek.⁴⁸ Pokud nad tím ale musí přemýšlet, dojde k satisfakci v okamžiku, kdy buď na základě nově získaných informací, nebo na základě nějaké jiné úvahy vynese rozsudek.

Jak je vidět, stanovení relace identity je esenciální pro funkci našeho konceptuálního systému v reálném čase v proměnlivém prostředí. Paradoxně to ale také znamená, že relace identity nevystupuje jinde než v procesu

⁴⁸ Terminologická poznámka – „splnění kritérií“ je na automatické úrovni nutné chápat kauzálně. Daná stimulace spustí, aktivuje daný koncept. Až u problematických případů jde o identifikaci „uvědomělou“, kdy kritéria posuzujeme rozumem. Proto také v oblasti diskuzí o identitě tak proliferyjí apely na intuice. Intuice zde jsou fundovány právě automatickými identifikačními mechanismy, jejichž funkce je v našem mozku „zadrátovaná“ natolik pevně, že ji nedokážeme obejít ani ve fantazii.

identifikace, který podmiňuje proces aktualizace. Také to znamená, že existuje jen kvůli procesu aktualizace. Kdyby vše bylo najednou, jako ve snu o tom, jak věci vidí bůh, žádná identita by nikdy nemusela být určována, ergo by žádný takový koncept neexistoval, protože by nebylo třeba nic aktualizovat.

Říkáme-li o objektech, že jsou identické, pouze tím oznamujeme úspěšné završení procesu identifikace, který je založen v požadavcích procesu aktualizace. Identita tak spíše něco dělá, než něco vypovídá.⁴⁹

2.1.5 Konceptuální konfigurace

Čtvrtým termínem, který zde bude třeba zavést, bude termín *konceptuální konfigurace*. Jako u předchozích termínů jde o velice jednoduchou věc. Vycházím z toho, že koncept není nikdy aktivován jen jeden a sám. Aktuální stav naší zkušenosti je vždy konstituován více aktivacemi více konceptů. Aktivované koncepty pak nikdy nejsou aktivovány nezávisle na sobě, ale vždy v organické síti vzájemných vztahů. Tato organická síť aktivovaných konceptů je tím, co nazývám konceptuální konfigurací.

Ilustrace. Představme si konfiguraci aktivovaných konceptů, jako je

⁴⁹ Což vystvětluje i problémy které mohou vznikat s formulováním otázky po identitě či s definicí identity. K tomu například problém nazvatelný jako Wittgensteinovo dilema. Wittgenstein v traktátu shledává jisté problémy se smysluplným formulováním identity jako relace. Jednoduše – relace mezi čím? Mluvit o identitě jednoho objektu je triviální, mluvit o identitě dvou objektů je nesmysl (dva objekty je fráze implikující různost). Toto dilema vzniká právě tehdy, opomeneme-li fakt, že identita je relace odvozená od dynamické funkce systému, tj. že odráží způsob fungování systému v reálném čase při reálném rozeznávání. Esencí identity je ale princip identifikace, "sjednocování různého" (který sám je fundován v aktualizací funkci). Při identifikaci se nejprve více "objektů" srovnává mezi sebou, nicméně závěrem procesu identifikace je "zjištění", že dané "objekty" jsou vlastně jeden objekt. Přičemž to, že jsme prvně (na začátku identifikace) poměřovali více objektů musíme po ustanovení relace identity popřít. Jak by mohlo být více objektů identických? Musíme spíše říci - ve skutečnosti to byl jeden objekt. Nicméně, chceme-li v tomto okamžiku identitu jako relaci definovat ve statickém a ontologickém modu, jako něco co "je", dostaneme W. problém. Buď budeme mluvit o před-identifikačním stavu a řekneme, že identita je relace mezi dvěma objekty, čímž řekneme nesmysl - kontradikci, nebo budeme mluvit o postidentifikačním stavu a řekneme, že identita je relací mezi objektem a jím samým, čímž řekneme neužitečnou trivialitu. Příčina tkví v opomenutí té nejdůležitější věci - identita se vždy ustanoví jako výsledek procesu identifikace, jehož vstupem je více "instancí, výskytů, adeptů..." na "bytí jedním objektem" a jehož výstupem je právě tento objekt. Identita je funkce vyrábějící z různého stejné, z pomíjejících fenoménů stabilní objekty. Garantem celé věci je pak aktualizace - ta vyvolává potřebu identifikace a ta umožňuje vnímat stabilně se časem protloukající objekty, právě tím, že její podstatou je raktivace jednoho singulárního konceptu v různých situacích, vytvářející historickou dimenzi singulárního konceptu, a s tím i percepci „časové stopy“ objektu.

„dívka s kloboukem“ v konfiguraci s konceptem „ulice“, v relaci „být na“ (dívka je na ulici). Dále je zde aktivován koncept pro rozeznání určitého typu pohybu („jít“) v konfiguraci s konceptem dívky i s konceptem ulice v relaci „jít po“ (dívka po ulici). Při tom každý z aktivovaných konceptů sám představuje určitou strukturu, která může být dále rozvinuta zaměřením pozornosti. Koncept dívky s kloboukem již naznačuje konfiguraci konceptu člověka ženského pohlaví, v konfiguraci s daným typem pokrývky hlavy. Koncept člověka ženského pohlaví je sám pak konfigurací mnoha dalších různě modifikovaných konceptů pro různé části těla (v modifikacích jako -velikost, barva, tvar), atd.

Situace je tak konstituována konfigurací konceptů. Ale nejen to. Situace se dynamicky vyvíjí. Dívka mění své prostorové umístění, do situace pronikají další koncepty – aktivace konceptu „auto“ modifikovaného konceptem pohybu, v konfiguraci se zvláštním konceptem, průběžně aktivovaným samotným tělem konceptualizujícího organismu, který je v relaci „blížit se k“ (auto ke konceptualizujícímu), může být příkladem. I aktivace konceptu ohrožení, která modifikuje vztahy v rámci situace a determinuje následující tahy, které v ní bude subjekt preferovat – to vše ukazuje časovou dimenzi situace a pozvolný proces spontánní rekonfigurace, skrze který se každá situace kontinuálně rozpadá, respektive transformuje v novou situaci, v novou konfiguraci.

Kontinuální průběh rekonfigurace aktivovaných konceptů je umožněn tím, že každý koncept může vstoupit do konfigurace s mnoha dalšími koncepty, v mnoha různých modifikacích. Vezměme si například singulární koncept „Fido“. Fido může chodit, běhat, skákat, stát (což jsou modifikace provedené pod konceptem pohybu). Fido také může mít různé barvy (modifikace provedené pod konceptem barvy), může být hodný, zlý, přátelský, nevychovaný (modifikace pod konceptem chování). Rekonfigurace aktuálně aktivované konfigurace konceptů je pak umožněna změnou vztahů konceptů v rámci původní konfigurace, která je umožněna například právě změnou

modifikací konceptů. To vše je umožněno tím, že je koncept aktivován jen jedním způsobem z velké množiny způsobů potenciálních. Můžeme myslet Fidu, jak se rozebíhá, díky tomu, že je koncept „Fido“ modifikovatelný vzhledem ke konceptu pohybu, přičemž aktuálně aktivovaný může být jen v jedné modifikaci vzhledem k jednomu modifikujícímu konceptu – Fido nemůže zároveň běžet a stát – může se ale rozběhnout nebo zastavit – tj. může změnit svou aktuálně aktivovanou modifikaci na jednu z potenciálních modifikací.

Zavedené technické výrazy jsme tedy tímto doplnili o termíny *konfigurace a rekonfigurace konceptů*. Konfiguraci aktivních konceptů jsme představili opět ze subjektivního hlediska, jako to co subjekt percipuje jako situaci, v níž se nachází. Proces rekonfigurace jsme pak uchopili jako změnu, kterou každá situace prochází, jako její vývoj. Tato změna je pak umožněna dvěma věcmi - jednak samozřejmě skutečnou změnou prostředí a jednak schopností subjektu tuto změnu konceptualizovat. Jako druhou podmínku možnosti rekonfigurace jsme uvedli fakt, že koncepty jsou v dané konfiguraci aktivovány „pod své možnosti“ - jsou aktivovány jen jedním způsobem z mnoha možných. Rekonfigurace je pak přechod od aktuální konfigurace k jedné z možných konfigurací.

2.1.6 Reálný a simulovaný modus

Když jsme doteď hovořili o aktivaci konceptu, jeho aktualizaci, o konfiguraci a rekonfiguraci aktivovaných konceptů, hovořili jsme o nich z hlediska, které nazvu *reálným modem* konceptuálního systému. Reálný modus je opět termín, který odráží základní rozhraní zkušenosti. V reálném modu jsou koncepty aktivovány tehdy, jsou-li aktivovány vnějším prostředím, s nímž organismus v daný moment interaguje. Jednodušeji, ale méně přesně řečeno – jsou-li aktivovány objekty. Zavést tento termín je důležité proto, že vedle něj existuje ještě jeden způsob aktivace konceptů, známý například ze

snů, z imaginace a nebo i z běžného plánování a předvídání událostí. Tento modus budu nazývat *simulovaným modem*. Na rozdíl od reálného modu zde nejsou koncepty aktivovány přímou stimulací vnějším prostředím, ale například nějakým vnitřním požadavkem. Z hlediska svého obsahu má simulovaný modus stejnou strukturu, jako modus reálný – i on je tvořen aktivovanými koncepty i zde koncepty vytváří konfigurace a i zde jedna konfigurace přechází v další skrze proces rekonfigurace. Na rozdíl od reálného modu, kde je rekonfigurace vedena vývojem objektů, je zde rekonfigurace vedena pouze koncepty samými. V simulovaném modu je možné rekonfigurovat jen do té míry, do jaké to umožní rozvoj „databáze“ konceptuálního systému, tedy množina konceptů, které má systém k dispozici, případě i soubor nástrojů k jejich úpravám.

Druhým rozdílem je, že rekonfigurace v simulovaném modu mohou (ale nemusí) být přímo řízené. I v reálném modu můžeme rekonfigurace řídit, ale jen skrze znalost prostředí a fyzickou manipulaci s ním, tj. skrze nějakou technologii. V simulovaném modu naproti tomu můžeme rekonfiguraci řídit „podle naší libovůle“ bez manipulace s ničím jiným než s koncepty.

2.1.7 - Aktuální stav konceptuálního systému

Nyní je čas zavést další termín. Tím je termín *aktuální stav konceptuálního systému*. Aktuálním stavem konceptuálního systému míním konfiguraci konceptů, které jsou aktuálně aktivovány. Nezáleží při tom na tom, zdali jsou aktivovány v reálném nebo simulovaném modu. Podstatné je jen, že jsou aktivovány. Vyložím-li karty na stůl – aktuální stav konceptuálního systému odpovídá naší zkušenosti vědomí, stejně jako konceptuální systém odpovídá tomu, co chápeme slovem mysl. Na rozdíl od termínů „mysl“ a „vědomí“ jsou termíny „konceptuální systém“ a „aktuální stav konceptuálního systému“ součástí systému a mají v tomto determinovanější význam. Lze s nimi tedy lépe pracovat.

2.1.8 L2 - Druhá úroveň konceptuálního systému

Nacházíme-li se v nějaké situaci, pak obvykle nejen že máme před sebou nějakou konfiguraci aktivovaných objektů, my k tomu ještě víme, že máme k dispozici určitou konfiguraci aktivovaných konceptů. Vyjádřeno v běžné řeči – nejen, že víme o objektech před sebou, my navíc ještě víme, že víme o objektech před sebou. Dáme-li to do kontrastu s naší představou toho, jak poznává průměrné zvíře⁵⁰ – zvíře také ví o objektech před sebou, můžeme to poznat z toho, jak šikovně s nimi interaguje. Myslíme si ale, že zvíře neví, že o těchto objektech ví – pouze s nimi interaguje. Nedokáže se povznést na úroveň reflexe s filozofickou otázkou „jak vím, že to co jím, je skutečně mrkev?“, „A proč vůbec jím mrkev?“. ⁵¹ Zvíře prostě rozezná mrkev mezi dalšími předměty a na základě rozeznání a předchozí zkušenosti či na základě instinktivního imperativu mrkev sní. Možnost reflexe pro něj vůbec nevystává. Njen že neví, že ví, ono ho ani nenapadne, že by vědět mohlo. Pochopitelně, kdyby ho napadlo, že by mohlo vědět, že ví, už by byl úkol splněn. Situace je podobná snění. Když sníme, vnímáme snové předměty, avšak nevíme, že vnímané předměty jsou snové. Jinými slovy, když sníme, tak nevíme, že sníme a nejen to, otázka, že sníme, nám vůbec nemůže přijít na mysl. V okamžiku, kdy by tato otázka na mysl přišla, probudili bychom se, nebo bychom přestoupili do lucidního snu. Původní sen by každopádně skončil. V obou případech, v případě zvířete i snícího něco chybí. Co ale chybí?

Zde se nám poprvé vyplatí dříve zavedený slovník. Interpretujme situace v něm. Zvíře má aktivní určitou konfiguraci konceptů. I ono má nějaký

⁵⁰ Budu používat vyhýbavá adjektiva jako typické, hypotetické (zvíře) atd. , abych se vyhnul námitce, že se pokouším o aprioristickou etologii – nepokouším, o chování zvířat mi tu vůbec nejde, jde mi jen o ilustraci určité konceptuální distinkce, tradiční představa zvířete mi jen přichází vhod.

⁵¹ Pochopitelně zvíře neví, že je to mrkev, mrkev je lidský koncept, existuje jen v našem systému. Jediné co můžeme o zvířecích konceptech zjistit, je korelace mezi identifikátory (kritérii aktivace) a motivátory (kritérii pro reakce na koncept daného typu), kterou můžeme poznat na základě jejich chování k tomu, co my vnímáme jako separátní objekty.

primitivnější konceptuální systém. V tom jsou koncepty jako ten pro mrkev, které jsou vždy aktivovány jen v určité modifikaci, tj. jejich struktura má aktuální a potenciální část, přechemž aktivace vytváří konfigurace, které se postupně transformují, atd. Samozřejmě - zvířeti nic z toho „neběží hlavou“ – aktivace dané složky konceptu jej rovnou žene do akce – modální složka konceptu, kterou by zvíře mohlo vyjádřit, kdyby umělo mluvit, slovy jako „je jedlá, je možné ji sežrat“ u něj svou aktivací funguje rovnou jako imperativ. Jeho interakce s objekty probíhá na bázi – rozeznání → akce. Není zde obvykle žádný mezičlen. Aktivace konceptů vede rovnou k výkonu procedur.⁵² Koncepty pak budou aktivovány pro zvíře důležitými interakčními vlastnostmi objektů, které mu slouží jako nápovědy k další akci – tj. vůně mrkve k zakousnutí se do mrkve. Můžeme tak rozšířit naši diagnózu exemplárního (pro naše účely zkonstruovaného) zvířete – ví o něčem, byť o tom v pravém smyslu neví jako o něčem, tj. jako o nějaké věci, ale jen jako o sežratelném. Neví pochopitelně co to je, neví proč to jí, a neví, že nic z toho neví. Prostě jen běží světem, který v něm aktivuje jeho koncepty, které ho od aktivujícího budí ženou pryč, a nebo ho k němu přitahují.

Touto deskripcí hypotetického zvířete jsem se pokusil etablovat představu toho, co nyní nazvu konceptualizací první úrovně (dále jen L1). Pokusil jsem se vytknout některé pro nás podstatné znaky – organismus vybavený systémem, který je schopen konceptualizovat na L1, je schopen skrze aktivaci konceptů interagovat s prostředím. Nicméně není vybaven funkcemi, které by mu umožnily vytvořit z interakčních konceptů koncepty singulární. Tedy není schopen rozeznávat v prostředí něco jako objekty – nemá ontologii, jen interaguje. Pochopitelně – když nemá singulární koncepty, nemá ani obecné koncepty – ty vznikají abstrakcí určitých signifikantních informací z konceptů singulárních. Jelikož nemá ani singulární, ani obecné koncepty a je vybaven jen koncepty interakčními, je schopen jednat, je schopen něco tak nějak rozeznat, ale v pravém smyslu slova nemůže vědět. K tomu, aby mohl vědět, musel by něco vědět o něčem. Jelikož nemá singulární koncepty, které

⁵² K termínu procedury více v další kapitole, zde stačí ji brát v běžném slova smyslu.

většinou stojí za tím „o něčem“, pak nemá o čem by něco věděl. Je zjevné, že tak nemůže vědět ani o sobě.⁵³

Nyní postupme o krok dále a podívejme se na nás. My na rozdíl od zvířete máme místo interakčních konceptů koncepty plnohodnotné – singulární i obecné. To je prvním krokem k L2. Ale to nestačí. K tomu, abychom mohli mluvit o konceptuálním systému druhé úrovně (L2), musí být tento schopen nejen konceptualizovat externí prostředí, ale musí být schopen i konceptualizovat vlastní procesy konceptualizace. Lidově řečeno, nestačí, aby věděl, musí vědět, že ví. Ale vědět, že vím, mohu jen tehdy, jsem-li vybaven nějakou konceptuální strukturou, která obsahuje koncept jako „vědění“. Koncept jako vědění ale spadá do kategorie konceptů, kterými je konceptualizován proces konceptualizace. Vědět že vím, znamená mít aktivovatelný koncept, kterým konceptualizuji svůj vlastní kognitivní stav aktivovaný aktivací konceptu nižší úrovně. To pochopitelně vzhledem k tomu, že žádný koncept nejde nikdy sám, obnáší i schopnost rozlišit stav vědění od stavů jako pochybování, tušení, přesvědčení, nevědění, mínění, hádání, atd.

Vědět, že kolem jede vlak, znamená v tomto smyslu prostě mít koncept vlaku, mít tento koncept aktivovaný nějakým externím stimulem, který splňuje kritéria pro aktivaci konceptu vlaku. Vědět, že vím, že kolem jede vlak pak znamená – mít aktivovaným konceptem první úrovně („jedoucí vlak“) aktivován koncept druhé úrovně („vědět že x“), který konceptualizuje akt konceptualizace.

Aktivace konceptu L2 probíhá naprosto stejně, jako konceptu na L1. Musí být splněna určitá kritéria aktivace charakteristická pro každý daný koncept. U aktivace konceptu „vědět že x“ to je například aktivace konceptu „x“ (v rámci konceptuálního systému vybaveného L2). U aktivace konceptu „tušit že X“ by to byla například aktivace konceptu „x“ s nějakou výhradou,

⁵³ Což ale zase neznamená, že například necítí – jistě že cítí, cítění je také aktivací konceptů – konceptů, které konceptualizují nikoliv pro organismus externí změny, ale změny interní – změny v jeho těle. Králík cítí hlad, cítí mrkev, vůně mrkve se mu líbí (proto ji žere) atd. Jen to neví, jelikož jde jen o interakční koncepty – koncepty které ho k něčemu ženou. Výše řečené není žádný paradox. Pocit samozřejmě vyžaduje uvědomění si ho, nevyžaduje ale vědění o něm – není třeba vědět, že mě bolí zub, abych cítil bolest zubu. Vědomí a vědění jsou dvě různé věci.

například – budu daleko od kolejí a daná zvuková stimulace bude moci aktivovat více konceptů – vítr v korunách stromů, traktor na poli, loď na řece, hučení transformátoru – já ji při tom vyhodnotím jako stimulaci pocházející od vlaku, nicméně si tím budu jen velmi málo jistý. Můj kognitivní stav tak bude splňovat kritéria aktivace konceptu tušení. Pokud nad tím budu dál přemýšlet, bude splňovat můj stav kritéria pro pochybování.

Tolik k ilustraci funkce L2.⁵⁴ Jejím nejpodstatnějším znakem je přítomnost konceptů, které jsou aktivovány procesy konceptualizace. Teprve díky aktivaci těchto konceptualizací konceptualizujících konceptů o sobě může konceptualizující systém vědět jako o konceptualizujícím. Může myslet své vlastní myšlení, poznávat, že poznává.

Nyní jen poznamenám, že žádná třetí čtvrtá a další úroveň už možná v tomto směru není. Respektive, možná i možná je, ale je zbytečná – jak kauzálně pro organismus, tak explanačně pro nás. Systém nemusí konceptualizovat proces konceptualizace konceptualizace. Nemusí vědět, že ví o tom, že ví, že ví (atd). Regres tu nehrozí. Proč? Jednoduše proto, že vědění a vědomí jsou dvě různé věci. Systém, který konceptualizuje svou konceptualizaci, ví o tom, že konceptualizuje a uvědomuje si, že ví, že konceptualizuje a to je vše.

Vezměme to ještě jednou. Kdybych byl vybaven jen systémem na L1, pak bych si byl v okamžiku, kdy kolem mě jede vlak vědom toho, že se kolem mne něco děje (byť bych nevěděl co, ani bych nevěděl a nebyl si vědom, že si jsem něčeho vědom, natož toho, že něco nevím) a to prostě proto, že bych měl aktivovaný jen nějaký interakční koncept. Aktivace konceptu je uvědomění si toho, co koncept „obsahuje“. K tomu, abych ale navíc věděl, že kolem jede vlak, bych musel mít objektový koncept „vlak“. V takovém případě bych při aktivaci tohoto konceptu „věděl“, že kolem jede vlak a zároveň bych si uvědomoval, že kolem jede vlak. Obojí díky tomu, že bych měl aktivovaný koncept „vlak“ (uvědomoval bych si díky tomu, že by byl aktivovaný, věděl

⁵⁴ Není zde hájena žádná hypotéza ohledně původu či základu L2. Pro tuto práci je celkem nepodstatné, je-li L2 závislý na jazyce, je-li produktem modulu pro „čtení“ myslí druhých, nebo čehokoliv jiného.

bych díky tomu, že by šlo o koncept „o něčem“ tj. o koncept objektový, nikoliv o koncept pouze interakční). Ale pořád bych nevěděl (ani netušil, nepochyboval..), že vím, (ani bych si to neuvědomoval). Chyběly by mi stále prostředky ke konceptualizaci mých vlastních stavů. Tyto můj avatar v tomto příkladu získá, až když provedeme „upgrade“ jeho systému na L2 a poskytneme mu systém schopný konceptualizovat jeho vlastní konceptualizační stavy. V tomto okamžiku si už budu vědom, že vím a zároveň budu i vědět, že vím tehdy, když bude mým konceptualizujícím stavem na L1 aktivovaný konceptualizující stav na L2. Aktivovaný koncept na L2 bude skrze svou aktivovanost zprostředkovávat to, čemu říkáme uvědomění. Díky tomu, že koncepty na L2 jsou objektového typu, tj. mají nějaký „obsah“, jsou „o něčem“ (nejsou to pouhé prostředky interakce), zprostředkovávají skrze tento svůj obsah i „vědění“, stejně jako objektové koncepty první úrovně.

Poznamenávám: To „o čem“ vím, jsem já. Můžu říci: „Vím, že vím“ jen proto, že vím o sobě, jako o tom, kdo ví. Stejně tak si mohu být vědom toho, že vím, jen proto, že si jsem vědom sebe jako vědoucího. Celý L2 předpokládá sebevědomí. To bude diskutováno dále. Zde jen předběžně poznamenám, že i sebevědomí je konstituováno aktivací konceptu, konkrétně takového konceptu, jímž systém konceptualizuje svůj vlastní aktuální stav (vědomí). Tento sebevědomí konstituující koncept pak stejně jako ostatní koncepty svou aktivací zprostředkovává uvědomění si. Svou konkrétní strukturou, danou svým konkrétním rozvojem pak zprostředkovává ono „co“, které je uvědoměno. Jsem si vědom sám sebe jako vědomého tehdy, když je tento koncept aktivován. Víam o sobě jako o tom, kdo si uvědomuje proto, že je tento koncept objektového typu (což znamená jen – je rozvinut v síti relací a je aktualizovatelný – má historii). Jako „o čem“ o sobě budu vědět, bude záviset na tomto rozvoji. Mohu o sobě vědět jako o člověku, jako o duši, jako o konkrétním člověku – jako o čemkoliv, čím bude můj koncept sebevědomí rozvinut. Ať už si o sobě myslím skrze rozvoj svého sebevědomí cokoliv,

mohu tomu vždy připsat nějaké „stavy“, které odpovídají typům činností aktuálního stavu systému. Právě toto připisování zprostředkovávají koncepty L2 a právě tímto zprostředkovávají vědění a uvědomění si daného stavu. Jde o uvědomění si sebe v daném stavu či činnosti (jako vědění, představování si, snění...), které je umožněno tím, že je příslušným modem činnosti aktuálního stavu aktivován příslušný koncept na L2, který uvědomění umožňuje svou aktivací. Toto uvědomění je vždy nutně sebeuvědoměním jednoduše proto, že je to uvědomění nějaké činnosti aktuálního stavu – tedy činnosti vědomí. Vědět pak mohu skrze koncepty L2 proto, že jsou tyto koncepty součástí systému objektových konceptů – tedy těch, co mají historii aktivací atd., které vykreslují, jsou-li aktivovány, stabilní svět rozdělený do samostatných a v čase přetrvávajících entit, které mají různé stavy, vlastnosti atd., o kterých tak lze lecos vědět. Rozdíl oproti běžné objektové architektuře je jen v tom, že pro L2 nejsou základní objekty pouhými věcmi, ale konceptualizujícími konateli, přičemž to, co se jim připisuje, jsou právě různé mody konceptualizace. Mohu říci: „Vím, že vím (představuji si..)” proto, že připisuji přetrvávající entitě – sobě - nějaký stav, který je vykreslen rozvojem právě aktivovaného konceptu L2. Vědět, že vím, můžu v pravém slova smyslu proto, že koncept vědění připisuji sobě (já-vím), stejně tak si můžu být vědom, že něco vím, nebo že pochybuji...proto, že si jsem vědom sebe jako pochybujícího.

Ještě dodám: Sebevědomí nepředpokládají ani nevyžadují nižší úroveň systému, tedy úroveň bez L2. Musím si být vědom sebe (konkrétně svého aktuálního stavu systému, vědomí) k tomu, abych si byl vědom toho, že konceptualizuji (tedy že tento aktuální stav systému něco dělá, či se mění). Nemusím si ale být vědom sebe k tomu, abych mohl konceptualizovat. Zde se lze se zeptat: Kdo ale pak konceptualizuje? Co dané akty konceptualizace sjednocuje? Kde je to „já“, jemuž akt konceptualizace je připisován? Odpovídám, že je to sám organismus, jeho živé, aktivní tělo. Aktuální stav konceptuálního systému je konfigurací aktuálně aktivovaných konceptů. Co tuto konfiguraci odděluje od ostatních konfigurací, co ji sjednocuje a co

udržuje její kontinuální transformace, je živé tělo a jeho pohyb ve světě. Aktuální stav systému je nakonec myslitelný jen u realizovaného systému. Není divu, že aktuální stavy systémů a prosté konceptualizace jsou individuovány a zároveň sjednocovány právě živými a aktivními těly. Konceptualizace tak předpokládá jen živého a jednajícího tvora, nikoliv sebevědomí. Že v jednom těle může být jen jedno vědomí, jeden aktuální stav konceptuálního systému, a že toto vědomí je vždy jednotné, je v naší teorii analytický poznatek. Vědomí je aktuální stav konceptuálního systému, jenž je konstituován konfigurací aktuálně aktivovaných konceptů. Je-li tedy koncept aktivován, musí být už z definice součástí aktuálního stavu systému.

Nyní bude teorie aplikována na problém disociability mysli a těla.

2.1.9 Mysl a tělo⁵⁵

Ve své nejnovější verzi je „mind-body problem“ znám jako problém fenomenálního vědomí. Termín fenomenální vědomí má odpovídat naší subjektivní zkušenosti bdělého stavu. Stojí terminologicky v kontrastu s vědomím pojatým funkcionálně. Funkcionálně pojaté vědomí je v nejjednodušší verzi příběhu souborem mentálních stavů (jako bolest atd.), které jsou uchopeny jako jisté převaděcí funkce mezi vstupy organismu (percepce) a jeho výstupy (nějakou akcí). V tomto ohledu jde o sofistikovanější nástupce behavioristických dispozicí. Podle behavioristů je mentální stav dispozicí k určitému jednání za určitých okolností. Například píchnutí bolesti je dispozicí k pronesení výroku „Au“. Problém s dispozicemi je v tom, že výsledné jednání může být čímkoliv. Na tom stojí jeden z argumentů proti behaviorismu – „Putnamovi super-spart'ani“. Jednoduše, Super-spart'ani jsou lidé vycvičení tak, že nikdy neřknou „au“, byť je budete mučit sebevíc – a neprojeví bolest žádným jiným způsobem, byť v tomto „mentálním“ stavu budou, tj. byť ji

⁵⁵ Následující dvě kapitoly stojí pokud jde o reflexy dané problematiky na této literatuře: DENNETT, Daniel Clement. *Consciousness explained*. London: Penguin Books, 1993. Penguin science philosophy. ISBN 0-14-012867-0.
Dennett, Daniel C. *Quining qualia*. In Anthony J. Marcel & E. Bisiach (eds.). Oxford University Press. 1988

budou cítit.⁵⁶ Funkcionalistické řešení je v tom, že Spartařanovu bolest uchopí jako funkci mezi vstupy a výstupy, která může být blokována nějakou jinou funkcí (aktem Spartařanovi železné vůle). Funkcionalista tak může říci - ano Spartařan trpí, ale kdykoli je aktivován mentální stav bolesti, který v běžné funkcionální architektuře vede k nějakému behaviorálnímu výstupu, je u Spartařana aktivována i funkce „super vůle“, která zablokuje behaviorální výstup funkce mentálního stavu „bolest“. Vzhledem k tomu, že „materializaci“ takto uchopeného mentálního stavu je alespoň v principu možné si představit (představím-li si mysl jako Turingův stroj, funkce jako v neuronální tkáni realizované „výpočetní“ mechanismy..) zdá se být problém vyřešen. Až na jednu maličkost.

Někteří, podle mě správně, byť ne vždy správným způsobem oponují, že výše uvedené řešení sice může dost dobře fungovat, jen to ale není řešení problému vědomí. Zde vzniká termín fenomenální vědomí. Žádných velkých argumentů zde není třeba. Otázka totiž zní, proč by si funkcionálně definovaného mentálního stavu měl vůbec někdo být vědom? Jednoduše, kde je tady subjektivní perspektiva – zdá se totiž, že funkcionalistické pojetí může dost dobře fungovat i bez subjektu. Touto transformací tak vzniká z tradičního mind-body problému (toho, který měl Descartes) současný mind-body problém, respektive problém fenomenálního vědomí. Podívejme se, co se z problému stane, použijeme-li dříve zavedenu řeč.

2.1.10 – Mind-body problem z perspektivy schématu teorie konceptuálního systému⁵⁷

⁵⁶ PUTNAM, Hilary. Brains and behavior. In: PUTNAM, H. Mind, Language and Reality Cambridge: Cambridge University Press, 1975, s. 325

⁵⁷ Metodologická poznámka: V tomto bodě se dostane ke slovu jeden z předpokladů týkajících se poznávání, který jsem zmínil v předmluvě. Jde o poměrně důležitý moment, týkající se povahy úspěchu vysvětlování a především toho, proč beru dualismus pouze jako problém a nikoliv jako možnou alternativní teorii, proti které bych měl argumentovat či u níž bych měl brát v potaz argumenty, které ji podporují. To „o co mi jde, je alternativní (alternativní vůči těm způsobům, které umožňují disociovat tělo a mysl) způsob řeči a alternativní způsob konceptualizace dané problémové oblasti. Taková technika řeči či konceptualizace se neproказuje, tak jak se prokazují například jednotlivá tvrzení. Slovo prokazování zde má vůbec zavádějící charakter, vhodnější by byl termín jako „osvědčit se“. Podstatné jsou totiž praktické konsekvence daného způsobu konceptualizace. Pokud je takový způsob konceptualizace empirického charakteru, bude osvědčený do té míry, v níž bude generovat spolehlivé predikce. Pokud je taková technika

V našem rozvržení problematiky „mind-body problem“ kolabuje do otázky, jaký je vztah konceptuálního systému k tělu. Řešením této otázky je, jak je asi už patrné, jistá forma benigního funkcionalismu. Koncepty jsou určitá schémata složená z kritérií aktivace a relací k dalším konceptům, která reálně existují jen v plně „vtěleném“ smyslu. K tomu, aby mohl být koncept aktivován, totiž nutně musí být implementován. To, co tvoří podmínky jeho aktivace, musí být implementováno v nějakém systému, který interpretuje stimulaci vnějšího prostředí, to co tvoří jeho relace dalším konceptům, musí být implementováno, stejně jako koncept sám, v materiálním nosiči paměti. Aktivace konceptu je reálný děj. Odehrává se v prostoru a v čase u bytosti vybavené konceptuálním systémem a nikde jinde. Bez času i bez materiálního nosiče, který může být stimulován, není co, kdy a kde aktivovat.

V tomto pojetí není vztah mysli k tělu žádnou záhadou – naopak vidíme, že koncept dokonce musí být vtělený, aby bylo vůbec možné myslet na jeho aktivaci. Fenomén nematerializovaného „vědomí“ si *nelze* představit.⁵⁸

Konceptuální systém, abstrahujeme-li od toho, v čem je realizován, je určitým způsobem organizace, určitou funkcionální architekturou (kterou můžeme zobrazit určitým schématem) a funguje tak, jak funguje, právě kvůli této struktuře. Analogicky – míč se kutálí, protože je kulatý – kulatost můžeme vzít jak je „o sobě“, jako geometrický tvar, jako formu, a zde ji analyzovat co do jejích abstraktních či formálních vlastností. Mimo míč ale kulatost nikde

filozofická, bude se osvědčovat například právě tím, že v porovnání s konkurenčními teoriemi umožní danou oblast uchopit bez aporií, s fenomenologickou plauzibilitou, v souladu s empirií, svojí schopností systematizovat atd. Z této perspektivy není dualistická teorie či k dualistickým konsekvencím vedoucí schéma ani tak absurdní, jako to je prostě jiná technika řeči či konceptualizace, která je pro daný účel nedostatečná. Selhává totiž právě v tom, co od ní požadujeme - tedy uchopit v jednotném rámci sebe sama jako myslící a přírodní či tělesné bytosti. Dualismus nemůže selhat kvůli tomu či onomu, tak může selhat moje teorie - dualismus je ale selhání samo. Není proto vůbec žádnou alternativou - je to problém, jenž je třeba řešit. Postulace imateriální mysli, postavené do kontrastu materiálnímu tělu, nemůže být z principu věci podloženo vůbec žádným argumentem - přijetí takového stanoviska je pouze rezignací na řešení příslušných problémů. Z mého hlediska je dualismus důsledek špatné konstrukce konceptuálního rámce, každý argument v jeho prospěch je argumentem proti schématu, v němž je formulován.

⁵⁸ Samozřejmě – jak procesy aktivace fyzicky probíhají je úplně jiná otázka – otázka pro neurovědy, nikoliv pro filozofii. Já na ní pochopitelně nemám odpověď, ale ani nemusím mít. Účelem této části práce není říci, jak funguje lidský mozek ale uspořádat konceptuální síť týkající se naší zkušenosti „mysli“ tak, aby nám tato síť umožnila v této oblasti myslet bez paradoxů či absurdit.

není. Podobně je to s konceptuálním systémem. Můžeme ho abstrahovat, jako abstrahujeme geometrické tvary z předmětů a říci něco o jeho formálních charakteristikách, stejně jako můžeme říci něco o formálních charakteristikách geometrických objektů. Můžeme to udělat, protože jsme vybaveni simulovaným modelem, v němž můžeme koncepty rekonfigurovat dle libosti – můžeme si v něm lecos odmyslet. To, že si lecos můžeme odmyslet neznamena, že to může existovat v odmyšlené formě i jinde, než v simulovaném modu. Kruh jako geometrický útvar existuje jen zde, konceptuální systém jako funkcionální schéma také.⁵⁹ A stejně jako se nerealizované kruhy či koule nekutálí, nerealizovaný konceptuální systém neaktivuje své koncepty.

Abych to zkrátil – koncept je v plnění své epistemické úlohy závislý na dvou věcech, jednak na tom v čem je realizován, jednak na roli či na funkci, kterou plní v rámci architektury konceptuálního systému. Nyní to důležité – právě proto, že koncept musí být realizován k tomu, aby mohl být aktivován, neexistuje žádný problém vztahu mezi objektivním, funkcionalistickým popisem myslí a subjektivní perspektivou. Subjektivní perspektiva vzniká aktivací konceptů. Těch samých konceptů, které lze objektivně uchopit v rámci funkcionalistické teorie. Moje aktuální subjektivní zkušenost notebooku přede mnou je umožněna aktivací té samé konceptuální konfigurace, kterou bych mohl funkcionalistickým způsobem popsat. Není to tak, že moje subjektivní zkušenost stojí v protikladu k funkční architektuře mého systému. Mám tuto zkušenost jen díky tomu, že je můj systém funkcionálně konfigurovaný právě tím způsobem, jakým je. Není to tak, že by subjektivní zkušenost, moje „zakoušení“ notebooku přede mnou navždy unikalo objektivní funkcionální deskripci mého konceptuálního systému a jeho funkcí. Tato deskripce přímo a nevyhnutelně *je* o mé subjektivní zkušenosti! Co je moje subjektivní, fenomenální vědomí jiného, než aktuální stav mého konceptuálního systému? A co je aktuální stav mého konceptuálního systému

⁵⁹ Teorie které tvrdí něco jiného považuji za příliš extravagantní na to, aby zde mělo smysl se jimi zabývat. Respektive – z dříve uvedených východisek poměrně přímočaře plyne odmítnutí podobně platonizujících úvah.

jiného, než funkce mého konceptuálního systému, díky které může tento systém, *tak jak je realizovaný*, interagovat s prostředím, v němž se já, jako organismus, nacházím? Řečnické otázky.

Mezi tím, co se někdy nazývá funkcionální aspektem vědomí a tím, co se nazývá jeho fenomenálním aspektem, tak není žádný zlom. „Fenomenální“ je umožněno realizací a aktivací funkcionálního systému. Proto a jen proto vidíme barvy jako barvy – protože jsme vybaveni systémem, který konceptualizuje daný výsek stimulace pomocí konceptů barev. Fenomén barvy je aktivovaným konceptem „barvy“. Není možné vidět barvy a nemít koncepty barev – to je kontradikce – je to jako říci, že se někdo dívá a nemá oči. Ergo, to co se nazývá *qualiemi* neuniká funkcionalistické deskripci. Naopak. Funkcionalistická deskripce (respektive naše forma funkcionální deskripce) je celou dobu o nich. Jistě – ani nejpřesnější funkcionální deskripce nedá tomu, kdo ji pozná, vzhled do toho, co je jí poznáno. Barvoslepá Mary vlastní kompletní poznání percepce barev, stále nebude vidět barvy. Ale to je důsledek, který můžeme očekávat. Funkcionální deskripce percepce barev, kterou Mary zná, není realizovaná. Skrze nerealizovanou funkcionální deskripci můžeme vidět barvy stejně dobře, jako můžeme skrze nerealizovanou funkcionální deskripci kávovaru vařit kávu.

Zde je důležitý bod – rozeznávání barev, stejně jako vaření kávy, nespadá do kategorie poznávání, ale jednání, či jen dění. Rozeznat barvy není něco poznat, ale něco udělat – rozeznat barvy. Ale to už by mělo být zřejmé z minulé kapitoly – rozeznání barvy je aktivací konceptu barvy – aktivace konceptu barvy odpovídá uvědomění si barvy, nikoliv „vědění“ o barvě. I zvíře rozená barvy, má-li na to čidla. Přesto neví, že rozeznává barvy, protože jeho konceptuálnímu systému chybí L2, skrze který by mohl konceptualizovat akt rozeznání barvy a díky kterému by tak mohlo vědět, že rozeznává barvy. Jelikož se tyto dvě věci často směšují, má mnoho lidí stále pocit, že v okamžiku, kdy vidí barvy nebo něco cítí, musí také vědět, že vidí nebo cítí. Ale to je nesmysl. Pocity a barvy jsou typickými zástupci konceptů na L1.

Jsou to interakční koncepty. Jen díky tomu, že je dokážeme konceptualizovat i na L2, máme tendenci dělat tuto chybu.

Dospíváme tedy k následujícímu. Konceptuální systém nemůže fungovat, pokud není realizován. Vzat sám o sobě je totiž jen typem organizace, logické či funkcionální struktury. Tento typ entit nepatří do fyzického světa – nejsou ani v čase, ani v prostoru – nic nedělají. Máme-li tedy myslet fenomény jako je aktuální stav konceptuálního systému, nemůžeme je myslet jinak, než jako produkty fyzicky implementovaného systému (ať je implementován jakkoliv). Toto bude později hrát centrální roli v zablokování disociability tělesných a psychologických kritérií osoby. Kromě toho ale teorie konceptuálního systému překlenuje schizma subjektivního a objektivního pohledu na mysl. Jednoduše proto, že aktuálně aktivovaná konfigurace konceptů konstituuje z pohledu organismu to, co tento v daný moment subjektivně vnímá. Subjektivně-fenomenální není protiklad objektivně-funkcionálního - je to důsledek jeho implementace a funkce v reálném čase. Nemusíme se tak bát, že se naše řeč o vědomých bytostech zdvojí, v důsledku čehož nám vzniknou subjektivní-vnitřní a objektivní-vnější já. V teorii konceptuálního systému se oba aspekty setkávají na neutrální půdě. To bude ve třetí kapitole základem pro argument vzhledem k jednotě interních a externích kritérií aktivace konceptu osoby.

2.1.11 Konfigurace a rekonfigurace – shrnutí vzhledem k možnosti myšlenkového experimentu

Nyní se na okamžik vrátíme k termínům konfigurace a rekonfigurace a podíváme se na implikace doposud řečeného vzhledem k problému myšlenkového experimentu. Řekli jsme, že aktuální stav konceptuálního systému je dán konfigurací aktivovaných konceptů. Víme, že tyto koncepty mohou být rekonfigurovány – mohou vytvářet nové kombinace. Toto je umožněno tím, že koncept je aktivovatelný v různých situacích. V různých

situacích je aktivovatelný proto, že jeho kritéria aktivace, podmínky za jakých je spuštěn, tvoří jen jednu jeho část. Druhou jeho částí jsou vztahy k dalším konceptům.

Tato charakteristika je reflektována v metafyzice – zde říkáme, že pro trvání objektu jsou některé charakteristiky esenciální (jejich dodržení je nutné) pro jeho zachování. Tato charakteristika konceptu je reflektována i v jazyce – pro aplikace nějakého termínu musí být něco splněno, ale něco ne. Pro aplikaci termínu „hrnek“ je nutné, aby to, na co je aplikován, splňovalo nějaká kritéria. Například musí jít o něco materiálního, o něco jasně časo-prostorově vymežitelného (o něco individuovaného), o něco co udrží (pokud je to v dobrém stavu) tekutinu, něco co se nějakými lidmi používá k takovým a takovým účelům atd. V metafyzice se pak stejné vlastnosti, které slouží za základ aplikace termínu hrnek, interpretují jako inherentní charakteristiky objektu, jejichž zachování je podstatné pro zachování celého objektu.

Vedle těchto esenciálních vlastností, či nutných podmínek trvání má ale každý objekt (či termín) i další vlastnosti, které nejsou předpokládány jako nutné pro jeho zachování (či nutné pro aplikaci termínu). Sem patří vlastnosti hrnku jako barva, čistota či relační vlastnosti, jako „leží na stole“, „je plný čaje“.

Obecně se pak předpokládá, že ontologické i jazykové určení kritérií spolu přímo souvisí – že jazyk buď kopíruje svět tak, že odráží ontologické vlastnosti jsoucna, nebo proto, že jazyk objekty nějak vymezuje. Obě možnosti jsou však chybné. Esenciální, akcidentální a relativní charakteristiky jsoucna, nutná kritéria aplikace termínu, obojí v sobě pouze pasivně odráží vlastnosti konceptu. Je to koncept (a konceptuální systém) co obojí určuje. To, co je chápáno pro objekt i termín jako podstatné či esenciální, je tak chápáno jen proto, že to odráží podmínky aktivace konceptu. To, co je chápáno jako nepodstatné, je tak chápáno jen proto, že to odráží jen relační vlastnosti konceptu – tj. jeho možné vztahy k dalším konceptům. Jak ontologický tak jazykový přístup je pouze důsledkem psychologické projekce vlastností

konceptu. V jednom případě na objekty, v druhém na slova.⁶⁰ Projekce, která je založená na tom, že parametry nutné pro aktivaci konceptu jsou reálně implementovány. Tyto parametry jsou automatického charakteru – splňuje-li to, co stimuluje poznávací systém tato kritéria a nedochází-li k interferenci s jiným konceptem, je daný koncept automaticky aktivován. Je-li koncept automaticky aktivován a my dohledáváme, proč byl aktivován, nalezneme, podle toho kde hledáme, buď podstatné vlastnosti jsou, nebo nutné podmínky použití slova. Tento proces spočívá obvykle v tom, že v simulovaném modu rozebíráme to, co zkoumáme, přičemž hledáme, co ze zkoumaného v představě můžeme odstranit a co už ne. Tak si představujeme hrnek měnící barvu a máme pocit, že i přes změnu barvy je hrnek stále tím samým hrnkem. Tento objev pak nahlásíme například ve formě „pro existenci hrnku není podstatná barva!“. Objevili jsme ale jen to, že pro aktivaci příslušného konceptu nehraje barva žádnou roli.

To je zjevné z toho, co při takových úvahách skutečně děláme – představujeme si, vytváříme možné světy – tím, že si vytváříme různé varianty konceptuálních konfigurací, přičemž se snažíme uhodnout, kdy ještě má smysl hovořit o zkoumané věci jako o téže a kdy už ne. Pouze se snažíme na svém systému vymámit informace o podmínkách aktivace daného konceptu.

To je možné díky funkci L2 konceptuálního systému, díky které jsme schopni konceptualizovat procesy konceptualizace. Jelikož jsme schopni konceptualizovat aktivaci konkrétního konceptu, jsme schopni identifikovat kritéria jeho aktivace. Nevadí při tom, že koncepty na L2 nejsou adekvátní, tj. že nevíme a neuvědomujeme si, co děláme, když zkoumáme podmínky pro aktivaci konceptu. I když si myslíme, že zkoumáme podmínky trvání jsou, zkoumáme nevědomky podmínky aktivace konceptu tak, že v simulovaném modu abstrahujeme koncept pomocí L2 od jeho konkrétní reálné aktivace a jako v laboratoři ho pitváme hledající, co vše z něj můžeme odstranit, aniž bychom ho „zabili“, tj. aniž by přestal být „tím samým“ konceptem.

⁶⁰ Mezi jazykem a konceptuálním systémem je o něco komplikovanější vztah, než jaký zde naznačuji. Jde o to, že jazyk vytváří prostor pro externalizaci systému (viz.dále) a s tím i pro jeho nemalou transformaci.

Jednoduše – řízeně konceptualizujeme koncept. Koncept dáváme do role objektu a provádíme na něm pokusy v řízeném prostředí uměle vytvořených konfigurací v simulovaném modu. To, že si myslíme, že zkoumáme podmínky trvání jsoucna a nikoliv aktivace konceptu je proto, že to co máme před očima je obraz objektu – tím, že v simulovaném modu aktivujeme koncept z naší perspektivy znamená, že si představujeme objekt. Je pak pochopitelné, že máme tendenci myslet si, že co zkoumáme je objekt a jeho ontologické vlastnosti. Ale to je naivní. Zkoumáme jen svou představu a naše představa není nic jiného, než koncept aktivovaný v simulovaném modu. Zkoumáme jen koncept. Byť to ne vždy víme.

Nezjišťujeme v myšlenkovém experimentu vůbec nic o světě a to, co zjistíme pro úvahy o světě nemůže být více relevantní než sen. Zjišťujeme ale hodně o sobě – o svém konceptuálním systému. Konkrétně o tom, jaká kritéria pro aktivaci přísluší jakým typům konceptů. Zjistíme to tak, že v okamžiku, kdy o takové kritérium zakopneme, okamžitě máme dojem, že evidentně objekt přestává existovat, nebo naopak nepřestává. Debata o osobní identitě není vůbec ničím víc, než takovou hrou na struny našeho konceptuálního systému. Jenom proto stojí prakticky celá na vodě myšlenkových experimentů a prakticky jenom proto je téměř bezcenná vzhledem k tomu, co zkoumá – tedy k otázce identity osob. Takovým zkoumáním filozof objevuje jen způsob, jakým je v jeho vlastním systému aktivován koncept osoby.

Nyní začneme pozvolna přecházet do další fáze cesty, na jejímž konci se objeví koncept osoby. Následující oddíly věnované inferenčním sítím a procedurám mají přiblížit (a zavést prostředky k uchopení) způsob funkce systému v reálném čase a prostředí. Jde při tom o přípravu půdy pro analýzu funkce konceptuálního systému v intersubjektivním modu, ve které snad koncept osoby nalezneme.

2.1.12 Inferenční síť

Bylo řečeno, že je konceptuální systém fyzicky realizovaný v organismu, který vždy interaguje se svým prostředím. Tedy že je náš konceptuální systém realizován asi v našem mozku a jeho činnostech tak, jak tento interaguje s prostředím, v němž se organismus nachází. Systém tak bude uspořádán pragmaticky, to znamená, že konceptuální síť bude konstruována kolem konceptů vytvořených interakcí s významnými stimuly. V základu systému tak budou singulární koncepty předmětů běžného styku, obecné koncepty vznikající abstrakcí z těchto atd. Pokud bychom od této realizace odhlédli, naše teorie by nejspíše zkolabovala, jelikož by neexistoval způsob, jak určit základní body v síti – tj. singulární koncepty. Vzato čistě formálně či logicky je totiž každý singulární koncept strukturou složenou z dalších konceptů (např. „pes“ – koncepty pro části těla, třída, koncepty pro behaviorální určení, vzhledové variace..), přičemž odhlédnuto od realizace systému v nějakém organismu a jeho role v interakci organismu s prostředím by bylo záhadou, proč jsou singulárními koncepty právě tyto složeniny a ne jiné.

Kromě toho, že nás „vtělenost“ a situovanost konceptuálního systému ochrání před problémy s jeho strukturací, způsobuje tato i důležitou vlastnost, která spočívá v jistém rozštěpu relací mezi koncepty na ty, které mezi koncepty sice logicky vzato jsou myslitelné ale nikdo, nebo alespoň nějaký zkoumaný systém či skupina systémů je nemyslí či myslet nedokáže, protože je z nějakých důvodů nemá k dispozici a na ty, které k dispozici má. Pokud by zde taková distinkce mezi logicky možnými ale prakticky nedostupnými a logicky možnými a prakticky dostupnými relacemi mezi koncepty nebyla, pak by i mnohem méně komplikovaný systém než ten náš byl v reálu nepoužitelný kvůli kombinatorické explozi, která by nastala, kdyby měly být realizovány a dostupnými učiněny veškeré možné relace mezi koncepty.

Pro logickou relaci mezi koncepty, která je zároveň systému dostupná, kterou je systém tedy schopen použít například při usuzování na budoucí

vývoj rekonfigurací, nebo kterou je schopen použít v řízení rekonfigurací v simulovaném modu, budu nazývat inferenční relací či jen inferencí. Pro větší celky navzájem souvisejících inferenčních relací mezi koncepty budu používat termín „*inferenční síť*“. ⁶¹

Každá inference předpokládá aktivaci konceptů v aktuálním stavu konceptuálního systému (at už v reálném nebo simulovaném modu) a každá inference závisí na situaci – tj. na tom, jaká konceptuální konfigurace aktuální stav systému konstituuje. Bez vymezení situace pochopitelně není co z čeho vyvozovat. Každý koncept, může vstoupit do x-inferencí. Těžké předměty mohou ničit křehké předměty, mohou ale také klesat pod hladinu, mohou způsobovat únavu, mohou zatížit lehké předměty a tisíc dalších věcí. Jedině konkrétní situace, tj. daná rekonfigurace v aktuálním stavu umožňuje nějaké vyvození následků, a to díky tomu, že situovanost radikálně omezuje možné inference. Tj. v konfiguraci dané konceptem vodní hladiny a kamene modifikovaného pohybovým konceptem letu ve směru k ní, dochází k limitaci toho, co může být z vlastnosti kamene „být těžký“ smysluplně vyvozeno. Koaktivované koncepty se navzájem specifikují tím, že navzájem omezují možné inference.

Nyní je možná zřejmější proč používám slovo inference – jde zde o jisté přenesení či přechod od jedné konfigurace k jiné, který ale není arbitrární, ale je plně určen elementy, které konstituují danou konfiguraci. Je to struktura procesu rekonfigurace. Je určena rekonfiguračním potenciálem konceptů, tedy tím, v jakých možných dalších konfiguracích se mohou vyskytovat. Ten je zase určen rozvinutostí daných konceptů, tedy hustotou jejich sítě relací k dalším konceptům. Jsou to totiž relace mezi koncepty, co vymezuje dráhy, po nichž se inference může pohybovat. Vzhledem k situovanosti a vtělenosti systému budou inferenční sítě odpovídat zkušenosti, budou odrážet pravidelnosti percipované v rekonfiguračních procesech ve světě. Lze je však

⁶¹ Ještě jedna věc proč je tento pojem důležitý – osvojí-li si systém nový koncept, z logického hlediska tento koncept bude ve všech relacích ke všem konceptům, s nimiž může být zkombinován. Z těchto relací však bude uživateli systému znám jen zlomek. Říkáme – je třeba domyslet veškeré důsledky nějaké nové informace. Toto domýšlení je právě realizace inferenční sítě. Proto se inference týká reálné funkce systému, v níž je z možných relací dostupné jen něco.

cíleně měnit ve fantazii, příbězích, uvažování atd.

Celé schéma si můžeme představit následujícím způsobem. Inferenci můžeme uchopit jako „pobídku“ plynoucí z určité konfigurace směrem k nějaké činnosti či rekonfiguraci, třeba jako to, co nás v tváři v tvář něčemu napadne, či co automaticky provedeme. Inferenční síť pak jako to, co tuto pobídku umožňuje. Aktuální konfiguraci jako to, co omezuje množinu inferencí-postrků, které se k jednotlivým konceptům vážou. Relační síť jako to, co to všechno garantuje a díky čemu je to vůbec možné.

Distinkce mezi relací v logickém smyslu a inferencí není pevně daná a pohybuje se v závislosti na mnoha faktorech. Může být různá u různých systémů, u jednoho systému v různých etapách vývoje i u skupiny systémů. Její hrany otupuje i fakt, že jsme schopni tuto hranici cíleně posouvat. Přesto je nutné tento pojem zavést, pokud máme být schopni uvažovat o dynamických a situovaných aspektech funkce konceptuálního systému, které plynou z jeho realizace.

2.1.13 Dva typy inferencí

Inference mohou být v zásadě dvou typů. Jednak jsou tu inference směrem k jednání, které budu nazývat *motivačními inferencemi*, a jednak tu jsou inference predikující budoucí vývoj. Tyto budu nazývat *epistemickými inferencemi*. Motivační inference pracuje jako funkce dosazující za určité typické konfigurace aktivovaných konceptů příhodné behaviorální reakce. Když chodec zaznamená blížící se auto a instinktivně uskočí, uskočí právě na základě motivační inference. Motivační inference pochopitelně souvisí s epistemickými, jelikož je to právě předpokládaná budoucí rekonfigurace - v našem případě auta, které drtí našeho aktéra, která determinuje způsob reakce. Nicméně tato budoucí rekonfigurace nemusí být aktérovi vůbec známa. Je zřejmé, že právě u reflexů, jako je uskočení před autem, nedochází k žádnému vyvozování důsledků, ale reakce je plně automatická. Jednání je tak sice

determinováno snahou vyhnout se konkrétnímu typu konfigurace (velkého objektu drtícího chodce), nicméně tato konfigurace není při činu vůbec přítomna. Jediné, co je přítomno je určitý automatický mechanismus, kterým je mozek vybaven právě proto, aby v rizikových situacích dokázal rychle zareagovat. Daný typ epistemické inference (velký předmět blížící se tvým směrem – hrozící zničení těla) tedy determinuje jednání nepřímo skrze automat, který danou epistemickou inferenci přeskočí a přejde rovnou k činu. Epistemická inference tedy logicky determinuje motivační inference, v reálném čase a v reálném jednání tomu tak ale nemusí být.

Automatické motivační inference stojí pod převážnou částí našich každodenních aktivit. Stejně tak tvoří automatické epistemické inference převážnou část našich každodenních predikcí. Nepřemýšlíme nad tím, co udělá míč vší silou kopnutý směrem do okna nebo co udělá kámen hozený do vody. Dané inference jsou provedeny automaticky a samozřejmě se můžou čas od času mýlit. Automatická epistemická inference může sloužit jako podklad pro intencionální (neautomatickou) motivační inferenci. Automaticky vím, že míč kopnutý do okna okno rozbije, chci rozbít okno, tudíž do něj kopnu míč. Nekopu míče do oken ale pochopitelně automaticky, tak jako automaticky uskočím z dráhy rychle se blížícího velkého předmětu. Ve většině reálných situací tvoří typy inferencí propletenou síť, v níž se proplétají motivační inference s epistemickými a automatické s intencionálním.

2.1.14 Procedura

Analýzou termínů inference jsme si připravili půdu pro zavedení dalšího technického termínu, tím bude *procedura*.

Procedura je sekvence rekonfigurací, jejíž průběh je determinován jednou konečnou konfigurací (nazveme ji cílovou) a která determinuje interakci organismu s prostředím, v němž se nachází. Jinak řečeno, procedura je sledem kroků mezi výchozím stavem konceptuálního systému a cílovým

stavem konceptuálního systému. Všechny dané kroky však musí být určeny buď přímo, nebo nepřímo snahou dosáhnout cílového stavu. Cílový stav není daným stavem věcí, ale naopak, určitou konfigurací konceptů, kterou organismus považuje za více žádoucí, než aktuální stav a koordinuje tedy svou činnost k jejímu dosažení. Například - představme si člověka nacházejícího se ve městě, který se právě rozhodl, že jde domů. Rozhodnutí jít domů je zde motivováno určitou potřebou, chtěním, nutkáním (tedy motivem), který je převeden v důvod jednání tím, že je na jeho základě stanovena cílová konfigurace nové procedury, která začne být organismem vykonávána. K tomu, aby tato procedura mohla být naplněna, tedy aby byla realizována cílová konfigurace (aby byl subjekt skutečně doma) je třeba udělat mnoho dalších věcí. Tyto "další věci" budeme uchopovat jako sub-procedury, jejichž cílové stavy jsou odvozené od konečného cílového stavu hlavní procedury. Subjekt se musí obléct, otevřít dveře, sejít po schodech, přejít silnici – to vše jsou určité sub-procedury, jejichž cílové konfigurace jsou odvozeny od cílové konfigurace procedury – „jít domů“ tak, že cílové konfigurace subprocedur představují něco jako podmínky k dosažení cílové konfigurace hlavní procedury. Jednání tak má silnou logickou strukturu, díky níž lze říci, že procedury jsou hierarchicky řazené, od nejvyšších procedur – tedy těch, které poskytují ultimátní důvody až k základním výkonným procedurám řídících sensoricko-motorické výkony, jako – „zvednout se ze židle, natáhnout ruku pro bundu, obléci si bundu, udělat několik kroků ve směru k východu, natáhnout ruku ke klíči, stisknout kliku směrem dolů...“. Jen skrze tyto výkony je procedura realizována. Nicméně tyto výkony jsou odvozeny od samotné procedury – bez ní by k nim nedošlo. Je to procedura, co determinuje výkon subprocedury a je to cílový stav, co determinuje proceduru.

Výkon každé části procedury je při tom založen v procesech aktivace konceptů a jejich rekonfigurací v simulovaném modu, která předchází rekonfiguraci ve světě (aktivace konfigurace – bunda na židli, cílový stav mikroprocedury – bunda oblečena, je rekonfigurací v simulovaném modu.

Podle vzoru této rekonfigurace pak dojde k rekonfiguraci objektů ve světě odpovídajícím způsobem).⁶²

Tímto bodem končí část týkající se individuálního konceptuálního systému a my přejdeme k dopadům interakcí systémů mezi sebou.

2.2 Intersubjektivní modus funkce konceptuálního systému

Předmětem této části bude *funkce konceptuálního systému v intersubjektivním modu*. To znamená, že zde půjde o analýzu vztahů mezi individuálními konceptuálními systémy. Tuto analýzu je nezbytné provést, jelikož nečekaně právě zde nalezneme odpověď na otázku, co je osoba. Nalezneme zde její původ i její funkci. Nejprve ale musíme opět připravit nástroje nezbytné k pevnému uchopení tohoto konceptu.

2.2.1 Synchronizace konceptuálních systémů.

Základním termínem, na němž bude spočívat vše další, je termín *synchronizace konceptuálních systémů*. Synchronizací se zde míní snižování variability mezi specifickým rozvojem individuálních systémů. Individuální konceptuální systémy jsou produkty historických procesů, specifický rozvoj konceptuálního systému odráží specifickou historii individua, společenství, jehož je členem a biologického druhu, jehož je členem. Vyskytuje se tedy mezi individuálními konceptuálními systémy značná variabilita. Proces synchronizace tuto variabilitu redukuje. V zásadě lze nalézt dva hlavní

⁶² Myslím, že často prováděným procedurám budou náležet automatické mechanismy, které při vhodném stavu systému danou proceduru samy spustí a provedou. To je celkem pochopitelné, jelikož naše schopnost "vědomého" rekonfigurování je poměrně limitovaná a náročná. Naplánovat cestu z práce domů do detailu by nejspíš zabralo hodiny. Procedury jsou proto vykonávány "interakčně" – určité stavy konceptuálního systému automaticky vyvolají jisté habitualizované reakce. V našem případě v okamžiku, kdy se osoba rozhodne jít domů, nemusí nic více plánovat – automaticky se podívá po svém oblečení, automaticky si oblékne bundu, automaticky zkontroluje, jestli má klíče od domu, automaticky dojde ke dveřím, zcela automaticky je otevře a až bude doma, nejspíš si na polovinu z těchto kroků ani nevzpomene. K vědomé rekonfiguraci dojde spíš vzácně – například vezme za kliku a nic se nestane – někdo ji vyměnil za jiný typ kliky. Pak dojde k řízenému zkoumání a vymýšlení. Kdyby se nižší procedury neautomatizovaly, nevyšli bychom ani schody. K interaktivitě především CLARK, Andy. *Being there: putting brain, body, and world together again*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c1997. ISBN 0262032406.

způsoby synchronizace. Jednak je tu synchronizace, již budu nazývat „datovou“. Během této individuální konceptuální systémy sdílejí určité koncepty či části inferenční sítě. Učení, klepy, sdílení na sociálních sítích, sledování zpráv, sdílení vědeckého výzkumu, posílání poštovních holubů se zprávou o pozici nepřítele na bitevním poli, to vše spadá do kategorie datové synchronizace konceptuálních systémů. Je při tom jedno, jestli tak jako při učení ve škole, nebo tak jako při sdílení novinek ve zprávách, vysílá jeden systém pro více systémů, které samy nic nevysílají, nebo jestli jako při klepech dochází k výměně informací mezi více systémy, nebo jestli jako při racionální debatě dochází nikoliv k výměně dat, ale ke sdílení či vytváření určitých strukturních relací, mezi již existujícími daty. Podstatný jednotící element je, že dochází ke změnám v základu konceptuální databáze – přidávají se buď nové koncepty, nebo se mění relace mezi starými koncepty, nebo se vymazávají dysfunkční koncepty atd. Možností je více a v realitě jsou obvykle provázané – změna struktury přichází s datovým obohacením, nová konceptuální „data“ eliminují stará atd.

Vedle datové synchronizace pak probíhá synchronizace procedurální. Zde nedochází k aktualizaci a rekonfiguraci konceptuální databáze, ale k sdílení cílových konfigurací a koordinaci výkonu procedur. Procedurální synchronizace spočívá na synchronizaci datové. Konceptuální systémy musí mít dost podobnou strukturu na to, aby mohly sdílet určitou cílovou konfiguraci a aby měly dostatečné prostředky ke zorganizování sdílené procedury vedoucí k této konfiguraci. Procedurální synchronizace, založená na distribuci cílových konfigurací, nabírá obvykle podob různých druhů přesvědčování, podbízení, nucení atd. V podstatě podkládá politické procesy. Procedurální synchronizace, založená na organizaci intersubjektivně vykonávaných procedur, předpokládá sdílení cílových konfigurací mezi individuálními systémy a spěje k vytvoření dynamické organizace individuálních procedur nutných k dosažení těchto konfigurací.

Zde může za příklad sloužit například organizovaná kolektivní práce v

nějakém podniku, případně kooperace jednotek při vojenské operaci. Takové činnosti probíhají skrze to, že individuální konceptuální systémy spouštějí koordinovaně individuální procedury, které jim byly přiděleny centrální (sdílenou) procedurou. Struktura spuštění centrální procedury může vypadat následovně. Nejdříve dojde k synchronizaci databází relevantních systémů v relevantním ohledu. Tj. lidé se navzájem informují o dané věci. Po datové synchronizaci dojde k synchronizaci procedurálně cílové, tj. na základě nějakého politického procesu dojde k rozhodnutí, co s danou situací, jejíž obraz je nyní sdílen díky datové synchronizaci, dále dělat. Poté, co dojde k volbě cílové konfigurace, musí dojít k volbě prostředků k jejímu dosažení. Zde musí proběhnout nějaká technická diskuze s následnou konstrukcí řešení. Dané řešení bude mít podobu sdílené procedury, která přidělí jednotlivým individuům určité role. Jejich role přitom budou vymezovat soubor jejich individuálních procedur. Budou určovat, jakým způsobem mají reagovat na předpokládané změny situace - například role vojáků vedoucích útok, přiřknutá individuům v rámci sdílené procedury nějaké vojenské operace, bude konstituovaná takovými individuálními procedurami, spouštěnými takovými aktuálními stavy jejich individuálních konceptuálních systémů, jako například – v okamžiku aktivace konceptu „muž v nepřátelské uniformě“ spustí proceduru „eliminace“. Ta může být dále variovaná podle jednotlivých typů role. Role „voják v první linii“ může například být realizována procedurami - „nabij minomet, namiř, střílej,“ nebo procedurami - „vezmi pušku s bajonetem, bodej“ atd. Vše závisí na variaci dané role a na situaci. Výsledné jednání je ale determinováno tím, jak přispívá k naplnění cílové konfigurace sdílené procedury, jíž zde může „dobyť kóty X“. Daná sdílená procedura pak bude nejen obsahovat role vojáků, ale i role pro koordinaci akcí – tj. pro synchronizaci individuálních konceptuálních systémů během akce mezi jednotlivými oddíly, centrální koordinační jednotku v podobě velícího štábu atd. Každá z rolí bude přidělena podle toho, jaké individuální procedury musí být vykonány k tomu, aby byla dosažena cílová konfigurace sdílené

procedury. Pro úspěšný výkon sdílené procedury nemusí nikdo z vykonávajících vědět, co a proč vlastně dělá. Stačí, aby vykonával správně své individuální procedury ve správných situacích. Vědění o cíli a příčině může být buď distribuováno, kdy každý ví kousek, nebo může zcela chybět.

Zde je nutné si všimnout, že komplexní sdílené procedury přidělují soubory individuálních procedur svým vykonavatelům v podobě role. V této roli je první předobraz osoby.

2.2.2 Distribuovaný konceptuální systém

Představme si dvě geograficky oddělené skupiny organismů vybavených konceptuálními systémy našeho typu. Představme si, že před tím, než došlo ke geografickému oddělení obou skupin, náležely individuální KS k jedné a té samé skupině. Předpokládejme, že tato skupina byla dost malá a homogenní na to, aby míra synchronizace byla vysoká. Tedy předpokládejme, že všechna individua ví zhruba to, co ostatní, přemýšlí zhruba stejně, jako ostatní atd. Nyní si představme, že po rozdělení na dvě části, žije každá z nových skupin po několik let v rozdílném prostředí.

Nyní zavedeme nový termín. Bude jím *distribuovaný konceptuální systém*. Tento termín bude označovat maximální možný rozvoj individuálního konceptuálního systému dosažitelný vzhledem k dané referenční skupině, pouze skrze procesy datové synchronizace. To znamená, že jde o takovou konceptuální databázi, která se v daný moment nachází napříč individuálními konceptuálními systémy jako suma jejich variací. Když budou skupinu utvářet pouze dva individuální konceptuální systémy a systém „jedna“ bude v databázi obsahovat koncepty čísel 1 až 10 a systém „dva“ bude obsahovat koncepty čísel 5 až 15, pak bude distribuovaný konceptuální systém konstituovaný databází konceptů čísel 1 až 15 a to i tehdy, když ve skutečnosti nikdy nedojde k maximální možné synchronizaci (kdy by oba systémy měly databázi tvořenou čísly 1 -15). Distribuovaný konceptuální systém existuje jen

virtuálně, představuje produkt maximální možné synchronizace systémů v dané skupině. Vymezení dané referenční skupiny je při tom určeno jen pragmaticky. Je možné uvažovat distribuovaný konceptuální systém ve vztahu ke všem inteligentním bytostem potenciálně schopným komunikace. Prakticky je ale relevantní jen distribuovaný konceptuální systém nacházející se napříč skupinou, v níž již probíhají procesy synchronizací. Vrátime-li se k úvodní situaci, bude po rozdělení skupiny na dvě části nejprve docházet k pozvolné desynchronizaci, a to pod vlivem interakcí s různým prostředím, jejíž záznamy nebudou moci být komunikovány napříč skupinami.

Daný proces desynchronizace, způsobený nabýváním jiných konceptů a rozdílnou historií aktualizace starých konceptů, bude přímo úměrný růstu distribuovaného konceptuálního systému nacházejícího se napříč oběma skupinami. V okamžiku, kdy se skupiny znovu sejdou a začne probíhat výměna informací, tedy synchronizace, bude probíhat individuace či realizace virtuálně existujícího distribuovaného systému. Daný systém bude realizován či individuován v okamžiku, kdy by se jednomu či více individuí podařilo získat celou distribuovanou databázi.⁶³

2.2.3 Sdílená složka distribuovaného konceptuálního systému

Aby mohly být procesy synchronizace a desynchronizace vůbec možné, musí daná skupina individuálních konceptuálních systémů obsahovat značnou společnou část. Individuální konceptuální systémy si musí být do značné míry podobné, aby se mohly navzájem aktualizovat. Tato podobnost musí být jak strukturního typu, tak datového typu. Strukturní podobností míním podobnost v organizaci systému, tj. podobnost v jeho základních principech. Například - systémy našeho typu kategorizují stimuly externího prostředí pomocí struktury objekt-vlastnost-relace, kdy základním elementem je objekt. Můžeme si ale

⁶³ To se ale v případě lidských konceptuálních systémů nestane nikdy. Jde o to, že prostředky, jimiž se synchronizujeme, nedokáží zabránit silné mezigenerační erozi a intersubjektivnímu zkreslení. Naše komunikační kanály jsou celkem primitivní, odumírající individuální systémy nedokáží předat svou databázi (ani její podstatné složky) mladším systémům, což způsobuje průběžnou ztrátu dat – něco jako kolektivní amnézii.

představit systém, který nebude kategorizovat prostředí objektově ale procesuálně – základní stavební jednotkou pro něj bude proces. To co my konceptualizujeme jako stabilní objekty, bude on konceptualizovat jako temporální omezení určitého procesu či procesů, nebo to nebude konceptualizovat vůbec, jelikož to pro něj nebude mít epistemickou hodnotu – centrum jeho zájmu bude ležet plně v jednotlivých procesech. Nebo si můžeme představit systém, který to co my konceptualizujeme jako trvalý objekt, bude konceptualizovat jen interakčně, tj., v tomto systému nebude žádné místo pro historii objektu, bude zde jen „toto nyní“ a systém na to bude reagovat jen na základě významných „vlastností“, které má uložené v paměti, nikoliv jako vlastnosti trvalého objektu ale jako výzvy k určitým reakcím. První hypotetický systém nebude vidět objekty jako my, jako něco existujícího o sobě, ale pouze jako výseky určité historie interakcí procesů, druhý nebude vidět historii vůbec, bude vidět jen to „tady a teď“ a elementy tohoto, které jsou pro něj nějak významné. Ani s jedním z nich nebudeme schopni komunikovat, jelikož nám bude chybět společný referenční rámec.

Kromě strukturních podobností mezi systémy musí synchronizující systémy sdílet určitou množinu dat, konceptů, které budou moci sloužit jako základní body pro synchronizaci. Pokud by systémy měly zcela jiné koncepty, nemohly by se navzájem aktualizovat, jelikož by neměly, co by v sobě navzájem aktualizovaly. Taková situace je ale opět jen hypotetická, jelikož lidé sdílí zcela nutně notnou část systému, jen díky své biologické podobnosti a podobnosti prostředí, v němž žijí. Prostředí a tělo vytváří nutně základní referenční rámec, od kterého se může synchronizace odrazit.

Právě to, co mají individuální konceptuální systémy v dané skupině společné, nazývám *sdílenou složkou distribuovaného konceptuálního systému*. Synchronizace je tak procesem růstu sdílené složky.

K lepšímu porozumění dané problematiky můžeme použít analogii. Pro efektivní sdílení souborů na internetu se používá systému tzv. torrentového stahování. Tento systém funguje na jednoduchém principu. Každý, kdo sdílený

soubor stahuje, má povinnost zároveň sdílet s ostatními to, co již stáhnul. Soubor tedy není stahován z jednoho místa v síti, z jednoho serveru, ale z mnoha bodů najednou. Tím se zrychluje proces stahování. V klasickém modelu, kdy je jeden soubor stahován z jednoho serveru, počet stahujících limituje rychlost stahování. V torrentovém modelu vzhledem k tomu, že stahující zároveň sdílejí, tato rychlost omezena není, respektive s počtem stahujících může dokonce růst, pokud pro určité části souboru bude nabídka převyšovat poptávku. Pro nás je zajímavé to, že daný sdílený soubor nemusí vůbec v dané síti existovat v celku a na jednom místě. Stačí, aby každý měl část a aby žádná část nechyběla. Soubor existuje a je sdílen distribuovaně. Analogicky k tomu můžeme uchopit uvedené složky konceptuálního systému – sdílenou složkou by byla ta část souboru, již má každý stahující. Proces synchronizace, jenž je realizací virtuálně existujícího distribuovaného konceptuálního systému (a růstem sdílené složky), by odpovídal procesům vzájemné výměny dat, kdy si body v síti stahují ty části souboru, které ještě nemají, od těch co je mají, přičemž jim recipročně posílají ty části souboru, které naopak požadují ony.

Distribuovaný konceptuální systém existuje virtuálně, jelikož je již obsažen v reálných individuálních konceptuálních systémech, nicméně v žádném z nich ještě není ve své logické jednotě. Jako obraz na rozložené skládance.

2.2.4 Sdílení a objektivita konceptu – teleologická „definice“ konceptu

V tomto bodě už máme dost prostředků k tomu, abychom se vrátili k otázce objektivit konceptu a o něco více přiblížili jeho realizaci.

Budeme-li nyní hovořit o konceptuálním systému, jenž je realizován v jednom organizmu, budeme používat termín individuální konceptuální systém (jeho zkratka bude iKS). Otázka nyní je, jak instance konceptu realizované v

různých iKS mohou být chápány jako instance jednoho konceptu. Jak může být instance konceptu X1 v mém systému instancí stejného konceptu, jako X2 v systému někoho jiného? První částí odpovědi je, že X1 a X2 jsou instancemi téhož konceptu tehdy, jsou-li aktivovatelné ve stejných situacích. Ale to samo o sobě nestačí, sdílená kritéria aktivace nejsou dostatečná – koncept „zajíc“ a koncept „vtělení boha pole“ mohou být aktivovány v přesně stejných situacích. Rozdílnými jsou tyto koncepty z toho důvodu, že jsou zasazeny do jiných sítí relací. Co je třeba proto, aby mohl být koncept chápán jako jeden napříč různými iKS je isomorfismus daných iKS. Jednota instancí konceptu v mnohých iKS předpokládá dostatečně stejnou strukturu těchto iKS (nemusí být zcela stejná - musí být stejná na to, aby iKS byly schopny komunikovat, jak se dále ukáže). Všimněme si, že teze isomorfismu zahrnuje i podmínku aktivovatelnosti konceptu ve stejných situacích, jelikož ta předpokládá shodnost kritérií aktivace.

iKS mohou být izomorfní napříč druhem v první řadě proto, že jsou součástí jednoho druhu – jsou strukturálně shodné napříč populací tak, jako jsou v této populaci shodné další orgány. Jejich shodnost odráží určitou přírodní historii vývoje druhu. V případě lidských společenství je situace komplikovanější, protože díky naší schopnosti sdílet a kumulovat koncepty prostřednictvím jazyka do hry vstupuje kulturní historie systému. Isomorfismus iKS tak bude variovat vzhledem ke společenstvím, přičemž obdobně jako u druhu bude růst s mírou sdílení historie. Na míře isomorfismu iKS se promítne i jejich osobní historie, konstituovaná historiemi aktivací konceptů (osobní zkušeností). Isomorfismus tak může variovat po třech vrstvách. Nyní vzhledem k nevyhnutelné variabilitě iKS máme jistý problém, týkající se toho, do jaké míry je variabilita instancí konceptu přípustná, tedy do jaké míry se můžou instance konceptu lišit, aby šlo ještě stále o instance jednoho konceptu?

Abych zodpověděl toto, odvolám se na termín distribuovaný konceptuální systém (dále dKS). Distribuovaný konceptuální systém (dKS)

refruje totiž právě k té variabilitě mezi iKS, a to mezi těmi iKS, které jsou dost izomorfní na to, aby byly sto efektivně komunikovat (tedy vzájemně si doplňovat koncepty). Referuje k ní následujícím způsobem - dKS bude maximálním možným rozvojem iKS, jenž je dosažitelný sdílením konceptů s dalšími iKS (tedy procesy synchronizace), které v rámci daného dKS jsou.⁶⁴

Tedy jednoduše (ale ne zcela přesně) řečeno, dKS je souborem všeho vědění dané skupiny iKS, které se nachází napříč těmito iKS. Nyní, tak jako hovoříme o konceptech v rámci iKS, můžeme hovořit i o konceptech v rámci dKS – i dKS je systémem konceptů, přičemž koncept v rámci dKS je potenciálem k rozvinutí konceptu v iKS. Koncept v dKS tak existuje virtuálně, není ani zcela neexistující (jako koncept, který ještě nebyl vytvořen) ani není zcela existující (jako koncept v iKS). Trik, jímž zajistíme objektivitu konceptu a tedy to, že jsou různé a různě rozvinuté instance konceptu v rámci různých iKS instancemi jednoho konceptu, bude spočívat v tom, že tento koncept, jehož jsou instance instancemi, definujeme teleologicky – jako koncept v dKS. Teleologická je tato definice proto, že koncept v dKS je konceptem, jenž mohou jednotlivé iKS získat tím, že budou komunikovat – sdílet své „informace“. Tam kde jsou systémy dost izomorfní na to, aby byly schopny komunikovat, tam jsou instance konceptu realizované v jednotlivých iKS instancemi jednoho konceptu proto, že existuje virtuálně koncept v dKS, jenž může být jejich sdílením v komunikaci realizován v některém z iKS. To prostě proto, že koncept v dKS je definován jako maximální možný rozvoj konceptu v iKS, jenž je dosažitelný datovou synchronizací. Co je a co není instancí téhož konkrétního konceptu je tak vposled záležitostí komunikace – předtím, než skrze komunikace dojde k „doplňování se“ jednotlivých, ne zcela izomorfních, předpokládaných instancí téhož konceptu, to nemůže nikdo jistě vědět. Obecně vzato jde ale o instance téhož konceptu tehdy, existuje-li virtuálně (a tedy dosažitelně) koncept v distribuovaném konceptuálním systému, jehož stupně rozvoje jednotlivé instance mohou dosáhnout.⁶⁵

⁶⁴ Platí za absence limitujících podmínek jako je fyzická kapacita, čas, zapomínání).

⁶⁵ Je-li problém s představou virtuálně existujícího konceptu v dKS a určení jeho instancí komunikací, je možné si představit hru, v níž bude mít třeba 5 lidí 5 dílů 5 různých skládanek

Řečené je samozřejmě idealizace, v níž jsme pro jednoduchost vypustili vývoj dKS, který se vyvíjí tím, jak se vyvíjí množina iKS od níž je odvozen. Také jsme předpokládali, že komunikace se odvíjí podle pravidel a je racionální, tj. že si systémy nelžou a jsou dost chytré na to, aby si dávaly věci dohromady.

2.2.5 Deklarace

V tomto oddíle se budu věnovat bodu, který bude zakládat jednu z centrálních tezí dále prezentované teorie osobní identity. Tento fenomén, systematicky rozpracovaný v kontextu filozofie mysli a společnosti J.Searlem nese jméno „deklarace“.⁶⁶ Searle si dobře všímá naší schopnosti přivádět na svět nová fakta či entity pouze tím, že je bereme jako existující. Sílu této schopnosti přitom ukazuje na příkladě peněz, které objektivně platí a existují jako peníze jen proto, že je jako takové uznáváme.⁶⁷ Searle hledá základ této schopnosti na správném místě – v naší mysli. Snaží se ji přitom vysvětlit svou teorií intencionality, která je však bohužel formulovaná s pomocí klasického konceptuálního rámce, jenž je rozvíjen kolem trojice pojmů „belief-intention-desire“. Byť jsou Searlovy úvahy v této oblasti velice cenné, bude právě z těchto důvodů třeba fenomén deklarace přemyslet v termínech schématu konceptuálního systému, v níž se nám ukáže jeho plný potenciál. Abych tento potenciál demonstroval, aplikuji koncept deklarace na otázku možnosti svobody jednání. Nejprve ale adaptujme pojem deklarace do našeho schématu.

V rámci teorie konceptuálního systému bude proces deklarace odpovídat zavedení úplně nového konceptu do systému, které je provedené samotným systémem a není odvozeno od jeho interakce s prostředím. Do

(každý člověk jeden díl od každé skládanky), kde každá skládanka bude mít jiný obraz, nepoznatelný z dílů (jako puzzle). Obrázek skládanky existuje virtuálně, jako koncept v dKS. Dílky jsou jeho instance, jako koncepty v iKS. Co k sobě patří se pozná jen tehdy, sejdou-li se lidé a budou si své dílky zkoušet, podobně jako při komunikaci. Přesto je ve struktuře dílků již předznačeno, co k sobě patří. Tolik k ilustraci.

⁶⁶ Deklarace je již předznačena v práci Austina ve filozofii přirozeného jazyka, na něhož Searle navazuje.

⁶⁷ SEARLE, John R. The construction of social reality. London: Penguin Books, 1995. Penguin philosophy. ISBN 978-0-14-023590-6.

systemu tímto způsobem může proniknout nový, neočekávaný a ničím mimo samotný systém a jeho dynamiku nevyvolaný koncept. Ten pak může, jako ostatně každý koncept, v okamžiku své aktivace konstituovat aktuální konceptuální konfiguraci a tím ovlivňovat vývoj rekonfigurací i stanovování a vykonávání procedur. Poeticky řečeno je deklarovaný koncept fikcí, jenž sama sebe učinila realitou. Deklarace může probíhat různě, může to být jednorázový i postupný proces, může být záležitostí iKS, sdílené procedury atd. Na tom nyní nezáleží. Záleží jen na tom, že je deklarací zaveden nový koncept a že tento koncept má vliv na funkci systému a tím i na činnost organismu, jenž je jím vybaven.

2.2.6 Deklarace konceptu svobody

Jak je možné svobodné jednání v deterministickém světě? Jak lze o fyzické bytosti, která jakožto fyzická spadá do jurisdikce zákonů přírody a její kauzality hovořit jako o svobodné a sebeurčující? Řešení této aporie je ve zde prezentované teorii přímočaré – je to jen díky přítomnosti konceptu svobody v konceptuálním systému dané bytosti. Zdánlivě paradoxně – člověk je v pravém smyslu slova svobodný jen tehdy, věří-li tomu, že je svobodný. K tomu, aby byl svobodný, potřebuje jeho systém koncept svobody a schopnost jej aktivovat v reálném modu (tedy mu věřit a připustit jej v rozvrhování svého jednání). Co zde zní jako magie je snadno pochopitelné z pojmu deklarace.

Koncept je určitá funkcionální jednotka. Je-li aktivován, něco dělá. Obvykle modifikuje ostatní aktivované koncepty, determinuje průběh rekonfigurací a tím modifikuje i jednání. Koaktivace konceptu jahody modifikovaného konceptem typické příjemné chuti s konceptem hladu, determinuje proceduru konstituovanou utržením plodu a jeho konzumací. Bude-li jeden z aktuálně aktivovaných konceptů chybět, jednání nemusí vůbec proběhnout nebo se alespoň sníží jeho pravděpodobnost. Stejně ale působí aktivace čistě funkčních konceptů, jako je koncept svobody. I tento koncept

něco dělá. Například si lze představit, že stimuluje generaci cílových konfigurací a modifikuje proces volby. V okamžiku, kdy si člověk bude uvědomovat, že je svobodný, začne posuzovat své možnosti jinak a začne se chovat jinak – může vidět sám sebe jako konečného soudce všech cílů a motivů. V důsledku toho je konceptem svobody schopen negovat jakékoliv působení, které si dokáže uvědomit. Jsem-li svobodný, nemusím nic.⁶⁸ Alespoň na určitý moment se tak lze osvobodit od některých determinací. Nemusí to hned být osvobození napořád a od všeho. Spíše to bude jen na krátkou chvíli, či od pár nejviditelnějších tlaků. Ale to stačí. Prasklina v kauzalitě je už vytvořená, stačí již jen dále tlačit na její rozšiřování, například nějakou formou cvičení sebeovládání.

Tato prasklina ale nevzniká ničím jiným než deklarací konceptu svobody do konceptuálního systému. Běžně - svobodný člověk se vytváří tak, že je do jeho mysli implementováno přesvědčení, že je svobodný. Teprve tehdy, když dojde v rozhodovacím stavu k aktivaci konceptu svobody v systému myslícího, může tento „uzávorkovat“ všechna příslušná kritéria, náповědy, zvyky a hodnoty a rozhodnout se „prostě jen tak“, prostě jen proto, protože je svobodný. Že to obvykle tak nedělá, ani že by to nebylo zcela zdravé na věci nic nemění, stačí možnost a tu mu systém dává.

Jelikož je koncept vždy realizován a jako takový je vždy něčím v přírodě, není svoboda ani žádnou metafyzickou vyjímkou v řádu přírody. Systém se vyvíjí v přírodě, je součástí přírody. I deklarace konceptu svobody je pak součástí přírodního dění. Nemusíme si tento moment představovat jako výsledek osvětlení moudrého muže, či jako výsledek procesu povznášení se člověka. Koncept svobody mohl být deklarován omylem – mohla to být chyba během procesu synchronizace, mohla to být chyba způsobená nedokonalou

⁶⁸ Naše řeč ukazuje jasně – jelikož je koncept svobody nastaven tak, že v okamžiku, kdy dojde k jeho aktivaci, kdy si organismus uvědomí, že je svobodný a ne otrok či stroj, dojde k krátkodobému pozastavení a relativizaci cílů procedur, právě díky tomu, že svobodný člověk není vázán, na základě konceptu svobody, výkonem žádné z nich a může tedy tímto procedury přehodnotit a přenastavit jinak – může svobodně determinovat své jednání. Jako každý jiný koncept, je i koncept svobody variabilní, jeho různé variace budou mít různé funkce. Zde mluvím záměrně o radikální variaci, která jednak jasněji naznačí princip věci a jednak lze předpokládat, že funkcionálně stojí pod upřesňujícími „změkčeními“.

implementací jiného konceptu. Chyba která se skrze synchronizaci a vzájemnou aktualizaci systémů začala z nějakého důvodu šířit jako nějaký počítačový virus. O empirickém původu konceptu svobody zde není činěna žádná hypotéza. Pro demonstraci moci deklarace nám stačí, že k učinění rozhodnutí „ze svobodné vůle“ netřeba vyjímky z přírodních zákonů, ani žádnou speciální schopnost, ale jen aktivovaný koncept svobody.⁶⁹

Shrnu to, co zde bylo řečeno. Intencionální jednání, či jednání vůbec se oproti pouhému dění, jako je padání listů či třes v ruce, vyznačuje tím, že je determinováno naplňováním nějaké procedury. Procedura je pak sledem rekonfigurací od výchozí stavu konceptuálního systému ke stavu cílovému. Cílový stav obvykle odpovídá nějaké ideji v simulovaném modu, resp. nějaké žádoucí konfiguraci v simulovaném modu. Jednání ale mohou být svobodná či nesvobodná. Aby vykonávání nějaké procedury mohlo být chápáno jako svobodné, musí být cílová rekonfigurace zvolena v kontrolovaném stavu organismu tj. ve stavu, který právní věda nazývá „příčetností“ a zároveň musí konceptuální systém organismu obsahovat nějakou formu konceptu svobody. Aktivace konceptu svobody totiž v rámci funkcionální architektury konceptuálního systému relativizuje aktuálně běžící procedury, obvykle spouštěné procedury, biologicky determinované procedury, hodnoty i motivy a umožňuje tak organismu radikální přehodnocení, případně radikální volby cílových rekonfigurací. Je-li koncept svobody aktivován, působí v motivační sféře jako eso, umožňující přebít vše ostatní, alespoň pro daný okamžik.

Svoboda ale není jediným konceptem, jenž má svůj původ v deklaraci. Tvrdím, že tak, jako se náš druh učinil svobodným, učinil své členy osobami. Následující výklad bude odhalováním plíživé deklarace konceptu osoby do konceptuálního systému. Deklarace konceptu osoby se od konceptu svobody

⁶⁹ Zajímavou filozofickou implikací je, že je-li uvedené správně, pak je jakákoliv forma tvrdšího determinismu nejen chybná (false) ale i prakticky špatná (wrong). Nejen že totiž není pravda, že svoboda není v deterministickém univerzu možná, ale perpetuace tohoto omylu navíc reálně snižuje míru svobody toho, kdo mu naslouchá. Přijme-li totiž někdo, že je nesvobodný, skutečně se nesvobodným stane. V rozhodování, kde byla dříve jeho volba umožněná aktivací konceptu svobody, bude nyní stát buď pud, nebo automatizovaný zvyk. Smazáním konceptu svobody smaže svou vlastní vůli, paradoxně při tom vůbec nebude tušit co udělal, protože nebude tušit, co slovo svoboda znamená.

ale bude lišit v jedné podstatné věci. Deklarace osob totiž musí být završena ve sdílené složce distribuovaného konceptuálního systému. To znamená, že jde o esenciálně sociální proces. Důvod, proč považují osobu za deklarovaný koncept, spočívá v etickém či morálním statusu, který s konceptem osoby obvykle jde. Osoby jsou v našem světě zřejmě tím jediným, u čeho hovoříme o právech a závazcích.⁷⁰ Z tohoto důvodu je osoba zároveň problémem, zavazujete-li se jako já k jisté formě naturalismu. Otázka morálního statusu a otázka hodnot v přírodě zde představuje jeden z výchozích problémů. Pojem deklarace se zdá být vhodným řešením. V následujícím se pokusím toto řešení učinit plauzibilním naznačením způsobu, jímž mohl být koncept osoby a s ním spojený etický status zaveden. Veden principem kontinuity se pokusím ukázat původ osoby ve vývoji jistého řešení problému koordinace kooperace, který spočívá v synchronizaci jednotlivých akcí pomocí přidělování „balíčků“ individuálních procedur ve formě tzv. „rolí“. Role konstituované souborem individuálních procedur se dají chápat jako soubory práv a povinností, relevantních k dané formě kooperace. Otázkou bude, vyjádřím-li to Kantovými slovy, jak se z hypotetického statusu role, tedy statusu vázaného na něco jiného, stal status kategorický, který od ničeho takového odvozený není. Osoby užívají morální statusu, protože jsou osobami. Obvykle nemáme zato, že by se členství v klubu osob a s ním související výsady přidělovaly na základě něčeho jiného, než je charakter jeho členů.

Podle dále představené hypotézy bude paradoxně klíčovým bodem postupu deklarace směrem od role k osobě jistá systémová chyba, projevující se vznikem z kontroly se vymykající procedury nazvané „memplex“. K tomu ale dále.

⁷⁰ Koncept člověk je koncept pro organismus určitého typu. Zavání jistou formou šovinismu hledat zdroj etického statusu právě v tom. Obzvláště tváří v tvář možnosti nelidské a přesto inteligentní a sebevědomé bytosti, předestřené už Lockem v jeho příkladě chytrého papouška. Lze v tomto ohledu souhlasit s Kantem a jeho pojetím etického statusu jako platného pro všechny rozumné bytosti bez ohledu k formě jejich „realizace“.

2.2.7 Sdílené procedury

Na termín *sdílené procedury* jsme narazili, již když jsme hovořili o procesech procedurální synchronizace. Zde jsme použili příklad vojenského oddílu kooperujícího směrem k dobytí určité lokace. Tento příklad byl analyzován jako výkon sdílené procedury, tedy takové procedury, která je distribuována ve více systémech, a jejímž výkonem tyto organizované spolupracují. Sdílená procedura je přitom vykonávána skrze synchronizovaný výkon individuálních procedur, které jsou jednotlivým kooperujícím procedurou přidělovány. Tyto „balíčky“ individuálních procedur, které danému systému diktují co, kdy a jak má udělat, konstituují to, čemu říkáme „*role*“.

Nyní se blíže podíváme na vztah individuálních procedur k sobě navzájem i ke sdílené proceduře. Představme si sdílenou proceduru podkládající hypotetický náboženský rituál. Cílová konfigurace je definována jako uspokojení boha války. Tato konfigurace je sama mezistupněm jiné sdílené procedury – války s jinou skupinou. Válka s jinou skupinou přitom už není součástí žádné další procedury – její příčinou není žádný důvod, prostě se stala. Nyní k tomu, aby mohla být cílová konfigurace naplněna, musí být splněno více podmínek. Za prvé musí být známa kritéria jejího splnění. Jelikož je cílová konfigurace pochopitelně konfigurací konceptů, musí existovat stimulace, která tuto konfiguraci aktivuje, přičemž by tato konfigurace měla být alespoň někomu z těch, kdo se na proceduře podílejí, známa. Například uspokojenost boha války se může projevit letem hejna holubů kolem chrámu, přičemž toto bude známo sektě kněží vedoucích rituál. Zde se odráží provázanost motivačních inferencí tvořících proceduru s inferencemi epistemickými. K tomu, aby mohla takováto procedura vůbec vzniknout a aby mohla být úspěšně vykonána, musí daná skupina disponovat speciálním věděním, tj. speciálním komplexem epistemických inferencí. Kromě tohoto nutného epistemického pozadí musí systémy obsahovat relevantní individuální procedury určené jejich rolí v rámci rituálu. Musí vědět co, kdy a jak mají

udělat a čeho se kdy mají zdržet. Žádný ze systémů při tom nemusí mít kompletní znalost celé sdílené procedury. Stačí aby byla přítomná v distribuovaném konceptuálním systému.

V okamžiku kdy jsou všechny role na svých místech a je zahájen výkon samotného rituálu, prochází jednotlivé akty rozvrhem stanoveným sdílenou procedurou jednoduše tak, že jsou ve správný čas spouštěny a vykonávány správně nastavené individuální procedury. Sdílená procedura pak bude završena tehdy, bude-li vzájemná interakce individuálních procedur probíhat tak, jak sdílená procedura zadává. Tj. proběhne-li vše podle plánu.⁷¹

Důležité je – kooperace je jen tam, kde je sdílená procedura, sdílená procedura je ale formou organizace individuálních procedur – je vykonávána jen skrze vykonávání individuálních procedur, které jsou odvozeny od jejího cíle. Tyto individuální procedury ale musí být participujícím organismům nějak distribuovány. Tato distribuce se pak provádí pomocí balíčku individuálních procedur (předaných např. ve formě pravidel pro jednání v daných situacích), které konstituují to, co nazývám *rolí* v dané sdílené proceduře. Role je tedy to, co spojuje sdílenou proceduru s procedurami individuálními a co tedy představuje klíčový moment v realizaci sdílené procedury – tedy klíčový moment kooperace. Kooperace je tak organizována pomocí přidělování rolí. Role je ale také to, co sledujeme jako stopu k osobě. Koncept role je předobrazem konceptu osoby.

2.2.8 Institucionalizace sdílené procedury

Pokud je sdílená procedura na základě nějakého klíče spouštěna

⁷¹ Sdílená procedura určuje jednání aktérů jen nepřímo, tedy jen tím, že stanoví role a individuální procedury k nim náležející. Tedy tím, že efektivně organizuje jejich vzájemné interakce, například tím, že stanoví podmínky, za kterých výkon jedné individuální procedury vykonané jednou rolí, spustí výkon jiné individuální procedury provedené jinou rolí. Například sdílená procedura, její inferenční struktura, tedy to, co řídí přechody mezi jednotlivými konceptuálními konfiguracemi, určuje, co udělají role přiřazené laikům v okamžiku, kdy kněz zvedne směrem k nebi obřadní meč a pronese zaklínadlo. Ale jsou to individuální procedury jak kněze, tak laiků, co vede jejich ruce a ústa. Sdílená procedura zůstává kauzálně v pozadí, jako forma dané organizace individuálních procedur, nikoliv jako to, co přímo hýbe aktéry. Aktéry přímo hýbou jen individuální procedury ve vztahu k aktuálním konfiguracím aktivovaných konceptů, tvořících aktuální stav konceptuálního systému aktérů.

opakovaně, hovoříme o její institucionalizaci. *Institucionalizovaná procedura* nemá žádnou cílovou konfiguraci, u které by se vypnula, její cílové konfigurace se neustále vracejí, případně nejsou nikdy spuštěny ze zřetele.

Pro naše účely je důležité především to, že se institucionalizovaná sdílená procedura musí každou generaci obnovovat, jednoduše proto, že lidé umírají. Role, které jsou touto procedurou přiděleny, musí být procesy učení včas vtisknuty novým konceptuálním systémům. Pokud se to nestane, procedura selže. Dokud ale existuje průběžná cílová konfigurace, budou všichni, kdo jí disponují, dělat vše proto, aby se tomu tak nestalo. Kněz našeho hypotetického náboženství vnímá jako svatou povinnost přenést toto náboženství do další generace. Bohové by se pomstili, kdyby je lidé opomněli uctívat. Možná sdílená procedura sama dokonce obsahuje imperativ typu „předej mě dál“, který je připsán k určitým rolím. Tak jako když laik v okamžiku, kdy na obřadě vidí kněze zvedat meč, začne rytmicky tlouci chrastidlem, protože jeho systém obsahuje individuální proceduru spuštěnou právě touto konfigurací, tak i kněz může mít svůj systém vybaven individuální procedurou, která jej povede k tomu, aby na svou víru převedl co nejvíce nezasvěcených. Role v institucionalizovaných sdílených procedurách budou nabývat čím dál větší důležitosti – jak pro společnost, tak pro jednotlivce, kteří budou do svých rolí vrůstat či do nich budou vychovávaní. Role je tak bude čím dál tím víc formovat, člověk s ní začne srůstat – jeho jednání, myšlení a vnímání bude formováno speciálními požadavky role, stejně tak jeho praxe, status, hodnoty a do nějaké míry dokonce jeho tělo projde transformacemi předepsanými rolí.

V tomto bodě může nastat zvláštní systémová chyba – institucionalizovaná procedura se může vymknout kontrole a začít žít svým vlastním životem.

V okamžiku, kdy sdílená procedura obsahuje nějakou část, skrze kterou vede ty, v jejichž myslích je obsažena k tomu, aby ji dále šířili a k tomuto šíření skutečně dojde, vznikne zde zcela nová autonomní jednotka, jejíž funkcionalita i chování vykazuje obdobnou míru kvazi-teleologie jako sám

život, z něhož vznikla. Můžeme říci, že v tomto bodě vzniká stínová forma života. V souladu s již existujícími zárodky teorií na toto téma ji nazvu jako *memp lex*. Tento termín se odvozuje od úvah Richarda Dawkinse,⁷² kde značí komplexní memetickou strukturu, podobající se komplexní genetické struktuře, složené z memů (které jsou zde chápány jako jednotky kulturní informace), které se daly dohromady, protože jejich vzniklá složenina činí jejich šíření pravděpodobnější (analogicky k šíření genů pod zákonem přírodního výběru). Z původní teorie memů nás zajímá jen myšlenka autonomního šíření memplexu skrze „zacyklení“ systému sdílených procedur, které ho konstituují. Jde zde totiž o strukturu tvořenou systémem procedur, který je nastavený tak, aby zachovával a rozvíjel sebe sama. Toho dosahuje skrze své nositele tím, že jim distribuuje takové role, jejichž individuální procedury vedou právě k tomu, aby tento systém zachovávali, přičemž toto udržování není přímo derivovatelné od zájmů těch, kdo jej šíří a udržují.

K tomu, aby taková struktura mohla vzniknout, musí mezi konceptuálními systémy existovat dost robustní komunikační systém. Individuální systémy se toho totiž musí dost naučit, což nejde bez efektivní komunikace. K tomu, abychom se podívali na procesy vznikající okolo memplexů, musíme se nejdříve podívat na prostředí, v němž se mohou vyvinout.

Stále přitom sledujeme stopu role, která se institucionalizací sdílené procedury stává trvalou a začíná si přizpůsobovat organismy, které ji vykonávají. Memp lex je pro nás dalším bodem cesty. U neinstitucionalizované sdílené procedury je deklarovaná role přechodná, ne příliš pevně zakořeněná a její vazba k proceduře je odkrytá. U institucionalizované procedury první dvě limitace už neplatí, je-li role celoživotním údělem. Stále je zde ale odkrytá vazba role na konkrétní praxi. Analýzou memplexu bude naznačen možný způsob zakrytí této vazby či její podstatné přerušení. To je důležitý krok v procesu deklarace osoby – osobou obvykle myslíme něco „o sobě“, tedy něco

⁷² DAWKINS, Richard. *Viruses of the mind*. In: Bo Dahlbom (ed.), *Dennett and His Critics: Demystifying Mind*. Blackwell. 1993. Str. 13-27

co je tím, čím je, nezávisle na něčem dalším. Zde ale musíme udělat odbočku a připravit si prostředky k uchopení memplexu, jelikož jeho vznik vyžaduje pokročilé synchronizační funkce.

2.2.9 Komunikační protokol

Pokud individuální konceptuální systémy nemají žádné dostupné prostředky, jak se vzájemně aktualizovat přímo, tj. přímým provedením požadovaných změn v cílovém systému, musí to dělat skrze funkci aktuálního stavu, která jak bylo řečeno, slouží jako „interface“ mezi organismem a prostředím. Tímto vzniká standartní komunikační situace, v níž je aktualizaci provádějící systém tím, kdo podle obvyklého modelu komunikace „vysílá“ nějakou informaci, aktualizovaný systém informaci pak „přijímá“. Tento model komunikace zde používán nebude, jelikož je postaven na zavádějící metafoře, v níž je sdělování chápáno jako předávání nějakého obsahu (významu..) pomocí nějaké schránky či formy (věty..).⁷³ Pro nás tato metafora a její postuláty nejsou potřeba.

Smysluplné věty od nesmyslných se liší jen svou schopností provádět aktualizace. K tomu aby smysluplné věty dokázaly aktualizovat, nemusí obsahovat vůbec nic, a také nic neobsahují. K provedení aktualizace musí ale být splněny následující podmínky. Za prvé musí být, jak již bylo řečeno, komunikující konceptuální systémy strukturálně i datově podobné. Míra této podobnosti je otevřená a závisí na mnoha faktorech, které zde nebudou probírány. Za druhé oba systémy musí sdílet jednotný *komunikační protokol*. Komunikační protokol je zařízení, skrze které může aktualizující systém nepřímou změnit nějakou část systému aktualizovaného. To se děje na základě sdílených pravidel pro modifikaci stimulace a pravidel pro modifikaci systémů na základě této stimulace (tedy pravidel pro aktualizaci). Aktualizující systém zde mění strukturu systému aktualizovaného tak, že podle sdíleného „kódu“

⁷³ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, c1980. ISBN 0-226-46801-1

kauzálně působí na vstupy aktualizovaného systému, přičemž aktualizovaný systém je schopen strukturu tohoto kauzální působení převést na změnu ve své vlastní databázi. Musí být schopen toto působení rozpoznat jako působení, kterým aktualizující systém intenduje provedení změny v jeho databázi a musí být schopen rozpoznat, o jakou změnu jde. V běžném způsobu hovoru musí být schopný identifikovat percipovanou aktivitu jako sdělování, jako komunikaci, a musí být schopen z daného „znaku“ provést změny ve svém systému.⁷⁴ To mu umožňuje právě sdílený komunikační protokol.

Na rozdíl od standartního modelu, model založený na aktualizací funkci nemá jako výsledek „dekódování“, ani pochopení významu, ani získání informace, ale právě jen změnu aktualizovaného systému. Když nyní čtete tyto řádky a rozumíte jim, neděje se nic takového, jako je osvojování významu či získávání nové informace, to vše je jen metafora. Co se děje je proces „informace“ - vtisknutí nové „formy“, nové konceptuální struktury do vašeho systému mým systémem. Při „rozumění“ na vaší straně, tedy na straně rozumějícího, dochází ke změně ve struktuře a v obsahu vašeho konceptuálního systému pod vlivem signálu, který vysílá můj konceptuální systém. Při *nedorozumění* pak dojde k jiné změně ve vašem systému, než jakou jsem tam intendoval provést. Při úplném *neporozumění* proces aktualizace a restrukturalizace cílového systému selhal. Ať už jsou příčiny selhání jakékoliv, není to proto, že by nebyl přenesen „význam“ mých slov. Porozumět druhému člověku, podívat se na svět z jeho perspektivy, to znamená jen osvojit si jemu specifické konceptuální struktury, idiosynkratické inferenční sítě a spustit je v simulovaném modu svého vlastního systému.⁷⁵

⁷⁴ Jednoduchý příklad. Jeden organismus zapíská a ukáže směrem k řece. Můžeme si představit sdílený protokol, v němž toto kauzální působení na jiný systém má v cílovém systému aktualizovat koncept medvěda, vzhledem k jeho časoprostorové lokaci. Zafunguje to tehdy, budou-li oba systémy dost izomorfní na to, aby měli koncept medvěda a zároveň budou sdílet komunikační protokol, tedy sadu pravidel pro převod z typů stimulací na aktualizace. Gesto zde nemá význam – jen roli v systému aktualizací a akcí. Mimo tento systém je to jen pár pohybů.

⁷⁵ To co je standardně chápáno jako jednota významu věty či slova není nic jiného než jeho schopnost působit změny téhož typu. Objektivita významu věty „pes je savec“, je dána tím, že ve všech systémech disponujících určitou základní úrovní osvojení termínů pes a savec, vyvolá tu samou aktualizaci, tj. zavede do systému to samou inferenci. To je umožněno jednak izomorfií systémů, jednak sdílením komunikačního protokolu, který je systémem pravidel pro převádění typů stimulace na aktualizace. Pochopitelně nebudou dané změny zcela stejné u všech systémů. Systém hypotetického biologa, který se nikdy nesetkal se psem, bude po této aktualizaci ze

2.2.10 Externalizace systému

K čemu nyní může dojít, je-li ve skupině konceptuálních systémů přítomen komunikační protokol, nazvu procesem *externalizace*. Systémy, které začnou komunikovat pomocí takového protokolu jako je náš jazyk, dříve či později objeví užitečnost záznamů a začnou svým „kódem“ pokrývat předměty. Veškeré typy aktualizacích signálů, které jsou nejen odeslány, ale zároveň odeslány takovou formou, která přetrvá samotné odeslání, budu nazývat externalizačními. Jde zde o to, že systém v jistém smyslu vkládá své struktury do světa, odkud je pak přejímají jiné systémy. Systém tímto způsobem efektivněji překonává hranice jednotlivých mozků a co je důležitější, získává ochranu před mezigenerační erozí, před erozí způsobenou nedostatečnou kapacitou organických mozků (zapomínání) a co je ještě důležitější, vzniká zde prostředí, v němž může být systém efektivně a řízeně přenastavován.

To samozřejmě stimuluje obrovský rozvoj systému. Systém totiž získá neutrální prostor, do kterého může promítnout (v symbolizované formě) některé své části, zde je může prohlédnout, zhodnotit jejich systematické aspekty, jejich důsledky pro jednání, může je vhodně přenastavit a tuto přenastavenou formu si opět učení vtisknout, případně ji předat následující generaci systémů. Tyto funkce samozřejmě umožňuje už mluvený jazyk, nicméně zde je v roli pracovního prostoru, do něhož se mohou aspekty

skutečnosti, že pes je savec, schopen vyvodit mnohem více věcí než dítě, které neví o savecích skoro nic. Vyšší rozvoj systému zvyšuje inferenční potenciál aktualizace. Tak jak se ale zmenšuje sdílená složka distribuovaného konceptuálního systému, tak jak roste míra desynchronizace, snižuje se i jednotnost aktualizací a klesá pravděpodobnost úspěšné aktualizace. (Kde úspěch aktualizace je měřen tím, je-li provedena intendovaná změna.) Víme, že u starých textů pocházejících z dávno zašlých dob a kultur, není snadné a možné někdy ani vůbec možné pochopit plně jejich „význam“. Tomu tak je jednoduše proto, že s autory textu sdílíme příliš malou část konceptuálního systému. Míra desynchronizace je vysoká – říkáme, že mají radikálně jinou zkušenost, žijí v jiném myšlenkovém světě atd. Komunikace je tedy možná jen do té míry, do jaké disponují systémy stejným komunikačním protokolem a obdobně konstruovanou databází. To co zajišťuje možnost komunikace a možnost rozumění je podobnost komunikujících. Komunikací se ale zároveň systémy synchronizují, jelikož se vzájemně strukturují. Komunikace a rozumění tak stojí na komunikaci a rozumění, noví členové pochopitelně musí mít nějaké předpoklady pro vstup do komunikace a jejich systémy pak musí být společností komunikujících správně nastaveny – děti musíme hodně učit.

konceptuálního systému promítnout jen jedincova paměť, která těžce trpí všemi druhy biologické eroze. Teprve s externalizací se může konceptuální systém skutečně efektivně šířit a vyvíjet.

2.2.11 Memplex

Externalizací systému se ale vytváří podmínky pro vznik a proliferaci zvláštní konceptuální entity, kterou jsme po vzoru Dawkinse nazvali memplex. Memplex je limitní formou institucionalizované sdílené procedury. Konkrétně je to procedura, která se „zacyklila“, což znamená, že její cílová konfigurace je konstituována její vlastní perpetuací, přičemž tato skutečnost je obvykle perpetuuujícím zakryta. V jádru memplexu pak bude komplex inferencí, typický tím, že nějaká jeho část je nastavena tak, aby vedla ty, v jejichž konceptuálních systémech se etabloval k tomu, aby jej „chránili“, přizpůsobovali a šířili, bez ohledu na jejich vlastní užitek.⁷⁶ Jak přesně to funguje a jaké to má implikace pro otázku osobní identity, bude tématem tohoto oddílu. Popis memplexu nebude vůbec snadný, protože se tato entita rozkládá na více rozdílných úrovních a v zásadě to jediné, co je spojuje a z čeho se dá jeho přítomnost vystopovat, jsou zvláštní změny fyzického světa, konkrétně změny v chování lidí, v jejichž konceptuálních systémech se rozvinul. Memplex navíc nemá individuální instance jako konceptuální systém. Může se vyskytovat v distribuované formě, jako sdílená procedura, která je formou organizace interakcí individuálních procedur. Při tom se může reálně projevovat právě jen ve specifické organizaci těchto individuálních interakcí. To jsme viděli už u sdílené procedury. Změny fyzického světa, které memplex způsobuje, jsou zvláštní v tom smyslu, že se zdá být možné uchopit je konatelským slovníkem a přiřknout memplexu jistou formu cílevědomosti. Memplex se totiž chová, jako by mu šlo o svou vlastní existenci a jako by

⁷⁶ Příkladem memplexu jsou typicky ideologie – soubory přesvědčení které vedou toho, jenž jim věří, k tomu aby je udržoval a šířil. Že ideologie obvykle pochází z běžných lidských zájmů nevádí, memplex v pravém smyslu vznikne v okamžiku, kdy se tyto systémy přesvědčení vymknou kontrole. Pak si totiž začne vytvářet i ty zájmy.

vzhledem k tomuto zájmu jednal. Zde je třeba metaforu vyjasnit.

Předně je třeba říci, že ti, kdo v pravém smyslu v celé situaci jednají, jsou vždy jen lidé. Formální entity (jako jsou inferenční komplexy, systémy předpisů..) pochopitelně nejednají. Nicméně některé formální entity mají takové vlastnosti, díky kterým vykazuje jejich vliv takové rysy, že je možné je uchopit konatelským slovníkem. Nicméně tyto vykazované tendence jsou vždy realizovány skutečným lidským jednáním. Můžeme mluvit o memplexu, jako že se šíří, jen proto, že je šířen lidmi. Kdybychom ale použili k popisu situace vzhledem k memplexu pouze pasiva – je šířen, neuchopili bychom danou situaci zcela správně. Neuchopili bychom ji tak proto, že jako je „jednání“ memplexu parazitické na jednání lidském, tak je intencionalita lidí, míněno ve smyslu „zacílenosti“ jednání, parazitická na intencionalitě memplexu. V tomto bodě máme také řešení celé situace. O memplexu můžeme mluvit s použitím konatelského slovníku a můžeme právě u něj, a nikoliv u samotných agentů hledat příčiny toho, co se v dané oblasti děje, právě proto, že memplex distribuuje konatelům jejich intence. Konatelé zde jednají tak, jak jednají, protože mají takové cíle, takové intence, jaké jim byly přiděleny memplexem. Přidělení se přitom děje do určité míry obdobně u memplexu jako u sdílené procedury. Organismu je přiřknuta určitá role, mající v rámci memplexu svůj vlastní koncept (např. - misionář), která je konstituována komplexem individuálních procedur, determinujících reakce, jednání takto vybaveného organismu. Aktivace konceptu této role pak v konfiguraci s dalšími aktivovanými koncepty determinuje, díky síti inferencí které od této role vedou dál, způsob, jakým bude organismus dále rekonfigurovat a tím pochopitelně i způsob, jakým bude se svým prostředím interagovat. Bude-li tak aktivován koncept role „misionář“, jímž organismus uchopuje sám sebe, bude tento koncept, tehdy když je aktivován (a postupem času s rostoucí habitualizací jednotlivých procedur i tehdy, když aktivován není) ovlivňovat směr rekonfigurací, volby procedur a tím i jednání řečeného organismu.

Vše, co je zde řečeno, je nahlédneme-li to jako běžnou situaci z naší každodenní zkušenosti tak evidentní, až to je téměř triviální. Jistěže se někdo, kdo sám sebe vidí jako misionáře, ať už je misionářem čehokoliv, bude chovat zásadně jinak, než jak by se choval, kdyby sám sebe jako misionáře neviděl. Jistěže jeho chování bude ovlivněno nejen tím, že se vidí jako misionáře, ale i tím, čeho misionářem se vidí. Jistěže to, co šíří, ovlivňuje a determinuje právě tímto jeho jednání. Co k těmto trivialitám na základě jejich systematizace můžeme přidat je toto: Je šířitelem, ale to co se šíří, se šíří skrze něho a šíří se to proto, že je to nastaveno tak, aby se to šířilo, nikoliv proto, že by si to snad sám šířitel přál. Přesněji, on si to přeje, nicméně přeje si to proto, že mu to bylo jako přání vnuknuto, tím, co je šířeno. On chce, aby se memplex, který předává dál, skutečně dál předal, nicméně chce to proto a díky tomu, že má právě tento memplex. Memplex se šíří právě tímto způsobem. Je to nakonec inferenční systém. Uchytí-li se ve vás několik jeho základních premis, několik základních konfigurací, a máte-li odhodlání domyslet je do důsledků, (a toto odhodlání mít budete, memplex sám, ústy misionáře vás k tomu bude pobízet) potom se ve vás, pomocí přesně dané linie inferencí, rozvine celý systém. Pro nás bude klíčový způsob, jímž memplex role deklaruje.

2.2.12 Přidělení role memplexem

Analýzou memplexu se dostáváme k důležitému bodu, který má zásadní implikace právě pro otázku identity osoby. Stejně jako u sdílené procedury je soubor individuálních procedur, které memplex svému organismu přiděluje, přidělen skrze přidělení určité role. Na rozdíl od sdílené procedury, kde je role definována motivačně – jako určitá pozice ve sdíleném podniku s určitými právy a povinnostmi k jednání ve vymezených situacích, které musí daný člověk dodržet, aby podnik fungoval, je u memplexu tato role definována epistemicky a absolutně. Deklarace a distribuce memplexových rolí probíhá skrze instalaci určité interpretační perspektivy, určitého příběhu o světě. S

tímto „příběhem“ instaluje memplex do konceptuálního systému i soubor konceptů, které jsou aplikovány na samotného člověka. Memplex s daným příběhem člověku vnutí i roli v tomto příběhu. Vnutí mu ji přitom takovým způsobem, že má člověk pocit, jako by teprve v tomto okamžiku objevil sám sebe, svoje pravé já, něco, o čem do teď netušil, že to v něm dríme. To je pochopitelné. Tak, jak se memplex postupně šíří v konceptuální síti, deformující původní vztahy mezi koncepty, zdeformuje i tu část, která je aktivovaná samotným systémem. Deformuje sebevědomí člověka. Je snadno uhodnutelné, proč bude jedním z epicenter zájmu memplexu právě tato část konceptuální sítě. Vytvořením zvláštního konceptu aktivovaného právě organismem, skrze který si tento rozumí, získá memplex přímou cestu k jeho jednání. Když memplex v člověku nainstaluje spolu s jistým příběhem o tom, jak to ve světě chodí, jaké hry v něm probíhají, koncepty jako - duše, árijec, proletář, sluha satana nebo cokoliv jiného, pak je stejně jako u konceptu role instaluje vždy i s určitým systémem inferencí, jak epistemického tak motivačního charakteru. Jednoduše memplex zároveň s tím, že přidělí člověku danou roli, s ní přidělí „informace“ o tom, v čem tato role spočívá, jak se liší od dalších rolí, co tato role dělá v daném příběhu a zároveň co má dělat, v čem spočívá její nejvyšší dobro, o co by měla usilovat, čemu se zároveň vyhnout. Subjektivně se napadení memplexem může projevit jako objev nového či skutečného „já“, při jehož osvojení budou napadení mít pocit nalezení cesty, dokonce objevení sebe sama, jejich dosavadní existence se jim může začít zdát jako „neautentická“ či nepravá. Budou mít pocit, jako by vystoupili z jeskyně na světlo, jako by nahlédli pravé bytí, včetně svého pravého já, jako by teprve teď poznali smysl a důvod své existence. Především se ale začnou jinak chovat.

Právě zde a takto vzniká deviantní forma „osoby“ ze systémové role. Můžeme zde vidět, jak může objektivní akt deklarace vytvořit něco, co je-li systémem osvojeno a aplikováno, nadále působí tím nejintimějším dojmem – jako vlastní já, respektive konkrétní pojetí tohoto „já“ konstituované tím, co si

o sobě člověk myslí, že je. Funguje to díky tomu, že memplex přidělí (samozřejmě ústy šířitele) určitou roli nikoliv poctivým způsobem. Tedy tak, že změní „vědění“ daného subjektu, jeho vědění o světě ale především o něm samotném. Je to něco jako Platónova „vznešená lež“, na jejíž status lži bylo zapomenuto, z čeho se rodí memplex. Deklarace zde vytváří sebepojetí lidí kvůli tomu, aby deklarující získal přístup k jejich jednání. Není ale třeba si tuto deklaraci představovat hned jako cílenou akci. Vše může vzniknout náhodou či omylem. Zatímco sdílená procedura je pochopitelným důsledkem potřeby kooperovat se zjevnou adaptivní hodnotou a institucionalizovaná procedura pochopitelným výsledkem růstu komplexity sdílených procedur, není u memplexu zřejmé, proč by měl vzniknout. Adaptivní hodnota je pochybná nebo přímo negativní – podívejme se třeba na ideologie sebevražedných sekt. Přesto je právě v tomto kontingentním fenoménu s potenciálem „odselektovat“ celý náš druh jeden z rozhodujících momentů deklarace osoby, jímž je vytvoření charakteru „nepodmíněnosti“ tohoto konceptu. Role ještě v institucionalizovaných procedurách jsou přidělovány a jako takové jsou chápány. Role u memplexu jsou už „objevovány“, respektive jsou přiděleny způsobem, jenž může záměrně vzbuzovat tento dojem. V důsledku toho získají polonezávislý status na konkrétní historické a společenské realitě -poprvé se zde objeví něco jako hodnoty „o sobě“, nezávislé na čemkoliv dalším, nebo alespoň na čemkoliv lidském. Respektive – kvůli uvedenému způsobu „špinavé“ formy deklarace se zdají být na nezávislé na čemkoliv dalším, byť reálně vzato jsou zcela závislé na struktuře memplexu.

2.2.13 Funkce rolí v činnosti konceptuálního systému v intersubjektivním modu – shrnutí vzhledem ke konceptu osoby

Jak již bylo řečeno, koncepty konstituující náš systém se dají rozdělit do dvou kategorií. Do první spadají koncepty určené k uchopení nějakého

reálného, na systému nezávislého aspektu prostředí, v němž organismus žije. Sem patří nejen koncepty pro objekty a jejich vlastnosti, ale i koncepty aktivované interně fyziologickými stavy organismu (pocity) i koncepty druhé úrovně, aktivované procesy koncepualizace. První z nich může být reprezentován konceptem člověka. Druhý z nich může být reprezentován například bolestí. Základem třetí podkategorie bude až dále diskutované sebevědomí.

Pak je zde ještě druhá kategorie konceptů, o níž bychom v tradičním duchu mohli říci, že neodpovídá ničemu, co existuje ve světě nezávisle na poznávajícím. Koncepty druhé kategorie nejsou od něčeho vyskytujícího se ve světě odvozeny, ale naopak do světa vnáší něco zcela nového. Původem těchto konceptů je deklarace a jejich paradigmatickým případem je koncept svobody, který se ukázal být konceptem, jemuž neodpovídá ve světě nic před tím, než je systémem zaveden. Teprve v okamžiku, kdy je v systému implementován tento koncept, který v okamžiku své aktivace uvolňuje systém z aktuálně vykonávaných procedur a umožňuje mu zavést procedury nové a potenciálně libovolné, je možné hovořit o nějakém reálně se vyskytujícím organismu, jenž je vybaven právě tímto systémem, že je svobodný. Tvrdil jsem dále, že stejný status má i koncept osoby. Jako koncept svobody je i koncept osoby produktem rozvinutého konceptuálního systému. Analýzou sdílených procedur, institucionalizovaných sdílených procedur a speciální epistemicko-motivační inferenční sítě - memplexu, jsem se pokusil ukázat způsob, jímž jsou do systému postupně deklarovány koncepty, které vykazují postupně zvyšující se podobnost konceptu osoby. Kromě toho se ukázalo, že důvod, proč se role přiděluje spočívá v tom, že se tímto způsobem vymezí určitý soubor požadavků na jednání, který by nebylo od věci nazvat souborem práv a povinností. To opět ukazuje směrem ke konceptu osoby, která je obvykle užívána v etickém či legálním kontextu, jako koncept pro nositele určitých práv a povinností či morálních závazků. Morální či legální status však není něčím, co by se jen tak vyskytovalo v přírodě, v níž se ještě nevyvinul druh

vybavený konceptuálním systémem, schopným sebe-koceptualizace. Morální hodnoty mají v základě stejný ontologický status, jako koncept svobody. I ony existují jen proto, že jsou systémem deklarovány a individuální systémy se jimi řídí, „jako by byly“, díky čemuž pak skutečně jsou a jsou kauzálně účinné.⁷⁷

V čem je rozdíl mezi osobou a rolí? Myslím, že v univerzalitě a nevratnosti. Zatímco role je omezená k té či oné proceduře, je osoba univerzální – být osobou neznamena mít místo v nějakém konkrétním podniku, ale spíše – být schopen vstoupit do jakéhokoliv z nich. S tím souvisí i nevratnost. Role mizí v okamžiku, kdy kooperace končí či ji kooperující opouští, potenciál kooperovat je ale něco, co je každému inherentní. Snad to i osvětluje proč je to právě sebevědomí, na čem tolik záleží při uznání někoho jako osoby. Je z toho i zřejmé proč je nutné zavést koncept osoby vedle konceptu člověka. Člověk zjevně není jediným možným realizátorem konceptuálního systému a sebevědomí. Je to potenciál vstoupit do sdílené procedury, potenciál komunikovat a kooperovat na základě čeho se koncept osoby distribuuje, nikoliv biologický typ.

Koncept osoby je nakonec bližší roli přidělované memplexem v tom, že i role přidělená memplexem je pro memplex nevratná a inherentní, byť nemusí být nutně univerzální. Na rozdíl od memplexu není koncept osoby podložen žádným fiktivním příběhem, její práva a povinnosti ji nejsou vmluveny na základě představení jejího místa v obrazu světa, s nímž by pak stály i padaly.

Osoba, svoboda i hodnoty patří k jednomu „balíčku“ konceptů, jimiž si vytváříme morální status. Tím se nakonec dostáváme i k tradovanému etymologickému původu slova „Person“ odkazujícímu k masce, již si nasazovali herci v divadle.⁷⁸ I koncept osoby je přidělován „hrou“ tzn. systémem sdílených procedur, systémem kooperace a i koncept osoby je stejně

⁷⁷ Že jsou hodnoty zavedeny až konceptuálním systémem neznamena, že jsou v nějakém běžném slova smyslu libovolné. Naopak odpovídají na určité požadavky, které musí být splněny, aby mohl systém fungovat a rozvíjet se. Etický systém stejně jako systém legislativní či politický je technologií řízení distribuovaného konceptuálního systému. Technologií řízení sdílených procedur.

⁷⁸ HANS URS VON BALTHASAR. On the concept of person. *Communio: International Cetholic Review*. 1986,13(1), 18-26.

jako role herce spjat s jednáním, které je v nějakém smyslu nevlastní tomu, kdo je vykonává. Jako je role ve hře ztělesněná maskou, umožněna jen v rámci hry, je i osoba možná jen v rámci kooperujícího společenství. Jako je role ultimátně souborem akcí a slov, které herec musí pronést, je i osoba ultimátně souborem práv a závazků.

Poslední bod, jenž v tomto obrázku ještě chybí, je udání odpovědi na otázku, proč disponujeme takovým konceptem osoby jakým disponujeme. Jaký byl průběh deklarace konceptu osoby do distribuovaného konceptuálního systému, který zastřešuje naši civilizaci? Jak se osoba stala univerzální a inherentní? Tyto otázky musí zůstat otevřené. Jejich zkoumání by nás zaneslo hluboko do oblasti historie naší formy konceptuálního systému. Poslední krok v hypotéze postupu deklarace, krok mezi rolí ve fiktivním scénáři memplexu a osobou v plném slova smyslu, osvobozenou od všech možných interpretací světa a přesto užívající inherentního morálního statusu, zůstane v této práci neučiněn. Tato mezera se však nijak nepromítne v poslední části, v níž budou nasazeny zde získané koncepce ke sjednocení kritérií identity osoby.

3. Struktura konceptu osoby

Nyní přecházíme do oblasti, která se přímo týká osobní identity. Jsme přitom vybaveni o něco solidnější sadou konceptuálních nástrojů, které nám poskytnou prostředky k analýze relevantních koncepcí a jejich vztahů. V následujících pasážích bude zaveden pojem sebevědomí, který představuje primární kritérium připsání statusu osoby nějaké bytosti. Kromě toho, že je to celkem zřejmé, to odpovídá i v předcházející kapitole rozvinuté teorii, podle níž je pro koncept osoby klíčový etický status, který sebou nese. Schopnost dostát právům a závazkům ale předpokládá schopnost kontroly svého jednání a potažmo myšlení, plánování a dalších spíše kognitivních činností, která zase předpokládá schopnost konceptualizovat svoje vlastní stavy, již ultimátně podkládá právě sebevědomí.

Sebevědomí ani konkrétní sebevědomí, jemuž bude věnován vlastní oddíl, ale nemůže být jediným z kritérií trvání či identity osob. Pro tuto tezi, a zároveň proti možnostem disociability kritérií identity osob, budou vzneseny a rozvinuty v zásadě dva argumenty. Prvním z nich se pokusím prokázat, že není možné disociovat psychologické a fyzické kritérium, aniž by přitom daná osoba zanikla. Naváží přitom na dříve předložený argument, jímž mělo být ukázáno, že aby mohl mít systém aktuální stavy, musí být realizován. Zde přidáme tezi, že realizace zároveň vytváří individuální konceptuální systémy. Jelikož bude individuální „mysl“(a s ní i sebevědomí) umožněna až realizací či implementací, pak je tím co systém individuuje právě to, v čem je realizován – tedy nějaké tělo. Jelikož osoba je obvykle individuem, a jelikož individuum zde vzniká až s tělem, pak tělo osoby nemůžeme vypustit z rovnice.

Druhý argument půjde proti disociabilitě externích (ty, která používají druhé osoby) a interních (ty, která používá osoba sama) kritérií identifikace osob. Ten bude úzce souviset s argumentem blokujícím rozpad na subjektivní a objektivní pohled na vědomí. Nejprve budu argumentovat, že interní a externí kritéria jsou kritérii pro aktivaci téhož konceptu u všech aktivujících

systemů. Později budu hájit tezi, že bodem, v němž se externí i interní kritéria protínají, je jednání dané osoby. Pokusím se na základě dříve vytvořené teorie demonstrovat, že jednání je manifestací sebevědomí ve světě a jako takové umožňuje toto sebevědomí v hlavních rysech rozeznávat.

Pokud budou dané argumenty schůdné, bude jejich výsledkem sjednocení osoby jak po ose psychologicko-fyzické, tak po ose subjektivního-objektivního pohledu.

3.1 Sebevědomí

Tou nejdůležitější koncepcí je v otázce osobní identity koncept sebevědomí. Naše sebevědomí, bereme-li jej jako zahrnující i vědomí naší minulosti i naše sebepojetí, je totiž tím, oč nám předně jde, chceme-li vědět, za jakých podmínek přetrváme. Začneme tedy zde.

Víme již, že vědomí lze uchopit jako aktuální stav konceptuálního systému, konstituovaný konfigurací právě aktivovaných konceptů. Tvor vybavený touto funkcí nemusí mít nejmenší tušení o své vlastní existenci. O své vlastní existenci bude mít tušení jen tehdy, bude-li jeho systém vybaven konceptem, jenž bude aktivován například jeho tělem, případně vnitřními stavy jeho těla. Tento koncept musí být objektového typu – tj. musí být z těch konceptů, které jsou aktivací aktualizovány, díky čemuž pokládají základ pro percepci něčeho jako jednotného v čase. Aby šlo o sebevědomí v pravém slova smyslu, v němž jde o vědomí sebe jako vědomého, musí být mezi nutnými kritérii jeho aktivace sám aktuální stav konceptuálního systému. V jistém smyslu tak bude tento koncept podkládat možnost celého druhého levelu konceptuálního systému – nebude konceptem pro nějaký specifický způsob či akt konceptualizace, ale bude konceptem pro samotného konceptualizujícího jako konceptualizujícího – tedy pro sám konceptuální systém.

Sebevědomí tedy vzniká tam, kde konceptuální systém obsahuje koncept pro sebe-sama, jehož kritériem aktivace je aktuální stav

konceptuálního systému. Díky aktivaci tohoto konceptu si je systém vědom sám sebe jako vědomého.⁷⁹

Sebevědomí je tedy umožněno aktivací konceptu, který konceptualizuje samotný systém. Vlastnictví tohoto konceptu pak můžeme identifikovat jako podmínku možnosti sebevědomí, jeho aktivaci aktuálním stavem konceptuálního systému (tedy lidově řečeno vědomím) jako aktuální sebevědomí. Tento koncept je pak jedním z kritérií aktivace konceptu osoby. Že je sebevědomí jednou z podmínek pro připsání konceptu osoby nějakému tvorů považují za dané. Předpokládám při tom, že takto uchopené sebevědomí je zároveň nutnou i dostačující podmínkou pro připsání nejobecnějšího a nejzákladnějšího konceptu osoby dané entitě.⁸⁰

Existuje ale i jiné čtení termínu „sebevědomí“, které k aktivaci konceptu osoby nedostačuje – biologové například identifikují sebevědomí u některých zvířat na základě schopnosti poznat své tělo. Například - postaví-li šimpanze před zrcadlo, přičemž mu před tím ve spánku na čelo namalují kolečko, vyvodí z faktu, že šimpanz nebude na svůj obraz útočit, jako třeba kočka, ale začne po chvíli sahát na svou hlavu na místo, kde má nakreslené znamení, jakoby se v zrcadle zkoumal, že má sebevědomí.⁸¹ Takto chápaný koncept sebevědomí ale podle mě k přiřčení statusu osoby nestačí. Vše co se zde prokazuje, je to, že šimpanz ví o svém těle jako o svém. Můžeme tak říci, že tento typ sebevědomí je realizován aktivací konceptu pro vlastní tělo. To ale není to samé jako to, co považujeme za sebevědomí ve smyslu nutném pro připsání konceptu osoby. Toto sebevědomí, jak bylo řečeno, spočívá v aktivaci konceptu spuštěné nikoliv svým tělem, ale svým aktuálním stavem

⁷⁹ To ještě ale zcela neznamená, že o sobě ví. K tomu aby o sobě jako o něčem věděl, musí být koncept zakládající sebevědomí rozvinut pomocí relací k dalším konceptům. Teprve tímto rozvojem získá to, co nazvu dále *konkrétním sebevědomím* a bude tak o sobě vědět jako o něčem. Co o sobě bude vědět bude záviset na rozvoji jeho systému a především na rozvoji konceptů, které se týkají jeho samotného.

⁸⁰ To nakonec souvisí i s morálním statutem osoby. Být subjektem práv a závazků nepochybně předpokládá být schopen kontrolovat svoje jednání. Být schopen kontrolovat svoje jednání ale předpokládá schopnost vnímat sebe jako jednatelého a v souvislosti s tím i myslícího, plánujícího atd., což zase předpokládá sebevědomí. Jak uvidíme dále, alternativa podle níž by se koncept osoby připisoval na základě určitého typu inteligentního jednání či schopnosti zapojit se do diskurzivní praxe, obnáší vlastně totéž.

⁸¹ Např.: PINKER, Steven. *How the mind works*. New York: W.W. Norton & Company, 1999. ISBN 978-0-393-33477-7.

konceptuálního systému. Jde tu o vědomí svého vědomí a později o vědění o vlastním vědomí, nikoliv jen o vědomí svého těla. Opice si může velmi dobře být vědoma svého těla, aniž by si byla vědoma, že si je vůbec něčeho vědoma. Taková situace nastane v okamžiku, kdy jí chybí druhá úroveň konceptuálního systému (L2), tedy systém konceptů, které konceptualizují procesy konceptualizace. K těmto procesům ale patří i aktuální stav konceptuálního systému, kterým nahrazujeme lidový termín vědomí. Je zřejmé, že systém může mít aktuální stav konceptuálního systému, v němž může být aktivován koncept pro vlastní tělo, aniž by přitom měl koncepty nutné ke konceptualizaci samotného aktuálního stavu.⁸²

Pro osobu je tedy podstatné jen sebevědomí založené v přítomnosti konceptu aktivovaného vlastním aktuálním stavem systému. Nicméně samo sebevědomí nemůže stačit k určení identity osoby, jelikož jde pouze o funkci daného systému. Daný systém může tuto funkci zachovávat, i když se bude koncept který ji zakládá měnit. To znamená i když se bude se měnit konkrétní rozvoj daného konceptu (sebevědomí zůstane zachováno i tehdy, změní-li se například zcela všechny vzpomínky). Sebevědomí jako funkce systému je zcela prázdné, teprve až s rozvojem konceptu, který jej konstituuje, tedy konceptu, jenž je aktivován aktuálním stavem konceptuálního systému, získává svůj konkrétní obrys. Ten je, hovorově řečeno tím, co konstituuje to, co o sobě skutečně daný systém ví (nebo si myslí, že ví). Sebevědomí jako takové tak nemůže k určení identity osoby v čase dostačovat.

3.2 Jednota kritérií identity osoby

Debata na téma osobní identity je do značné míry konstituována sporem mezi tělesnými a psychologickými kritérii. Podle zastánců tělesných kritérií je identita osoby v čase konstituována trváním těla či některé z jeho částí.⁸³

⁸² Nechci zde tvrdit, že šimpanz nemá skutečně sebevědomí, jen zpochybňuji identifikaci vlastního těla, jako kritérium sebevědomí v našem smyslu.

⁸³ V případě animalistů něčím jako živým tělem našeho typu (i když v případě animalismu je často „zvíře“ člověk bráno jako jiný koncept než osoba-člověk a to tehdy, chápe-li se osoba psychologicky, jako určená vědomím). Ovšem užívání termínu osoba v daných debatách je případ

Podle zastánců psychologického stanoviska je identita osoby konstituována něčím, co kolabuje do trvání vědomí, bez ohledu na konkrétní tělo. Tento rozpor je ale nesmyslný.⁸⁴ V jeho základě totiž stojí nesmyslný předpoklad, že fenomén, k němuž referuje termín „vědomí“, je možné myslet bez materiálního substrátu. Právě toto ale možné není. Fenomén vědomí je aktuálním stavem konceptuálního systému. K tomu, aby ale konceptuální systém mohl mít aktuální stavy, musí být nutně realizován a individuován. Konceptuální systém sám o sobě je abstraktní, logická jednotka. Takové entity nemají ani individua, ani stavy. Neexistují totiž v prostoru a čase. Jen u toho, co je v čase, můžeme myslet něco jako aktuální stav. Jen u individuí je možné pátrat po identitě. Konceptuální systém jako takový, abstrahovaný od jakéhokoliv konkrétního ztělesnění, není ani v čase, ani není individuovaný. Není u něj nic jako aktuální stav, jelikož pochopitelně bez času není možné nic aktivovat či aktualizovat. Fenomén označovaný termínem vědomí, které zde preciznějším jazykem uchopujeme jako aktuální stav konceptuálního systému, není možné myslet bez materiálního substrátu právě z toho důvodu, že je v základě časové.

Zde se ale kvůli vágnosti termínu „myšlení“ mohou objevit námitky konstruované podobně jako Avicenův argument letícího muže.⁸⁵ Můžeme si

sám pro sebe. V tomto ohledu není daleko od pravdy Wallecovo postěžování ohledně stavu debaty, v němž se tato nacházela již před dvěma sty lety: „*I cannot help thinking that it is a dispute about words only; and that its darkness and difficulty have been produced entirely by the loose and indefinite language in which the discussions upon it have been carried on. I think, indeed, that all the doubt and all the intricacy now manifestly connected with it would disappear, if disputants, in discussing it, would, before they dispute, fix with precision the meanings which they should attach to the two words — person and identity*“ (WALLECE, Thomas. *A Review of the Doctrine of Personal Identity, by an Old Ex-Scholar of Trinity College, Dublin*. London: J.Moyes, 1827 str.2-3). Konfúze kolem pojmu osoby (a člověka, „self“...) má otevřenou cestu způsobem tázání, který se v debatě někdy praktikuje. Na místo zdefinovaného pojmu (osoby, člověka..) který by si přál Wallece, se totiž někdy tážeme: Čím je dána naše identita? Díky čemu trváme v čase? Takto položená otázka je přímo výzvou ke konceptuálnímu chaosu, obzvláště neodpoví-li se obratem ruky na specifikující otázku: Kdo my? Osoby? „Human animals“? Něco jiného? Slůvka jako „my“, „já“, jsou ve vztahu k tomu, k čemu ukazují poměrně promiskuitní. Člověk, osoba, aktuální sebevědomí – všechno může být stejně dobře „já“. Identita osoby tak nemusí být odpovědí na otázku „osobní identity“, pokládá-li se tato právě jako otázka po „mojí, tvojí, naší“ identitě (která, podotýkám, není jako otázka po identitě osobních zájmen tak úplně inteligibilní).

⁸⁴ Vyjímkou z uvedeného schématu je „constitution view“ podle kterého jsou lidské osoby konstituovány těly, aniž by s nimi měli být identické. BAKER, L.R. *Précis of Persons and Bodies: A Constitution View. Philosophy and Phenomenological Research*. 2004, 64(3), 592-598.

⁸⁵ ALWISHAH, Ahmed. Ibn Sīnā on Floating Man Arguments. *Journal of Islamic Philosophy*. 2013, 9, 49-71.

dobře odmyslet vše, co nás konstituuje až do okamžiku, kdy zůstane jen čisté sebevědomí. Jelikož si toto můžeme představit, zdá se, že si můžeme představit sebevědomí existující bez substrátu, tedy že takové sebevědomí je logicky možné, že jej alespoň bůh svou nekonečnou mocí může udělat. Problém s tímto argumentem je následující. Jediné co totiž dokazuje je to, že koncept konstituující sebevědomí je nutně aktivován pouze jedním kritériem – aktuálním stavem konceptuálního systému a ničím jiným. Není zde ale řečeno nic o samotném procesu aktivace. Ten zůstává zcela na pozadí a my bychom se mohli tázat – jak je tato aktivace vůbec možná? Jak je možné něco myslet? Odpovědí na tuto otázku je zcela nevyhnutelně – protože je konceptuální systém realizován. Argument z možnosti představit si implicitně předpokládá možnost představování si, která ale zase předpokládá realizovanost představujícího.

Ale tento argument můžeme napadnout i jinak a to zcela jednoduše. Celá možnost této představy spočívá na aktivaci konceptů v simulovaném modu. Jediné co zde odhalujeme je současné rozvinutí našeho systému, nikoliv charakter fenoménů, které chceme konceptualizovat. Jsou to totiž jen naše koncepty, co zde kombinujeme. Adekvátnost těchto konceptů není zaručena a jak všichni víme, naše koncepty jsou v psychologických oblastech spíše neadekvátní, než adekvátní. Představitelnost je irelevantní.⁸⁶

Tímto jsme tedy zpochybnili možnost existence vědomí bez něčeho, co jej realizuje a tím i Lockovu teorii, stavící identitu osoby na identitě vědomí a jen vědomí. Nemůže-li vědomí existovat nerealizované, je-li vždy závislé na materiálním substrátu, pak je pochopitelně na materiálním substrátu závislá i identita toho, co jím má být konstituováno. Nicméně to, že aktuální stav konceptuálního systému existuje jen u realizovaného systému neznamena, že by tento systém sám nemohl měnit substráty. Tedy jak říká Locke, že by se

⁸⁶ Mimo to je problém v naší tendenci ignorovat mnoha aspektů konceptů. Mohu bez větších problémů představit situace jako: „Rajče diskutující se salátem o možnosti existence vědomí bez materiálního substrátu“. Když si pak danou představu trochu rozeberu, zjistím, že logicky možná není. Výraz filozofující zelenina je „contradictio in adjecto“. Zelenina je definována určitou organizací biologických vlastností, kterážto, domnívám se, evidentně vylučuje, aby zelenina hovořila o čemkoliv. At jsem si tedy představil cokoli, nebyla to vůbec zelenina.

pod vědomím nemohli střídat substance.

Ani to ale není možné. Jednoduše proto, že konceptuální systém a tedy i jeho stavy je individuován právě svým materiálním substrátem. Je-li ale systém individuován svým materiálním substrátem a ničím jiným, pak je nepochybně v jiném substrátu vždy jiný individuální systém. Identita individuálního systému je pak odvozena od identity substrátu a nikoliv z něčeho jiného. To z jednoduchých logických důvodů – systém sám nemá mimo látku žádná individua. Individuum vzniká až realizací systému. Bez individuí není nic jako identita v čase. Jelikož principem individuace systému je ale právě toto, pak je zřejmé, že vědomí v jiném těle bude úplně jiným vědomím, byť bude formálně vzato mít stejný obsah. Nakonec, když si Locke dokáže představit jak skrze vědomí migrují různé substance,⁸⁷ může si určitě i představit, že se každá z takto migrujících substancí daným vědomím nakazí a to jí už zůstane. Tedy, že se v daném procesu budou ona sebe-vědomí množit. Je zřejmé, že tyto nebudou tvořit jednu superosobu, ale mnoho osob, stejně jako nejsou jednovaječná dvojčata jedním člověkem, byť by byla naprosto stejná, ale dvěma lidmi. To co je v obou příkladech sdíleno, je pouze určitá forma. To co ale vytváří individua je realizace.

Sebevědomí tak nemůže konstituovat identitu osoby v čase, jelikož samo má identitu jen derivativně – od těla. Z hlediska své identity v čase je vědomí vždy parazitem těla. Jen tělo individuuje. Ale tělo samo také identitu osoby založit nemůže, postrádá-li sebevědomí.

Pro aplikaci konceptu osoby je nutná konfigurace obou konceptů – jak těla, tak sebevědomí. Osobou může být jen určitá fyzická, sebevědomá entita, jejíž časové a prostorové hranice jsou plně vymezeny hranicemi jejího fyzického substrátu, tj. jejího těla. Osoba tak nemůže migrovat mezi těly - pokud by migrovala, vytvořila by jiné individuum.

My jsme ale teprve na začátku. Nestačí říci, že pro zachování identity osoby musí být zachována konfigurace mysli a těla, že osoba je touto

⁸⁷ LOCKE, John. An Essay Concerning Human Understanding/Book II/Chapter XXVII." Wikisource, .Wikisource, , 14 Apr. 2012. Web. 4 Nov. 2013. <http://en.wikisource.org/w/index.php?title=An_Essay_Concerning_Human_Understanding/Book_II/Chapter_XXVII&oldid=3751368>

konfigurací – tedy sebevědomým tělem, protože stále v naší rovnici zůstává jedna neznámá, a to sebevědomí v jeho konkrétním vyplnění.

Tím je míněno nikoliv sebevědomí jako funkce konceptuálního systému, realizovaná aktivací konceptu druhé úrovně aktuálním stavem konceptuálního systému, ale to konkrétní sebevědomí příslušející každé osobě. Tedy konkrétní rozvinutí konceptu pro konceptualizaci sebe sama, které je individuální každému systému. Právě toto konkrétní rozvinutí, nikoliv prázdná funkce, je tím, co patří ke kritériím nutným k zachování identity osoby.

3.3 Konkrétní sebevědomí

Každý koncept je konstituován jednak kritérii své aktivace, jednak relacemi k dalším konceptům. Jinak tomu nebude ani u konceptu konstituujícího sebevědomí. I u tohoto bude jeho konkrétní struktura dána systémem relací k dalším konceptům, v nichž je situován v rámci daného individuálního konceptuálního systému.

I když je tedy ve svém základu koncept sebevědomí konstituován pouze jedním kritériem aktivace – tedy aktuálním stavem konceptuálního systému, který se jeho prostřednictvím sám poznává, je ve svém rozvinutém stavu, tedy ve stavu, kdy je zasazen do sítě relací k dalším konceptům, spolukonstituován, jako každý jiný koncept, právě těmito relacemi. Tyto relace pak determinují množinu věcí, které o sobě v běžném slova smyslu systém ví (nebo si myslí, že ví, pravdivost je zde irelevantní). Konkretizovaný koncept sebevědomí pak bude mít tolik dimenzí, kolik typů vědění o sobě bude mít.⁸⁸ Jednu dimenzi

⁸⁸ Víme, že v rámci konceptuálního systému vznikají určité relační celky, v jejichž rámci je vysoká relační provázanost, zatímco mezi těmito rámci (jako celky) ta provázanost může být i velmi nízká. Tyto celky se obvykle konstituují kolem nějakého úrovně praxe, tedy kolem nějakého typu činnosti, s nímž se organismus potýká. V případě, kdy jsou dané konceptuální rámce propojené, získávají koncepty v daných rámcích nové dimenze. Například koncepty emocí, které jsou konstituované neoddělitelně rámcem konceptů, skrze něž jsou identifikovány samotným pocitujícím organismem a rámcem behaviorálním, kdy jsou identifikovány skrze jím příslušné chování, mohou získat novou dimenzi, bude-li rozvinuta a osvojena neurologická či evoluční teorie emocí. Koncepty emocí, které mají od počátku dimenzi „subjektivní“ a behaviorální, tak nyní získají další dimenzi – řekněme fyziologickou a funkcionální, kterou před tím v rámci daného konceptuálního systému neměli. Aktivací vylepšeného konceptu, bude vylepšený systém nejen cítit danou emoci, bude zároveň znát její fyziologickou realizaci a její biologicko-historický původ. Ve stejném smyslu můžeme mluvit o dimenzích konkrétního sebevědomí.

bude konstituovat osobní historie, jinou bude konstituovat konceptuální síť psychologických konceptů (např. po charakterové rysy), jinou bude konstituovat síť ontologických konceptů (jsem člověk, stroj, duše).

Konkrétní sebevědomí je pak konstituováno konceptem, jenž je nutně aktivovaný aktuálním stavem konceptuálního systému, který je ale zároveň zasazený do konceptuálních sítí, skrze relace k dalším konceptům. Tím je také rozvinut a specifikován. S jeho aktivací pak bude systém nejen vnímat sám sebe jako poznávajícího, ale bude se také poznávat. Jako co se bude poznávat bude záviset pak právě na tom, jak bude koncept rozvinut. Rozvinut bude do více dimenzí – bude rozvinut osobní zkušeností, názorem na svět, názorem na sebe, rolemi ve sdílených procedurách, atd.

Může v takto rozvinutém sebevědomí spočívat identita osoby v čase? Víme už, že v něm samotném, jak si to představoval Locke, identita osoby spočívat nemůže, že je to logicky nemožné, protože to, co vědomí individuuje, je právě substance, bez níž nemá smysl o identitě sebevědomí v čase mluvit. Nicméně jsme zaujali stanovisko, že přítomnost sebevědomí je nutnou podmínkou připsání konceptu osoby a že rozvinuté sebevědomí, pochopitelně spolu s tělem, individuální osobu vymezuje. Z toho by se mohlo zdát, že zachování rozvinutého sebevědomí je jednou z nutných podmínek identity osoby. Tomu však odporují dvě věci. Za první naše běžná zkušenost. Za druhé naše morální praxe.

K první námitce. Naše sebevědomí se za život radikálně vyvíjí. Jaké bylo mé sebevědomí, když mi bylo pět let, nemám nejmenší tušení, zřejmě se však v mnohém lišilo od toho sebevědomí, jenž mám k dispozici teď. Pokud jsem stále tou samou osobou, je to něco jiného, než konkrétní forma sebevědomí, co mě stejnou osobou činí.

Na druhou stranu ale – kdyby se moje tělo přes noc radikálně transformovalo a já se stal, řekněme androidem, byl bych ráno tou samou osobou jako večer. Jen bych místo, „mám lidské tělo“ říkal, „mám robotické tělo“.⁸⁹

⁸⁹ Struktura mého mozku by byla převedena ve strukturu počítačovou, takže by při přenosu mého

Tímto je ilustrován zvláštní aspekt celé situace, jehož opomenutí ve standartních diskuzích osobní identity vedlo k rozporu mezi animalismem a psychologismem, který už jsme odhalili jako bezdůvodný. Jde o to, že byt' je osoba konstituována nutně oběma kritérii – tedy tělem i sebevědomím, pro zachování identity osoby postačuje v určitých případech zachování jen jednoho z nich. Takový případ nastane tehdy, dojde-li u již existující osoby k rozpadu jednoho z kritérií, přičemž druhé zůstane zachováno, tedy v situacích jako ilustrativní graduální změna těla, případně při ztrátě původního sebevědomí (např. při mrtvici).

Být osobou je tedy poněkud zvláštní status. K tomu, aby bylo něco do tohoto klubu přijato, to musí splnit obě kritéria. Musí to být individuum, tedy něco reálného (existujícího v čase a prostoru) a musí to být individuum vybavené konceptuálním systémem s úrovní L2, jež je schopné konceptualizovat svůj vlastní aktuální stav. Pokud však už je to jednou do tohoto klubu přijato, není tak snadné dostat se z něj ven a to proto, že když již jednou přijatý člen tohoto klubu „klopýtne“, když již existující osoba ztratí něco, co potřebuje ke svému přetrvání, bude tato absence suplována samotným klubem – ostatní členové klopýtajícího přidrží. To dosvědčuje naše reálná praxe.⁹⁰

Když by někdo z nás, vlivem nějakého neštěstí, úrazu či nemoci, ztratil paměť i zbytek toho, co dříve konstituovalo jeho sebevědomí, nezačneme se k konceptuálního systému nikdy nedošlo ke změně materiálního substrátu takové síly, že by došlo k individuaci nového reálného konceptuálního systému (můžeme si představit, že bych si zatím co by nanoboti přeskládávali můj mozek z biologické hmoty na hmotu křemíkovou používal své oblíbené filmy či si četl, jako bych byl jen u holiče). Toto platí za předpokladu nastavení kritérií identity materiálních objektů, v němž je časoprostorová kontinuita vyšší priority než identita částí. Pokud jde o identitu těla, je třeba vzít v potaz, že jde o primárně o „tělo osoby“. Takový koncept může být lečjakým způsobem ohnut.

⁹⁰ Co je osobou a co ne se rozhoduje na základě kritérií aktivace konceptu osoba. Tento koncept ale má k dispozici vždy více systémů. Klopýtne-li osoba, tj. ztratí-li pojetí sebe jako sebe, stále zde jsou ostatní konceptuální systémy, které nadále konceptualizují. Tyto konceptualizují nikoliv na základě své ochoty ale na základě toho, jakým konceptem osoby disponují - koncept je zavazuje. Mohli bychom mít koncept osoby, jak si přál Locke, který by v takovémto okamžiku například mrtvící stíženého z klubu osob automaticky vykopnul - my ale takový koncept našťastí nemáme, nadále druhého bereme jako tu samou osobu i tehdy, ztratí-li konkrétní sebevědomí, tedy základní kritérium - a to proto, že koncept osoby má tělesné kritérium, jež je v této situaci schopné tento titul udržet. Takový koncept osoby prostě máme, jistě filozofové ho můžou zkoušet rozleptat a může se jim to i povést, nicméně jediné čeho tím dosáhnou bude změna podmínek, za nichž se koncept osoby aktivuje, a to v tomto bodě směrem k barbarské praxi... Nic jiného ani udělat nemohou, osoba vzniká deklarativně. Domnělý objev je zde reálným podsunutím.

němu chovat, jako by to byla jiná osoba, jako by to snad byl někdo cizí, naopak, podpoříme jej jak jen to je možné. Předáme mu co nejvíce informací o něm samém, převyprávíme mu společné zážitky, vzpomínky... Jinými slovy, budeme aktualizovat jeho systém tak, aby znovu nabyl původní strukturu, alespoň aproximativně. Konceptuální systémy druhých lidí, s jejich pamětí a schopností aktualizovat mohou sloužit v případech ojedinělých selhání jako datové banky nebo jako záložní servery, v nichž jsou uloženy naše vlastní data, konstituující naše vlastní konkrétní sebevědomí. V případě selhání našeho vlastního těla a našeho vlastního systému tu budou druzí, kteří nás dokáží alespoň částečně obnovit. Takto to skutečně děláme a dělat to jinak by bylo nelidské. Lockovské teorie stavící identitu osoby jen v paměti či vědomí, jsou tak nejen logicky chybné ale ve svém důsledku i morálně zavrženíhodné. Jejich důsledná aplikace by vedla k tomu, že by klub osob začal systematicky ignorovat své klopýtnuvší členy.

Nyní se ale může objevit námitka. Vzpomínky jiných lidí přeci nejsou vzpomínkami mými, to jak mě jiní lidé vidí, neurčuje přeci to, kdo já jsem. Moje vědomí je něco, co není jiným lidem přístupné, je-li ztraceno, ostatní jej nemohou obnovit. Tato námitka je založná v neadekvátních koncepcích, jimiž se obvykle konceptualizuje fenomén označovaný slovem vědomí. V rámci naší koncepce nebude těžké ji zodpovědět a její zodpovězení bude představovat další argument pro zde rozvíjenou koncepci.

Pokud fenomén vědomí uchopíme tak, jako jsme to udělali zde, pak uvidíme, že vědomí je možné jen proto, že je v přírodě a jen proto, že je realizované. Fenomén označovaný v běžné řeči termínem vědomí je totiž aktuálním stavem konceptuálního systému, který je konstituovaný konfigurací aktuálně aktivovaných konceptů. Koncepty ale mohou být aktivovány jen proto, že je konceptuální systém realizován v nějakém organismu, který je zasazen v nějakém prostředí, s nímž interaguje. Je to totiž právě interakce s prostředím, co aktivuje koncepty, které konstituují aktuální stav konceptuálního systému. Fenomén vědomí je tedy neodmyslitelně vtělený a není jej možné konzistentně

myslet mimo tělo. Jen v rámci reálného individua může mít konceptuální systém aktuální stavy. Na rozdíl od vědomí, konceptuální systém je možné myslet mimo jakékoliv individuum. Myslíme-li jej tak, myslíme jej jako určitou formální či logickou jednotku. Jako funkcionální komplex či schéma. Řekli jsme také, že tuto strukturu může bez problému sdílet více organismů, dokonce se ukázalo, že bez sdílení podstatné části této struktury by nebylo možné, aby se systémy navzájem aktualizovaly. Tato struktura je ovšem také tím, co v rámci každého individuálního organismu vyváří podklad pro obsah aktuálního stavu konceptuálního systému. Byť je tedy každý aktuální stav systému přístupný jen danému organismu, přesto může být po obsahové stránce typově identický s aktuálním stavem jiného organismu, v případě, že by tento byl vybaven toutéž formou konceptuálního systému a shodou okolností by aktivoval tytéž koncepty v téže konfiguraci. V možnosti sdílení těch samých konceptuálních struktur ale nepochybně leží i diskutovaná možnost obnovení jednoho individuálního systému pomocí druhých konceptuálních systémů. Ty jej totiž mohou nakonfigurovat do té samé podoby pomocí konceptů, které o daném organismu mají vytvořeny. Tolik tedy k námitce obecně.

I přes zde řečené by se mohlo zdát, že například vzpomínky obnovené touto cestou, nebudou těmi samými vzpomínkami, jako vzpomínky ztracené. To ale není pravda. Za prvé, vzpomínky nejsou materiální objekty, jimž je přidělována identita například na základě časoprostorové kontinuity. Vzpomínky jsou určité soubory provázaných konceptuálních konfigurací, a jako takové se jich týká vše, co bylo řečeno o konceptuálním systému – jsou to formální jednotky, které jsou individovány jen tím, že náleží k témuž organismu. Jelikož ale obnovené vzpomínky budou náležet stejnému organismu, půjde o ty samé vzpomínky. Ale zde řečené představuje jen akademický argument, reálně nám vůbec nezáleží na vzpomínkách jako individuích, ale na jejich formě – tedy lidově řečeno, na tom, o čem jsou a jaké jsou. Forma pak může být obnovena zcela neproblematicky.

Za druhé. Mohlo by se zdát, že vzpomínky, které budou načtené tímto způsobem, budou nakonec trochu jiné – budou přeci podávány z jiné perspektivy lidmi, kteří si všimli jiných aspektů situací, atd. K tomu lze říct jen to, že díky tomuto aspektu budou znovu načtené vzpomínky nejspíš lepší než ty původní – díky více perspektivám budou obsahovat více detailů, atd. Navíc v okamžiku, kdy budou tyto vzpomínky nainstalovány do cílového systému, budou mu automaticky prezentovány z jeho vlastní perspektivy. On je jejich středem, on si bude představovat, že dělá, to co mu druzí říkají, že dělal, atd. Simulovaný modus perspektivu automaticky vyrovná.

Za třetí, mohlo by být namítnuto, že to co se přeneso nebudou skutečné autobiografické vzpomínky, ale jen vzpomínky sémantické. Že budou postrádat tu prožitkovou fenomenologii charakteristickou u autobiografických vzpomínek. Ale i to je omyl. Máme simulovaný modus s ohromným potenciálem. Jen si vybavme sílu některých snů či dokonce lucidních snů. Pomocí sil fantazie je možné rekonstruovat na základě čistě sémantických údajů, na základě pouhé deskripce, i onu prožitkovou fenomenologii.

Ukázalo se tedy, že osoba může být rekonstruována i přes ztrátu jednoho z jí konstituujících kritérií, a že to může být takto rekonstruována díky tomu, že konceptuální systém může být sdílený. Individuální mysl není ostrůvek v moři cizosti, spíš je jednou z vln v moři samém, nikdy izolovaná, vždy a ze všech stran se prolínající s vlnami ostatními.

3.4 Externí a interní kritéria identity osoby

V předchozích kapitolách, kde jsme se konečně dostali k aplikaci našeho terminologického rámce na otázku osobní identity, jsme dospěli k následujícímu. Termín osoba je aplikován na takové objekty, které splňují následující kritéria. Musí jít o reálně existující entity, tyto objekty musí být vybaveny konceptuálním systémem s L2, tedy schopným konceptualizovat své vlastní procesy konceptualizace, který je vybaven konceptem, jenž je

aktivován jeho vlastním aktuálním stavem konceptuálního systému, který jak jsme řekli, konstituuje fenomén, jenž běžně nazýváme sebevědomím. Tato aplikace je však prováděna skrze konceptuální systém, přičemž je jedno, zdali jde o systém posuzované osoby, nebo o systémy ostatních osob. Identifikace je tedy do stejné míry interní jako externí. To proto, že konceptuální systém, díváme-li se na něj jako na určitou formální strukturu, je distribuován v mozcích více organismů. To zcela nutně – systém by se nikdy nemohl vyvinout sám. Distribuovaný konceptuální systém pak obsahuje sdílenou složku, která je jak strukturálního, tak obsahového typu. Jelikož je ale koncept myslitelný pouze jako součást konceptuálního systému, protože, jak jeho kritéria aktivace, tak jeho relace k dalším konceptům jsou formálně vzato konceptuálního charakteru, pak z toho plyne, že bude-li sdílen konceptuální systém, budou sdíleny i jednotlivé koncepty. Míra formální podoby jednoho konceptu napříč individuálními konceptuálními systémy bude samozřejmě variabilní, přičemž variabilita bude odrážet svébytnost jednotlivých systémů, jež bude dána jejich specifickou historií aktivací, rekonfigurací a aktualizací, tedy jejich osobní zkušeností. Nicméně do jaké míry budou systémy synchronizovány, do té budou obsahovat formálně stejné koncepty, což se týká i konceptu osoby.⁹¹

Díky výše řečenému můžeme tedy říci, že formálně ten samý koncept osoby může být aktivován v různých systémech. A vzhledem k tomu, že to co hledáme, když hledáme identitu objektu, je umožněno aktivací jednoho singulárního konceptu, tedy konceptu, který vymezuje jednu časo-prostorovou entitu, vychází nám z toho, že po určení identity nějaké osoby v čase není nutné, aby danou identifikaci prováděla osoba sama. Naopak, může to provést kdokoliv, kdo danou osobu dostatečně zná.

Máme tu tak dvě sady kritérií aktivace konceptu osoby, které jsou

⁹¹ Zajímavá konsekvence řečeného je, že jelikož je koncept definován teleologicky jako koncept v dKS a konkrétní sebevědomí je koncept, pak i konkrétní sebevědomí bude mít tuto distribuovanou či teleologickou složku. To znamená – konkrétní koncept každého z nás je vždy širší, než ta jeho instance, jíž my sami disponujeme. I tento koncept se při tom bude realizovat v komunikaci s druhými. Při komunikaci se totiž distribuovaný konceptuální systém individualizuje v participujících (to je jiné vyjádření pro růst sdílené složky systému).

rozdělené podle toho, aktivuje-li daný koncept osoba sama, či jiné osoby. Když se vrátíme k námi již odhaleným kritériím – objektivním či externím kritériem trvání osoby je zjevně trvání lidského těla a především mozku. Subjektivním nebo interním kritériem je pak samozřejmě paměť či extenze vědomí.

Jedním z dalších hříchů, který můžeme vytknout diskutujícím v oblasti osobní identity, je opomenutí jednoty těchto kritérií. Daným kritériím totiž neodpovídají dva typy konceptu – koncept vědomí a koncept těla, které by si každý sám mohl klást nárok být osobou. Obě sady kritérií jsou kritérii toho samého konceptu osoby. To čeho trvání v čase se odvozuje externě z trvání těla, je tím samým čeho trvání v čase se odvozuje interně z rozsahu paměti či sebevědomí. Je to jedna osoba. Kdyby toto vešlo v analytické filozofii v obecné povědomí, nemohlo by nikdy dojít k rozporu mezi tělesnými a psychologickými kritérii. Tělesná i psychologická kritéria jsou dvě sady kritérií, kointerující dvě dimenze téhož konceptu osoby.

Tělesná kritéria sama o sobě k určení identity nedostačují, jelikož to, co připsání konceptu osoby musí předcházet, je sebevědomí, které přímo na těle nevidíme. Kritéria z hlediska určování identity interní, jako je rozsah sebevědomí umožněný pamětí, také, jak jsme již viděli, nedostačují. Paměť se rozpadá dříve než tělo, tváří v tvář halucinacím a snům pak vědomí v určení osobní identity selhává úplně. Ten, kdo žije v systematickém bludu či snu, v němž je Napoleonem, by v případě dostatečnosti interních kritérií Napoleonem skutečně byl. Že Napoleonem není a být nemůže, rozhodneme na základě kritérií objektivních, aktivovaných pohledem na jeho tělo blábolící v koutě vypočítávané cely psychiatrie.⁹²

Interní a externí kritéria určení identity osoby nejsou spojena jen logicky, tím že to jsou kritéria toho samého konceptu, aktivovaného jen dvěma různými způsoby, jednou externě, tělem dané osoby, po druhé interně, aktuálním stavem vlastního systému. Pokud by totiž byla kritéria spojena jen

⁹² Relevanci externích kritérií určení identity si uvědomuje už Leibnitz: LEIBNITZ, G.W. *New essays concerning human understanding*. Přeložil A.G. LANGLEY. New York: MacMillan company, 1896. str 254

tímto způsobem, měli bychom zásadní epistemický problém – jak poznat, že dané tělo má konceptuální systém schopný realizovat „sebevědomí“ a jak poznat, že se v databázi systému náhle něco nezměnilo natolik, že už systém nemůže aktivovat ten samý koncept osoby a přestává tak sám pro sebe být tou samou osobou? Tento problém v naší praxi vůbec nemáme, zde velice snadno, skoro automaticky osoby identifikujeme i reidentifikujeme. Jak je to možné?

3.5 Jednání jako průsečík externích a interních kritérií aktivace singulárního konceptu konkrétní osoby.

V naší praxi identifikace a reidentifikace osob okamžitě objevíme to, co oba typy kritérií pojí v jedno. Není tím nic jiného než aktivita daného organismu. To co dělá, co říká, jak přistupuje k věcem, jeho tendence, reakce jeho náhledy a názory, tak jak je vyjadřuje – jednoduše veškerá jeho aktivita tvoří most mezi subjektivním a objektivním, tedy mezi interními a externími kritérii identifikace osoby, mezi jeho sebevědomím a tělem. Každá lidská aktivita je totiž umožněna procedurou, která je umožněna inferenční sítí, která je umožněna koncepty, jež jí konstituují. Ty jsou při jejím výkonu aktivovány a konstituují tak aktuální stav konceptuálního systému, který v lidském provedení obsahuje i systém konceptů pro konceptualizaci vlastních procesů konceptualizace, v jejímž středu je koncept aktivovaný aktuálním stavem vlastního konceptuálního systému, a který jak víme, konstituuje sebevědomí. Tento koncept je ale skrze své relace k ostatním částem konceptuální sítě nějak strukturován a jak také víme (například z analýzy memplexu), tak tato strukturace, určující co o sobě člověk ví, či si myslí, že ví, je jedním z hlavních faktorů, které ovlivňují spouštění a výkon procedur. Tedy to jak jedná. Výkon těchto procedur díky tomu představuje pro druhé lidi „okno do duše“ a to jak do aktuálního stavu konceptuálního systému, tak do konceptuálního systému samotného. V lidské aktivitě se tak odráží celá konatelova mysl, od hodnot které má, po její aktuální stav. To právě kvůli

nerozdělitelnému propojení mezi procedurou a zbytkem konceptuálního systému. Jednání je možné jen tam, kde je mysl. Struktura jednání odráží strukturu mysli - aktuálně vykonávaný „tah“ dané procedury představuje vstup do „vědomí“ člověka. Jediné, co neleží na této královské cestě druhému do hlavy je jeho simulovaný modus – tedy soubor jeho snů, fantazií, jeho vnitřní řeč, jeho ještě nezapočaté plány – tedy vše, co v člověku zatím jen dříme.⁹³ Ale to je jen jedna část naší mysli, nikoliv mysl celá a navíc, její znalost není potřebná. Je však jasné, že i do této vnitřní citadely se lze pomocí určitých technik dostat právě skrze jednání člověka – nejsnadněji tím, že se ho zeptáme.

Pro naši agendu řečené otevírá prostor, v němž se mohou externí i interní kritéria bezpečně sejít. Mimo to získáváme podklady pro určení nějakého živočicha jako sebe-vědomého. Sebevědomí má ten, kdo jedná jako by měl sebevědomí a to proto, že skutečná imitace sebevědomého tvora bude sebevědomý tvor. Nic jiného než tvor mající konceptuální systém nemůže jednat na té úrovni, na níž jedná tvor s konceptuálním systémem. A nic jiného, než tvor vybavený sebe-vědomí realizujícím konceptuálním systémem, se nemůže chovat jako sebevědomý tvor.⁹⁴

Sebevědomí tak můžeme naprosto nepochybně a nevývratně připsat jakémukoliv tvorovi, u něhož je sebevědomí behaviorálně manifestováno. Jelikož sebevědomí je ale hlavní požadavek pro přijetí do klubu osob, je i toto přidělitelné na základě behaviorálních kritérií. Pro náš problém se vztahem interních a externích kritérií trvání osoby v čase to pak znamená – obě kritéria se prakticky zcela překrývají. Vzpomínky či extenze vědomí, jenž představuje

⁹³ Pro připsání myšlení nestačí jen mluvit, jak si myslí fanoušci Turingova testu, ale je třeba i jednat, naplňovat nějaké cíle. I pokud by nějaký program byl schopen mluvit tak, že by turingovým testem prošel a i když by někdo mohl mít intuice, že skutečně má mysl, byly by tyto intuice nepodložené, respektive byly by podloženy jen habitualizovanou inferencí osvojenou prací s lidským subjekty. Inferencí typu – kdo mluví ten i myslí. Taková inference je chybná, respektive nikdy nemůže stačit k připsání konceptu vědomí, protože k tomu musí být daný systém vybaven konceptuálním systémem, který bude schopný systematicky jednat. Myšlení se musí manifestovat činem.

⁹⁴ Ale co robot, který bude naprogramovaný tak, aby imitoval lidské jednání? Tvrdím, že k tomu, aby byla taková imitace skutečně přesvědčivá, aby robot dokázal vše to, co dokáže člověk, bude muset být vybaven konceptuálním systémem podobným jako člověk. Ergo bude muset mít mysl, vědomí i sebevědomí jako máme my. Nemám ani nejmenší pochybnost, že je možné takového robota stvořit. Bude to ale muset být provedeno implementací systému, který bude na vyšší funkční úrovni fungovat stejně, jako náš konceptuální systém.

interní podmínku aktivace téhož konceptu osoby, jsou vzpomínkami na to, co člověk dělal. Konání je ale realizováno pohyby těla, které jsou potenciálně neustále viděny dalšími lidmi. Vzpomínky osoby a vzpomínky na osobu jsou oboje konstituovány jedním – jednáním.⁹⁵

Jednání je tak důležité proto, že jde o manifestaci konceptuálního systému ve vnějším světě. Procesy rekonfigurací aktuálního stavu systému v reálném modu a pozorovatelné pohyby těla jsou dvě složky téhož – vykonávání procedury. Vzhledem k tomu, že procedury jsou určitých typů, jež se dají klasifikovat podle typů cílových rekonfigurací, podle typů motivů, jež je spouštějí a vzhledem k tomu, že lidské systémy obsahují silnou sdílenou složku, díky které sdílíme i většinu typů procedur, díky tomu všemu jsme vybaveni silnou složkou systému, která obsahuje koncepty, které jsou aktivovány z části externě, určitou strukturou pohybů druhého, z části interně, určitou strukturou našeho aktuálního stavu. A díky tomuto jsme schopni okamžitě rozeznat určitou sekvenci pohybů druhého, jako vykonávání nějaké procedury a zároveň, protože jsme schopni rozeznat o jakou proceduru jde, tedy jaký typ motivu či důvodu jí určuje, jsme tím schopni i odkrýt jednu část jeho systému vůbec. Tato tři souvětí jen v systematickém jazyce přerývá triviální poznatek, že když někoho vidíme, jak bere do ruky konvici s čajem, nalévá její obsah do hrnku, jenž poté zvedá k ústům, tak z toho můžeme naprosto oprávněně usuzovat, že se chce napít čaje.⁹⁶

⁹⁵ V jádru celého argumentu tohoto oddílu je procedura – procedura je záležitostí jak interní, tak externí. Vykonává se na základě interního systému rekonfigurací, spouští se na základě interního systému hodnot a přesvědčení. Vykonává se ale ve světě – v objektivním prostoru. Ze sledování člověka vykonávajícího nějakou proceduru tak můžeme usuzovat na nastavení jeho systému, díky tomu, že každá procedura je součástí větší sítě důvodů a vědění. Z toho co kdo dělá „snadno“ usoudíme na to, co chce či co si myslí. Možnost imitace vykonávání procedury je zablokována tím, že komplexní jednání odpovídající výkonu procedur nelze simulovat, aniž by při tom bylo zavedeno něco, co funguje stejně jako procedura. Ke znalosti konkrétního sebevědomí sledované osoby se dostaneme úvahou z hodnot a přesvědčení – tak jako jednání odráží určité hodnoty a přesvědčení, tak hodnoty a přesvědčení odráží, co si daný člověk myslí i o sobě.

⁹⁶ Samozřejmě se v tomto můžeme mýlit, druhý může jen předstírat, že se chce napít čaje, ve skutečnosti však může pohyby jen předstírat, aby nás udržel v nevědomosti ohledně jeho skutečné intence, již je chrstnout nám vroucí tekutinu do obličeje. Možnost předstírání a omylu zde nepopírá, ale potvrzuje naši tezi, která zní, že jednání odhaluje procedury a tím i strukturu systému, jenž jim dává vzniknout. To co druhý totiž dělá, předstírá-li pití čaje, proto aby nás učinil bezbrannými v okamžiku, kdy dojde k završení jeho skutečné cílové konfigurace, je umožněno právě tím, že jednání odhaluje procedury. Možnost jeho klamání je dána jeho předpokladem, že jeho jednání v našem systému aktivuje koncept pro proceduru „pití čaje“ a nikoliv pro proceduru „přípravy na útok“. Klam a omyl by zde nebyly vůbec možné, kdyby systém nefungoval tak, jak

Zde musí být explicitně popřena jedna věc. Nic z toho, co běžně děláme, díváme-li se na druhé v jejich činnostech, není úsudkem na základě analogie. My nepředpokládáme, že druzí jsou zhruba stejní jako my a nevyvozujeme z toho závěry týkající se jejich motivů, cílů a rozpoložení. Když uvidíme druhého, jak se svíjí v bolesti držíc se za opařený obličej poté, co jsme mu do něj chrstli vroucí vodu, není naše jasné vědomí toho, že jej to bolí, ani v nejmenším postaveno na nějakém argumentu či úsudku. Vše je plně automatické a to proto, že náš konceptuální systém je v této oblasti vybaven koncepty, které mají kritéria aktivace interního i externího charakteru. Když hledíme na svíjejícího se druhého, pak právě na základě jeho svíjení, aktivujeme koncept pro „bolest“. Jen nikoliv na základě interních kritérií, jak by byl koncept bolesti aktivován, když bychom v obličejí měli horkou vodu my, ale na základě externích kritérií aktivace, jimiž zde je pro bolest specifická struktura jednání. Není zde žádné odvození z jednání na interní stav, protože „interní stav“ je jen druhou dimenzí konceptu, jehož první dimenzí je právě typické jednání.

Tímto tedy již máme otázku osobní identity téměř zodpovězenou. Víme, že základním kritériem, na jehož základě může být singulární koncept typu „osoba X“ reaktivován, je konkrétní sebevědomí, víme také, že toto sebevědomí existuje jen proto, že je realizováno v nějakém těle a že je to tedy tento materiální substrát, čemu vděčí za svou individualitu. Tělo a sebevědomí jsou neoddělitelné. Víme dále, že existují dva typy kritérií pro aktivaci konceptu osoby, jednak kritéria interní, jimiž se identifikuje systém sám a přímo, jednak kritéria externí, jimiž je identifikován druhými. Tyto dva typy kritérií jsou ale logicky spojeny a není možné je disociovat, protože jde o dvě dimenze téhož konceptu. Jejich jednota je demostrována i jinak a to jednáním, které je manifestací sebevědomí ve světě. Přetrvání konkrétního sebevědomí, které zakládá identitu konkrétní osoby v čase je tak určitelné na základě behaviorální analýzy. Víme i odkud se osoba bere, jak myslet osobu ve světě, i proč je koncept osoby důležitý. Neznáme jen přesnou historii jeho deklarace.

bylo výše řečeno.

Závěrečná reflexe

Tímto jsme se propracovali k úplnému závěru této práce. K čemu jsme zde ale vlastně dospěli? Co si z toho všeho vzít? Na to není zcela snadné odpovědět. Samozřejmě, pokud argument konstituující tuto práci neobsahuje zásadní chybu, kterou jsem v zápalu boje přehlédl, potom jsme dospěli k alternativnímu schématu pro myšlení osob. Dospěli jsme k určitému pohledu na to, kým jsme a jaké podmínky je nutné dodržet, abychom tím také zůstali. Pokud to lze podat jednoduše, pak jsme učitým zvláštním organismem, u něhož se vyvinula vyšší forma konceptuálního systému, konkrétně taková, která obsahuje sub-systém, jehož rolí je konceptualizovat vlastní stavy konceptualizace. V metaforickém středu tohoto systému je pak zvláštní koncept, jehož kritériem aktivace je samotný aktuální stav konceptuálního systému. Jen díky tomuto se může systém poznávat jako poznávající – jen díky tomuto má vlastnost, již v běžné řeči nazýváme sebevědomím. Jsme tedy sebevědomým organismem a tímto jsme „od přírody“. Od přírody ale nejsme v přímém slova smyslu osobou. Tou jsme, jak jsem se pokoušel ukázat, díky zvláštnímu charakteru konceptuálního systému. Konceptuální systém je totiž vždy distribuovaný a sdílený, díky čemuž mohou organismy jím vybavené participovat na společných projektech, řízených pomocí funkce sdílených procedur. Sdílené procedury ale fungují jen tak, že rozdělí úkoly zadáním toho, kdo, co, kdy a jak má udělat. Úkoly jsou přitom zadávány přidělením standartizovaných rolí, které jsou konstituovány, kromě kritérií k získání a udržení si role, převážně předpisy, které stanovují co, kdy a jak má nositel role dělat, aby sdílená procedura fungovala. Pokusil jsem se ukázat, že právě v přidělení role spočívá ten zásadní obrat ve vývoji, na jehož konci je svobodná osoba obdařená morálním statutem. S rolí přitom sdílí jednu zásadní charakteristiku – neexistuje nezávisle na sdíleném konceptuálním systému a na systému sdílených procedur – neexistuje nezávisle na myslích a společnosti.

Existuje jen proto, že ji systém jako existující deklaruje, tedy zavádí jako zvláštní organizační funkci a právě tento status ji činí naprosto výjimečnou. Jen díky tomu totiž můžeme říci, že má nějaká práva – nějaký morální status. Má je, protože ji takto systém stvořil a přesně k tomu ji stvořil. Stejně jako koncept svobody, který činí organismus svobodným jen tím, že je zaveden do celkové funkční architektury jeho konceptuálního systému, i koncept osoby činí sebevědomý organismus subjektem etiky. Vzhledem k tomu, že je náš systém distribuovaný, nikoliv centralizovaný – nelze si jej přestavit jako boha či jinou superbytosť, existující mimo ty, které řídí, tak to jsou právě ti, s nimiž interagujeme, kdo nás činí tím, co jsme, tedy osobami. Lidé se pozvedají ze statusu sebevědomých zvířat ke statusu morálních bytostí jen mezi sebou navzájem.

Ale díky tomu nemohou být kritéria trvání jedné osoby nikdy závislé jen na této osobě samé – osoba je konstituována interně, svým vlastním individuálním konceptuálním systémem jen z poloviny, z druhé poloviny je konstituována externě – individuálními systémy druhých. Jelikož je kritériem trvání osoby trvání jejího specifického konceptuálního systému, předně konceptu, který konkretizuje její sebevědomí, a jelikož tato kritéria nemohou být myšlena bez realizujícího materiálního substrátu, je konstitutivní podmínkou identity osoby právě kontinuita těla. Přesto je to na čem záleží stále konkrétní sebevědomí – tělo je podmínkou jen proto, že individuální sebevědomí nemůže být nikdy nerealizované – je to realizace v nějakém materiálním substrátu, co systém i jeho aspekty individuuje.

Že si Locke a další nevšimli této neodmyslitené provázanosti podmínek trvání osoby, je naší výtkou směrem ke standartním debatám. Jelikož si ale nevšimli tohoto, nemohli si všimnout ani toho, že interní a externí kritéria jsou pevně spojena skrze jednotu jednání. Kontinuita sebevědomí se manifestuje kontinuitou činů a řeči. A právě tato jednota umožňuje ostatním individuacím konceptuálního systému přímo poznat sebevědomí druhého. I když je pak toto sebevědomí zmařeno, mohou jej ostatní individua nahradit ze sebe samých –

ze svých vlastních systémů.

Nic ze zde řečeného ale nemůže zablokovat výskyt mezních situací, ve kterých nebude zřejmé, jak správně koncepty osoby či člověka použít. Svět nám nepochybně, snad i vlivem technologického rozvoje takové situace bude předkládat. Možná největší výhodou, již zde prezentovaná alternativa má oproti tradičnímu diskurzu je to, že v našem rozvržení je mezní situace doopravdy možné řešit. Pro nás není problém, že jsou všechny fundamentální koncepty v pohybu. Epistemickou teorií identity jsme připraveni přijmout zodpovědnost za jejich vývoj, jenž můžeme korigovat empiricky informovaným politickým procesem. To je nezanedbatelná výhoda i proto, že se asi nedá předpokládat, že by se standartní diskurz, který se od Lockových dob pohnul nanejvýše k většímu konceptuálnímu chaosu, probudil v okamžiku, kdy věci týkající se trvání a individuace inteligentních bytostí přestanou být tak jednoduché, jako jsou ještě nyní. Možnost řízeně a uvědoměle transformovat koncepty tak, aby „ustály“ potenciálně prudké otřesy ve své části světa, jímž může v příštích pár stoletích řádně zamávat výzkum v oblasti biotechnologií či robotiky a umělé inteligence, tak lze považovat za klíčovou investici do budoucna, kterou metafyzické přístupy nedokáží dorovnat.

Literatura

- ALWISHAH, Ahmed. Ibn Sīnā on Floating Man Arguments. *Journal of Islamic Philosophy*. 2013, 9, 49-71.
- BAKER, L.R. Précis of Persons and Bodies: A Constitution View. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2004, 64(3), 592-598.
- BUTLER, Joseph. *The Analogy of Religion*. Dissertation 1. Oxford: Oxford University Press, 1896.
- CLARK, Andy. *Being there: putting brain, body, and world together again*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c1997. ISBN 0262032406.
- DAWKINS, Richard. *Viruses of the mind*. In: Bo Dahlbom (ed.), Dennett and His Critics: Demystifying Mind . Blackwell. 1993. Str. 13-27
- DEACON, Terrence William. *Incomplete nature: how mind emerged from matter*. New York: W.W. Norton & Co., c2012. ISBN 0393049914.
- DENNETT, Daniel C. *Quining qualia*. In Anthony J. Marcel & E. Bisiach (eds.). Oxford University Press. 1988
- DENNETT, Daniel Clement. *Consciousness explained*. London: Penguin Books, 1993. Penguin science philosophy. ISBN 0-14-012867-0.
- DENNETT, Daniel Clement. *Intuition pumps and other tools for thinking*. New York: W.W. Norton & Company, c2013. ISBN 978-0-393-08206-7.
- DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii: námitky a autorovy odpovědi*. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK, přeložil Pavel ZAVADIL. Praha: OIKOYMENH, 2003. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-084-X.
- DEWEY, John. *Logic: the theory of inquiry*. New York: Henry Holt and Company, c1938.
- DEWEY, John. *Experience and nature*. 2. print. Chicago: Open court publishing co., 1926.
- HANS URS VON BALTHASAR. On the concept of person. *Communio: International Cetholic Review*. 1986,13(1), 18-26.

- HOSLANGER, Sally. *Persistence through time*. In: LOUX, Michael J. a Dean W. ZIMMERMAN (eds.). *The Oxford handbook of metaphysics*. Oxford: Oxford University Press, 2005. s. 315-354 ISBN 0-19-928422-9
- HOBBS, Thomas, *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury; Now First Collected and Edited by Sir William Molesworth, Bart.*, London: Bohn, 1839-45. vol. 1, kapitola 11, Of Identity and Difference. s. 132-138
- HUME, David, SELBY-BIGGE, L.A. (ed.). *Treatise of human nature*. Oxford: Clarendon press, 1888.
- JACKSON, Frank. Epiphenomenal Qualia. *The Philosophical Quarterly*. 1982, 32(127), 127-136.
- KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Přeložil Jiří CHOTAŠ, přeložil Ivan CHVATÍK, přeložil Jaromír LOUŽIL. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-035-1.
- KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1990. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0152-5.
- KIRK, Robert, *Zombies*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/zombies/>>.
- LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, c1980. ISBN 0-226-46801-1
- LEIBNITZ, G.W. *New essays concerning human understanding*. Přeložil A.G. LANGLEY. New York: MacMillan company, 1896. str 254
- LOCKE, John. *An Essay Concerning Human Understanding/Book II/Chapter XXVII*. Wikisource, . Wikisource, , 14 Apr. 2012. Web. 4 Nov. 2013. <http://en.wikisource.org/w/index.php?title=An_Essay_Concerning_Human_Understanding/Book_II/Chapter_XXVII&oldid=3751368>
- MARTIN, Raymond a John BARRESI (eds.). *Personal identity*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. Blackwell reading in philosophy. ISBN 978-0-631-23442-5.
- NAGEL, T. What is it like to be a Bat? *Philosophical Review*. 1974, 83(4), 435-450.

NOZICK, Robert. *Philosophical explanations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University, 1996. str 29-70. ISBN 0-674-66479-5.

NOONAN, Harold.W. Animalism Versus Lockeanism: A Current Controversy. *The Philosophical Quarterly*. 1998, vol.48(192), 302-318. ISSN 0031-8094.

NOONAN, Harold W. *Personal identity*. 2nd ed. London: Routledge, 2003, ISBN 0203428358..

OLSON, Eric T., *Personal Identity*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/identity-personal/>>

PARFIT, Derek. *The unimportance of identity*. In H. Harris. *Identity*. Oxford University Press. 1995.str. 13-45.

PARFIT, Derek. *Reasons and persons*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1987. ISBN 978-0-19-824908-5.

PERRY, John. *A dialogue on personal identity and immortality*. Indianapolis: Hackett Pub. Co., c1978.

PUTNAM, Hilary. Brains and behavior. In: PUTNAM,H. *Mind, Language and Reality* Cambridge: Cambridge University Press, 1975, s. 325

PINKER, Steven. *How the mind works*. New York: W.W. Norton & Company, 1999. ISBN 978-0-393-33477-7

QUINE, W. V. 'Book Review of *Identity and Individuation*, Munitz. K, ed. (New York: NYU Press, 1971)' in *Journal of Philosophy*, 1972 69(16),str. 490.

REID, Thomas. *Essays on the Intellectual Powers of Man: Memory* [online]. Do moderní angličtiny přeložil Jonathan BENNETT. ©2010–2015, s. 133-159 [cit. 2014-02-17]. dostupné na <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/reid1785essay3.pdf>

SEARLE, John R. *The construction of social reality*. London: Penguin Books, 1995. Penguin philosophy. ISBN 978-0-14-023590-6.

SEARLE, John. *Phenomenological ilusion*. In: Reicher, Maria E. & Marek, Johan C. (eds.). *Experience and Analysis, The Proceedings of the 27th International Wittgenstein Symposium*. 2005. str.318.

WALLECE, Thomas. *A Review of the Doctrine of Personal Identity, by an Old Ex-Scholar of Trinity College, Dublin*. London: J.Moyes, 1827

WILLIAMS, Bernard. *Problems of the self: philosophical papers 1956-1972*. Cambridge [Eng.]: Cambridge University Press, 1973. ISBN 0521202256.

WILLIAMS, Bernard. Personal Identity and Individuation. Proceedings of the Aristotelian Society. London: Williams and Norgate, 1956 - 1957, Vol. 57, s. 229-252.

WIGGINS, David. Identity, Individuation and Substance. *European Journal of Philosophy*. 2012, 20(1), 1-25.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. ISBN 80-7007-040-4.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-30-7.